

**LA LENGUA CATALANA A MALLORCA.
SEGLE XVIII I PRIMER TERÇ DEL XIX.**

Memòria de doctorat presentada per Catalina Martínez i Taberner

Director Dr. Joan Mas i Vives

Tutor Dr. Joan Solà

**Departament de Filologia Catalana
Universitat de Barcelona**

Setembre 1998

4.-ÀMBITS D'ÚS DE LA LLENGUA ESCRITA

4.1.-Introducció

Per fer l'estudi de la llengua catalana del XVIII, es veu cada cop més clarament la necessitat d'entrar dins àmbits potencialment aliens als habituals dels estudiosos de la llengua. És a dir, l'àmbit literari i l'estrictament lingüístic no són els únics en què es fa ús de la llengua catalana escrita, per la qual cosa els estudiosos de la història social de la llengua cal que analitzin els diversos àmbits d'ús de l'escriptura en què la llengua catalana ha pogut desenvolupar-se al llarg del temps. Com deia J. Carbonell¹, és important saber qui parla quina llengua a qui, quan i per quina causa, per tal de poder analitzar els usos socials d'una llengua determinada. Quan analitzem la llengua del passat, l'únic referent que tenim és aquell que ha quedat escrit. A partir d'aquí se'ns obren dos camins, per una part l'estudi de la llengua escrita ens fa veure els diversos estadis pels quals ha passat la llengua catalana en l'assoliment del seu codi escrit, és a dir, en la formació del que anomenem "llengua" i per l'altra, l'anàlisi dels diversos àmbits d'ús ens permet saber fins a quin punt els usos socials de la llengua catalana es trobaven ocupats per una llengua aliena.

Diversos historiadors ja ens han fet veure l'abundància de la llengua catalana escrita en aquest segle. Així, tenim Solé i Cot² que ens ha analitzat la vigència de la llengua catalana en els documents notarials al

¹CARBONELL, J. (1979): "Elements d'història social i política de la llengua catalana" a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2, pàg.87

²SOLÉ i COT, Sebastià (1982): "La llengua dels documents notarials catalans en el període de la Decadència", Barcelona, *Recerques* 12.

llarg de la història, com també Josepa Arnall i Josep M. Pons³, que ens transcriuen documents de les terres gironines del segle IX al XVIII. Núria Sales⁴ ens ha donat diverses dades sobre la utilització de la llengua catalana escrita en la vida quotidiana dels segles XVII i XVIII; Josep M. Torras i Ribé⁵ ha analitzat l'evolució econòmica i social d'una família catalana de l'Antic Règim i ens informa, encara que sigui de manera secundària, del joc que s'estableix entre les llengües catalana i castellana en la transcripció de documents com cartes, testaments, etc. Aquestes no són més que algunes dades, sense ànim d'exhaustivitat, de les quals podem servir-nos a l'hora d'analitzar la llengua del s.XVIII.

La nostra intenció és centrar-nos ara en diferents àmbits d'ús per analitzar com i quan la llengua catalana va perdent presència en l'ús escrit, substituïda per la llengua castellana.

Hem plantejat el desenvolupament d'aquest capítol a partir de dos eixos: l'àmbit públic i l'àmbit privat.

A l'àmbit públic tractarem la llengua de l'administració municipal i la llengua utilitzada pel notariat, amb algunes referències a documents de l'Audiència. Creiem que aquests àmbits abasten un radi prou extens, o si més no ens poden donar informació dels usos lingüístics escrits més usuals que requerien un cert grau de formalitat. Des del punt de vista de l'àmbit públic, deixem de banda la llengua de l'església ja que creiem que ha estat prou analitzada, però la considerarem a l'àmbit privat ja

³ARNALL i JUAN, M. Josepa i PONS i GURÍ, Josep M. (1993): *L'escriptura a les terres gironines, segles IX-XVIII*. Diputació de Girona.

⁴SALES, Núria (1989): *Història de Catalunya*, volum IV, "Els segles de la Decadència (segles XVI-XVIII)", Barcelona, Edicions 62.

⁵TORRAS i RIBÉ (1976): *Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'Antic Règim. Els Padró d'Igualada (1642-1862)*. Barcelona, Fundació Vives Casajuana.

que analitzarem la llengua que feia servir en els seus llibres d'administració, bàsicament en els convents .

Respecte a l'àmbit privat entrarem a considerar tota mena d'escrits que són fruit de necessitats bàsiques i habituals, és a dir, els usos lingüístics escrits que qualsevol persona, sense cap mena de connotació especial, pot tenir necessitat de fer servir, com per exemple: contractes d'arrendament privats, factures, llibres d'administració, cartes, etc.

4.2 Àmbits d'ús públic

4.2.1.-La llengua de l'administració municipal

No cal ara repetir totes les lleis que prohibiren la utilització de la llengua catalana en els usos oficials i públics a partir del Decret de Nova Planta. Com assenyalem a l'anàlisi de les fonts, un dels objectius d'aquest treball és esbrinar quina efectivitat va tenir la contesta de Felip V ("*se procure mañosamente ir introduciendo la lengua castellana en aquellos pueblos*") als Jurats de la Universitat, quan aquests expressaren la impossibilitat d'utilitzar l'espanyol com a única llengua burocràtica a Mallorca. Sabem que la imposició de l'espanyol fou gradual, però el que no sabem és quina temporalitat seguí.

Hem fet algunes proves de sondeig en els arxius dels Ajuntaments d'Artà, Pollença i Sineu, des de començaments del segle XVIII fins que la llengua catalana ha desaparegut en l'ús comú de l'administració municipal. També inclourem notícies diverses d'altres ajuntaments que ens ajudaran a cloure l'apartat. A l'Ajuntament de Palma, no l'hem pres en consideració perquè, en part, ja ha estat estudiat per Rosa Calafat⁶ i ,

⁶CALAFAT i VILA,R.M.(1993):"Llengua i repressió a la Mallorca del segle XVIII (1715-1808). El projecte glotofàgic borbònic.Estudi històrico-sociolingüístic". Tesi

per altra banda, és prou sabut que es va veure obligat a un canvi de llengua des del primer moment de la imposició del Decret de Nova Planta. Malgrat tot, crec que hi ha un buit, ja que no s'ha estudiat la llengua de relació que feia servir el ciutadà amb l'administració municipal, com tampoc tenim notícies sobre la llengua dels llibres administratius que no siguin estrictament les actes municipals.

Una de les dades de començaments del XVIII que podem esmentar prové de l'Ajuntament de Porreres⁷, gràcies a la troballa del llibre d'actes municipals, del qual ja hem parlat anteriorment, del dilluns 10 de febrer de 1718 al 12 de desembre de 1728. Totes les actes són escrites en català i segueixen l'estructura formal següent:

- a) Data, expressada en llatí.
- b) Relació dels assistents a la sessió, que regularment estava integrada pel batlle i regidors, actuant el de més edat com a regidor major.
- c) Tractament del problema.
- d) Signatura del batlle i del secretari.

Però en aquest llibre es van trobar inserits altres documents com:

Tres cartes manuscrites. La primera, del 21 de juliol de 1718, en català, del notari Joan Gayà dirigida als jurats sobre el pagament del salari del procurador de la Vila. Les dues restants, en castellà i remeses per Miquel Llabrés, notari de la Reial Audiència, amb l'objectiu de notificar als batlles i /o regidors del Pla de Mallorca diversos assumptes. Una, del 27 de maig de 1724, sobre el procediment d'elecció de nou batlle

doctoral dirigida pel Dr. Joan Miralles i Montserrat. Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Universitat de les Illes Balears i (1995): "La imposició de l'espanyol a l'alta administració pública mallorquina. Mecanismes i estratègies de poder" a *La llengua catalana al segle XVIII*, Quaderns Crema, Barcelona.

⁷BARCELÓ CRESPI, Maria i SERVERA SITJAR, Bartomeu (1993): *Vida Municipal i Nova Planta. Porreres, 1718-1728*. Edició de l'Ajuntament de Porreres, pàg.11-12

proposant-se tres persones de *buenas costumbres y con las cualidades que corresponden a dichos empleos*, i l'altra del 7 de febrer de 1726 per haver-se suscitat algun conflicte entre les jurisdiccions reial i eclesiàstica. I dos documents impresos que corresponen a ordres o disposicions dirigides a les autoritats municipals de totes les viles de la part forana de Mallorca, i per tant també de Porreres, tots dos redactats en llengua castellana. Un és del 18 de juliol de 1724, provinent de la Reial Audiència, dóna compte de les instruccions que han d'observar el batlle, regidors i altres funcionaris per al bon governament del municipi. L'altre, amb data del 27 d'abril de 1726, és remès per D.Diego Navarro, *intendente general de la Iusticia, Policia, Hacienda y Guerra del Reyno de Mallorca, corregidor de la capital de Palma y su distrito*; el seu contingut versa sobre el manteniment de la infraestructura dels quarters de les viles per a l'allotjament de les tropes i oficials reials i sobre el proveïment dels cossos de guàrdia. El conjunt d'aquest el componen 15 apartats, el darrer dels quals fa especial esment al fet que *todos los intrumentos, y poderes que van citados, y han de servir de justificacion para practicar los pagos formales, deverán venir estendidos, y escritos en lengua castellana*.

Malgrat que l'arxiu de l'ajuntament de Porreres fou cremat per les revoltes del 1868, G. Munar a la "Història de Porreres"⁸ ens dóna notícia del concurs públic per a l'arrendament de les terres de Montision de l'any 1778, i el transcriu:

"Totom y toda persona qui vulga o entenga arrendar per tems de vuyt anys y vuyt esplets, contedors del dia de Nra. Señora de Seytembre en envant, y finirá dit dia, passats que siendits vuyts añys, las brostas y conrons de Nostra Sra. del Puig de Montision, de que son protectors los Regidors, ab los pactes y condiciones siguients:

⁸ MUNAR-ROSSELLÓ (1977):*Història de Porreres*, Institut d'Estudis Baleàrics i Ajuntament de Porreres, pàg.185

-Primo: es pacta que qualsevol sia lo conductor dega amenar los conrons de dita Casa a quatre sementers, com sempre se es estilat, y conrar aquells ha us y costum de bon conrador.

-Item es pacta que quisvulla sia el conductor, ultra la anua-merze que oferirá dega haver de pagar quiscun any al Clavari de las llimosnas de los pobres de este vila, tres barcellas, tres almuds blat, y un seté que dita Casa fa tots anys a ditas llimosnas.

-Item, es pacta que quisvulla sia lo conductor no puga aportarsen lleña ni donar permís de portarsen ha persona alguna, pena de pagar el Ban, Dañs y perjuys, y si encuentre algú que sen aport lleña o traga rebazas se li dona permís de ferli pagar el Ban, y sols el dit conductor podrá tallar lleña la que necessitará per fer furmigers dins el matex lloc solament.

-Item, es pacta que quisvulla sia lo conductor dega tornar el matex goret ab les matexes reyas, puis que si adcedex no se li pagaran , y el goret que rebra lo deura pagar lo conductor que exirá.

-Item, es pacta que quisvulla sia lo conductor, ultra del preu que oferirá dega pagar dues lliuras, que serviran per los gastos de la formació de lo Alberá, Lliurament, Acta de fincas, corredurias et aias.

Per ço digey qui diri voldrá que's lliurarà sens falta alguna al més donant y preu oferint.

Dat en la sala de la Universidad de Porreras, al 23 agost de 1778.

-Finalment es pacta que quisvulla sia lo conductor dege haver de donar bones y suficientes fianzas abonadas per los Honors Regidors."

Aquest concurs públic, que no es més que un contracte d'arrendament d'unes terres de conró, ens fa veure que l'ajuntament de Porreres utilitzava la llengua catalana com a llengua de comunicació amb el poble, si més no fins el 1778.

Passem ara a analitzar els documents de l'arxiu de l'Ajuntament de Sineu. Cal dir que la documentació que presenta és de les més bones, perquè és abundant i no hi ha pèrdua de llibres -com passa a altres pobles- i, a més, es troba ordenada. Per aquestes raons crec que aquest ajuntament ens pot servir d'exemple paradigmàtic del que passà a la resta d'ajuntaments de Mallorca.

El primer llibre d'actes consultat⁹és el "Libre de los consells. Determinacions de 8 de juliol 1709 a 9 novembre 1760". Tot és escrit en català. En transcrivim un exemple:

"Die nou del mes de Novembre de lo any mil set cens cexanta.

In Die nomine ett. Convocats, congregats y ajuntats, los honors Onofra Sureda, Llorens Costa de la Ritxola, Joan Torelló y Vivas y Bartomeu Amengual Regidors. Lo corrent ab assistensia del Honor Joan Horrach Balle Real en la casa y sala de dita Vila per effecta ett. y fonch proposat per dit Sureda Regidor ma. dient be saben Vs. Ms. com los creditors estan executant la put. vila per atrasos per lo que be es presis y nesesari pas un dels Regidors en Ciutat a fi aportar partida de diner a dits creditors, per suspendre exo. (execució) y altres negosis. Donaren son sentit= Sobra la qual preposicio pesaren los vots y fonch resolt que per dit fet pas en Ciutat, lo Honor Joan Torello Regidor ,,ettc.

*Horrach Balle Rl.
Sureda Regor.
Salom per Costa Reqr."*

*Dr. Gaspar FontiRoig
Secrett. qui ett.*

Segueixen les actes del 1761 al 1795¹⁰.

Per exemple:

"Die vint y set del Mes de juliol de lo Any Mil set cents xexante y vuit

En Nom de Deu Nostro Sr. y la sua Divina Gracia, convocats, congregats y ajuntats en la Casa y Sala de la Universitat y Vila de la Verge Maria de Sineu los Honorables Honofre Surade Regidor Major, Llorens Coste de la Ritxola, y Bartomeu Amengual Regidor ab assistencia del Honorable Jo: Horrach Balle Real en dite Vila per affecte de trectar del be y utilidad de la matexa = Y fonch proposat per lo Honorable Honofre Surade Regidor Major dihent be saben Vs.Ms. com havem de capbrevar la carniseria propia de dite Vila, y axi mateig fer titol nou, y capbrevar la gra.(guarda) tambe mateix propia de la expresade Vila, puisque de temps inmemorial esta en posesori dite Universitat; per lo que es precis, y nesesari pás un de nosaltres en Ciudad, â fi de capbrevar la carneseria, de la qual tenim el titol redical, y fer titol nou â la gra. com axi se mos inste la capbrevacio pesaren y discorragueran los vots de un

⁹Arxiu Ajuntament de Sineu, Sig. n.1/34 1708-1760

¹⁰Arxiu Ajuntament de Sineu, Sig.1/3 Actes sessions 1761-1795

â altre com es hus y costum y ningun discrepant fonch elegit per dit fet lo Honorable Llorens Coste de la Ritxola altre dels Regidors en el qual se li done tot ple y especial poder, que per dit fet es nesesite Y en el modo sobre dit lo acordaren los dits Honorables Regidors y lo firmaren = Juan Horrach Bayle Real Honofre Surade Regidor = De que don fee = Passá devant de mi

Dn. Gaspar Font y Roig, secretari "

Continuen les actes en català fins arribar al dia 30 d'octubre de 1768, que es fan en castellà, però no s'esmenta cap raó del perquè hi ha hagut aquest canvi de llengua. Aquesta acta està escrita amb la mateixa lletra de l'última acta en català, que fou del 30 de juliol de 1768. En aquesta última acta en català tampoc no es fa cap esment a cap ordre ni s'insinua que hi haurà un canvi de llengua. Es manté el mateix batlle, Joan Horrac i el mateix secretari Gaspar Font i Roig. A partir de l'acta del mes d'octubre hi ha un buit i no se reprenen les actes fins dia 4 d'abril de 1769, ara ja en castellà.

Els llibres de la Cúria Real¹¹ consultats, de 1730 a 1769, contenen bàsicament al·legacions, i es troben escrits en català fins arribar al 20 de febrer de l'any 1768; dins el llibre, i en aquesta data, hi ha la còpia impresa de la "*Real Cedula de su Magestad, a consulta de los señores (...) Año 1768. En Mallorca. En la oficina de Ignacio Sarrà y Frau Impresor del Rey nuestro Señor y su Real Audiencia*"

La següent al·legació és del 20 de gener de 1769 i ja és en castellà. Tampoc s'insinua res, ni abans ni ara, de l'ordre rebuda de canvi de llengua. A partir d'aquest moment la Cúria Real desapareix i passen a anomenar-se "Provisiones".

Tots els llibres de caire oficial de règim municipal presenten el mateix tall: canvi de llengua a partir de les ordres provinents de la "Real Cédula" del 1768. Sense el més mínim comentari, s'executa l'ordre i el mateix

¹¹Arxiu Ajuntament de Sineu, Sig. Cúria Real 1730-1769

secretari que escrivia abans en català ara passa a escriure en castellà. Però no tots els llibres presenten aquest mateix fet: els avisos al poble i les ofertes de contractes públics es mantenen en català, per ex:

*"Llibre de Registre de Polises, Ordes y differentes noticias de la Universidad y Vila de la Verge Maria de Sineu. Comensant en 1769"*¹²

Tot és escrit en català, per exemple:

"Totom y tota persona qui vulla y entenga arrendar per temps de un any la accpta del Bacinet de Ntra. Señora del Roser que lo digue que se ha de lliurar al qui mes oferira en los pactes sigüents.

Pr. Es pacte que deura pagar lo que oferira de annua merce ab tres tersas alli ahont los sera menat per los Rgrs.

Ms. Es pacte que ademes de lo que oferira, de annua merce deura pagar la formacio del present albara, lo encantar, lo acte de lliurament, y lo acte de Has.

Ms. Es pacte que deura cobrar de quiscun viatge en tant si esta devall en bañy com fora

Ms. Es pacte que dit arrendament deura finir per el die de St. Bart. de lo any 1776.

*Dat en Sineu als 24 Agost de 1775
Dr. Jaume Barcelo secretari p. los Regrs."*

L'any 1797 entra com a secretari Gaspar Ignasi Riutort, notari, i a partir de llavors fins el 1805 el llibre és escrit en castellà.

Si passem ara a analitzar els lligalls de correspondència, entrem en una altra cronologia i joc lingüístic.

El lligall que va de 1698 a 1799¹³ sempre es manté majoritàriament en català, quan arribem al 1768 trobem una carta escrita en castellà provinent de Palma. De l'any 1771 a 1772 només he trobat correspondència en castellà, cal dir, però, que tota té un caràcter marcadament oficial. L'any 1777 hi ha una carta en català sobre la necessita de comprar blat per les necessitats " de los moradors de la

¹²Arxiu Ajuntament de Sineu, Sig. 4/77. Registre Polisses 1769-1809

¹³Arxiu Ajuntament de Sineu, Sig. Correspondència 1698-1799

Vila de Sineu". De l'any 1777 fins a l'any 1799, hi ha cartes en castellà i en català. L'any 1786 hi ha una carta en castellà del prior dels mínims donant el vist i plau per al contracte d'un prevere per fer de mestre dels nens. En general, si les cartes són de particulars exposant alguna queixa o sol.licitud són en català, però si les cartes provenen de Palma per qüestions oficials sempre són en castellà. Tenim algunes mostres que no són estrictament privades i que mantenen la llengua catalana:

Per exemple:

"Inca 2 settembre 1792

Sor. mio: En vista de la de V.Ms. he escrit que los preus de las carns son, la del moltó a 9ll. la lliura, crestat a 4ll. 3, cabra, ovella bou y vadella a 3ll.6, las frexuras, un ters menos que la carn de la bistis de qui es: ab obligacio de tenir una taula de carn comuna desde sortir el sol fins a las deu del mati los dias feners, y fins a las dotse los diumenges y festas, pero el moltó ha de ser de dia y de nit en pena de 20ll. per cada hora de que faltará carn: y obligacio de observar los capitols de mostasaph y de avisar el regidor de mes tots los dias antes de tallar ninguna bistia, y de afiansar lo asiento de lo Ajuntament. Esto es dels pactes de dit asiento, el que deurá ser fins el dia 21 octubre de 1793.

*Deu quart a V.M. com desitx ut supra
Juan Mas de la Parra Secretari*

Sr. Jaume Sabater."

El secretari de l'ajuntament d'Inca informa del preu de la carn i d'altres assumptes relacionats amb el mercat de la carn al batlle de Sineu.

Carta de 1795:

" Sr. Balle. Las vilas no han cobrat de 4 años a esta part el dividendo de las acciones que tenan en el Banch de Sn. Carlos, y havent yo practicat las mes vivas representacions al Consell per medi del contador Gra. no he pogut lograr la cobranse ni tinch esperansa, si no va un apoderat de las vilas a solicitarlo, he parlat al Sr. Juan Mas de la Parra del qual he pogut conseguir que donanli poder y adelantarli un centanar de lliuras per

passar el cami, se encarregarà de sollicitar per tots medis que se pos corrent de dita cobrantse com estava antes y cobrarà las annualitats vensudas, pagant li la exaccio de 29 per lliura, pero sens descomtarli lo que hauran donat de prompta per pasar el cami.

Peraque sia igual el repartiment me ha aparegut regularlo a un real de 8 sencillo que es 1ll. 2s. 8 per cada accio. V. M. convocará lo Ajuntament y lo proposará, y si ey convenen per la major part de los vocals me enviará copia authentica de la resolució, y separadamt. del poder que li donerá per dit efecte general per acudir en nom de la Vila al Supremo Rl. Consell, ó á qualsevol altre tribunal ahont convinga y per ello elegir Procurador Ett.

Deu gût. â V. M. ms. as. Palma y 9 de setembre de 1796

D. Juan Bautista Roca

Sr. Balle Rl. de la Vila de Sineu."

Aquí l'interlocutor prové de Palma i és un advocat prou conegut, fill de Guillem Roca, notari, i Joana Mora, per tant, oncle de Guillem Roca i Seguí. Estudià al col.legi de Mont-sion dels jesuïtes i cursà els seus estudis de dret a la universitat lul.liana¹⁴. Malgrat que la carta és en català, les interferències lingüístiques són molt més evidents. És evident que l'autor d'aquest escrit devia tenir hàbit d'utilitzar el català i el castellà en els seus escrits, i l'ús d'una o altra llengua depenia de l'interlocutor; en aquest cas - un batlle d'un poble- consideraria que la llengua de relació era la catalana, com tradicionalment havia estat.

Al lligall de correspondència que va de 1800 a 1823 continua havent-hi cartes en català i castellà¹⁵.

¹⁴BOVER, Joaquim M.(1868): *Biblioteca de escritores baleares*, Imp.de P.J.Gelabert, Palma de Mallorca.(1976) Curial, Documents de Cultura. Barcelona-Sueca, 2on.volum, pàg.280.

¹⁵Arxiu Ajuntament de Sineu,Sig.1/46 Correspondència 1800-1823

L'arxiu de l'Ajuntament de Pollença presenta alguns inconvenients ja que té un buit, millor dit, una pèrdua de les actes de l'ajuntament. No trobem cap acta del segle XVIII fins l'any 1782 i aquestes ja són en castellà. De les actes que han desaparegut de l'Arxiu Municipal de Pollença en tenim referències per Francesc Serra de Gayeta¹⁶. Sabem que el "Llibre de Determinacions del Consel de 1698 a 1718" es trobava primer a l'Arxiu Parroquial de Pollença i va passar més tard a l'Arxiu Diocesà de Palma¹⁷. El "Llibre de Determinacions de 1718 a 1726", el "Llibre de Sentències d'Oidors de Comptes de 1718 a 1734" i el "Llibre de Provisions de 1749 a 1758", que constaven al catàleg de Lladó i Farragut, foren consultats per Serra de Gayeta, però avui dia ja no es troben a l'Arxiu Municipal.

Serra de Gayeta dóna relació de les actes municipals de després del decret de Nova Planta i fa algunes transcripcions de les actes de 1718 a 1758, totes elles estan escrites en català. De 1758 a 1782 diu que hi ha molt poca documentació i que a partir del llibre de sessions d'actes de 1782 ja totes es troben en castellà.

Encara que no hem pogut consultar directament les actes municipals, hem consultat documentació complementària que ens ha permès arribar a conclusions.

Hem consultat un lligall que és un recull de totes les resolucions enviades per l'Audiència¹⁸, signades per Don Juan de Acuña, Marqués de Casa-Fuerte. Evidentment, totes aquestes resolucions es troben editades i en castellà, però al darrera de l'ordre rebuda hi ha un resum del que es tracta i al final del ban publicat hi ha un escrit, més o menys

¹⁶SERRA DE GAYETA, Francesc (1981): *Aportació a la Història de Pollença* edició patrocinada per la Caixa d'Estalvis de Colònia.

¹⁷ Sig. 269 Secció Nova Pollença.

¹⁸Arxiu Ajuntament de Pollença, Sig. 1662 Òrgans de Govern. Ordres i Disposicions 1616-1749

codificat- perquè sempre es diu el mateix- que avala que aquesta ordre rebuda s'ha fet pública. Hem anotat, com a mostra, algunes d'aquestes referències, per exemple:

1720: Prego de las Indianas

1720: Prego en que se mane á los mercaders denuncian las robas.

1720: Prego en que se prohibeix el comers a los bastiments qui vendran del levant en bandera francesa.

1723: Prego en que se concedeix y permet el comers a los francesos en España.

1727: Prego ab que se priva la comunicacio dels inglesos y menorquins, per estar subjectas a la sua potencia.

1748: Per los blats y demes grans que se mana denunciar

Fórmules:

" Als 30 Mars 1727 fonch publicat el present Bando en la place Real de esta present Vila per medi de Mathias Rebassa corredor Real forma solita.

Conforma Es. Real per lo Balle Real"

"Vuy als 28 agost 1742 se es publicat el present edicta per medi de Mathias Rebassa misatger de esta cort per los llochs acostumats en esta present Vila de Pollença, de ordre del Honor Balle Real y Jutje del Admirantasgo en dita present Vila.

Guillem Canaves nott. Esba. del Admirantasgo en dita present Vila de Pollença"

1748: "Fonch publicat"

Si continuem amb altres lligalls¹⁹ veiem que es manté la mateixa tònica:

"Las presents foren publicadas en los llochs acostumats de la present vila per medi de Francesch Po (...) missatge de esta cort. Dats en Pollença als 8 Desembre de 1754

Antoni Pasqual, escriva Real.

"Exmo. Señor.

¹⁹Arxiu Ajuntament de Pollença, Sig.1663 Òrgans de Govern. Ordres i Disposicions 1750-1770

Las presents se han publicat ab so de tambor per los llochs acostumats de esta Vila, per medi de Macia Redasa Missatge de nostra cort, quedant sempre prompta ett.

Dats en Pollença als 15 Maig de 1768

Per Juan Cunill ecra.Real per lo Balle Real."

El tall en la utilització de la llengua catalana torna a donar-se l'any 1768. L'última ressenya d'aquest estil fou la del 22 de juny de 1768 i la primera en castellà fou la del 28 de setembre, però a partir de 1769, ja no n'hi ha de cap tipus. En el document que porta per títol *Nomenaments de diputats i síndics personers. 1766-1816*²⁰ passa exactament el mateix, es manté l'ús de la llengua catalana fins el 1769, quan es produeix el canvi de llengua no hi ha cap comentari. Altres tipus de documentació ens aporten una major pervivència de la llengua catalana, per exemple en el llibres del Clavariat²¹, que mantenen la llengua catalana fins el 1820 -malgrat que la signatura assenyali que el lligall arriba a 1811, hi ha documents fins el 1820- o les sentències del llegat de Pere Cerdà²² que s'escriuen en català fins el 1787 i les del llegat del canonge Joan Borràs²³ que arriben a l'any 1807

L'any 1821 trobem un escrit, en català, on hi ha anotades les condicions que, per part de l'Ajuntament²⁴, es demanen per prendre part al concurs públic de les obres del cementiri:

²⁰Arxiu Ajuntament de Pollença,Sig. 1436 Jurats. Nomenaments de diputats i síndics personers. 1766-1816.

²¹Arxiu Ajuntament de PollençaSig. 1120 Llibre d'albarans del calvari 1766-1768; 1121 Llibre d'albarans del clavari 1782-1783; 1122 Llibre d'albarans del clavari 1783-1784; 1123 Llibre d'albarans del clavari 1784-1785; 1124 Llibre d'albarans del clavari 1787-1788; 1125 Llibre d'albarans del clavari 1788; 1126 Llibre d'albarans del clavari 1789-1790; 1127 Llibre d'albarans del clavari 1801-1802; 1128 Llibre d'albarans del clavari 1810-1811.

²²Arxiu Ajuntament de Pollença,Sig. 1488 Sentències del llegat de Pere Cerdà 1696-1751 i Sig. 1489 Sentències del llegat de Pere Cerdà 1735-1828

²³Arxiu Ajuntament de Pollença,Sig. 1490 Repartiment de draps als pobres, del llegat del canonge Joan Borràs. 1520-1810.

²⁴Arxiu Ajuntament de Pollença,Sig. 3296. Comptes i rebuts per treballs d'obres públiques 1814-1964.

"Tot home y qualsevol mestre picapedrer qui vulla pendrer per escarade la construcció de las parets del sementeri rural de la present Vila de cara de terra amunt que es de llargaria de set tornais y tres destres y ha de tenir setse palms de altaria compres lo escanadar corresponent observara y se li observaran los pactes sigüents. etc.."

L'Ajuntament d'Artà no té encara un arxiu habilitat per a la consulta pública del seu fons; malgrat tot hem pogut revisar alguns llibres i lligalls que ens permeten tenir una visió general de la situació lingüística.

Hem consultat el llibres de Resolucions -que són les actes de l'ajuntament- de 1700 a 1713²⁵ i de 1730 a 1763²⁶, i sempre utilitzen la llengua catalana, però el següent llibre de resolucions de 1790, que consta a l'índex -evidentment no actualitzat- ha desaparegut. Aquest fet ens impedeix saber fins quan es va mantenir l'ús de la llengua catalana a les actes municipals. El següent llibre d'actes -ara ja amb aquest nom- va del 1817 a 1827²⁷, però semblen més esborranys que actes oficials. Moltes vegades trobem escrits en català signats pel mateix secretari que pot escriure altres coses en castellà. Quin criteri se seguia per escriure unes vegades en català i altres en castellà? No tinc realment cap resposta. A partir de 1820 ja tot és en castellà, i, a més, hi ha un canvi de secretari, ara qui signa és el síndic personer; cal dir que el 1820 Artà va sofrir fortament el contagi de pesta.

El lligalls de correspondència segueixen la tònica dels altres ajuntaments: la correspondència privada- és a dir, dels ciutadans del poble- és en català i la correspondència oficial és en castellà. Però

²⁵Ajuntament d'Artà, Sig.Resolucions, 28 (1700-1713).

²⁶Ajuntament d'Artà, Sig.Resolucions, 29 (1730-1763).

²⁷Ajuntament d'Artà,Sig.Actes , 31 A (1817-1827).

aquest esquema pot arribar a matisos realment importants, perquè una mateixa persona segons el rol que està desenvolupant en aquells moments utilitza una o altra llengua, per exemple: l'any 1775²⁸ tenim una carta provinent de Son Servera, en castellà, signada per "*Pedro José Llull, secretario i escribano Real*" i del mateix any, en troben una altra, en català, signada per "*Pera Joseph Llull, [per la gràcia de Déu Nostre Senyor] Escriba Reial y Administrador de la Real Rta. de Ayguardent*". Hem de creure, doncs, que el senyor Pere Josep Llull quan exerceix de secretari del poble sufragani de Son Servera es veu obligat a utilitzar la llengua castellana, però aquesta obligació li desapareix quan escriu com administrador de la Reial Renda de l'Aiguarent.

Troben molts d'altres escrits en català, com rebuts del fuster i d'altres menestrals de 1775 i de 1784; pagaments del delme, en paper segellat; una acta de venda de 1776 del notari Pere Domenge, etc.

Les cartes de Palma són de caràcter oficial i en castellà; tenim molta correspondència que parla sobre el reclutament de les quintes. El segon lligall de correspondència²⁹, que va de 1811 a 1819, no manté aquesta divisió tan clara i ja comencen a abundar les cartes escrites en castellà.

Dins el lligall de correspondència de l'any 1813, trobem aquest imprès:

AVIS EL POBLE

Amats paisans: Es Governador de la mitra en resposta á sas súplicas humils y respectuosa que varios gremis li han fetas à favor de sa protecció, defensa y conservació de la Santa Fé: vos diu y vos asegura, que está tan resolt á consolarvos en un punt tan important que primer perdrá la vida, que dexar de cumplirhó per part seua tot lo que pugue, y que además te encarregat fortament á sas justicias saculars, que zelen y invigilan contra sa propagació de llibres y escrits dolens, qui son sa pesta de un poble. Y axi viviu quiets, y en sa confluensa de que la santa Fé no petirá detriment, antes bé, mediant es nostro zel, vigilancia,

²⁸Ajuntament d'Artà, Sig. Correspondència, 107 (1764-1807).

²⁹Ajuntament d'Artà, Sig. Correspondència, 108 (1811-1819).

humildad, obediencia als superiors, y fervorosa oració á Deu nostro Señor, brillará mes y mes la Fé y la Religió, y nos fará triunfar dels inimics de sa nostra anima.

Palma 24 de abril de 1813- Juan Muntaner y Garcia, Governador de la mitra

Imprenta de Villalonga

Aquest paper imprès és força important, no tan sols per la persona que signa el panflet, sinó per la llengua que utilitza -cosa que comentarem més àmpliament a l'apartat de conclusions-, però no puc deixar d'esmentar que per primer cop hem trobat un escrit en català que utilitza l'article derivat de ILLE i de IPSE.

Sobre l'ús de la llengua catalana a l'Ajuntament de Calvià, només en tinc notícies disperses: de l'any 1735 a 1749 les actes són en català, i les de 1760 i les de 1769 també; però no he pogut consultar altres llibres; així i tot, he trobat esborranys d'una acta del dit ajuntament de 1779. Sempre són esborranys de la possible acta, perquè no estan fets en paper segellat, i a través d'aquests esborranys podem veure el sistema que devia utilitzar el secretari o l'escrivà per fer l'acta en net. Primer hi ha un esborrany de les coses que es pacten per tal de contractar un metge, després trobem l'acta redactada en català, i en últim terme trobem la mateixa acta passada al castellà i signada. Significa això que les notes que es prenen es feien en català com també s'hi feia el redactat de l'acta, i per acabar el mateix secretari el traduïa? Vegem-ho³⁰:

La Vila de Calvia, y el Doctor en Medicina Miquel Parets n()ement se ajustan en que este haze de permanexer Metge de ella, baix los pactes

³⁰Arxiu del Regne de Mallorca, Sig. Diversos, 11/12 , Sig. Diversos, 11/13 i Sig. Diversos, 11/11

que ja se estipularen en la altre contracte que vol per rapetits en esta menos aquells qui se aposen en part o en tot a los siguens:

El metge ha de continuar en la habitacio de la casa y terra de Verger per el termini del arrandament que la vila te fet y pagat, acabat el qual, la Vila no haura de buscarli casa, si que unicament donera 10ll annuals per casa al metge a cuyo carrech quedara acomodarse en una de las del recinto de la Vila.

El Ajuntament deura contribuir al Metge desde 8 Octubre proppessat en avant ab 35ll annuals () lo que ja previngut sobre casar; be pero que si se comunicave alguna Orde Real manant y dexant el tanto que se deu donar al Metge la Vila lo abonara a este, alterant en aqueix particular y no mes la present contracte.

Durant esta conducta el metge no podra esser impedit de pendre altre de las Vilas visinas, be que los malalts de esta deuran esser preferits.

El metge en las visitas que farà en las possessions, los arrendadors o majorals de las quals no pagará ab talle podrá pendre a son arbitre.

Ultimament el escrivá y secretari del ajuntament ha de donar al metge copia () de este contracte, y de la altre á que se refereix.

* * *

Die 19 Setembre 1779.

Constituïts personalment los Honors Miquel Castañer Balla R., Miquel Bosch, Gabriel Vicens, Miquel Font y Juan Simo Regidors, Miquel Sastra Cama Diputat, y Guillem Enceñat Cindich Personero a fi, y afecta de resoldrer coses convaniens al be comu, y en particular sobre conduir al Doctor en Medecine Miquel Parets avent tingut present le necicidad de Metge para allivio de los malalts ettc. han resolt que le Vile donera 45ll cade any de conducta, y casa franca para le sua abitacio, y son les cases, y terra propias de Juan Varger (per 10ll cade any) ab le obligacio que lo dit Doctor Parets conve a fer les visites a 2ll per cade visite dins le vile, y fora Vila a rao de 4ll per cade visita fora vila esto es pesat el Torrent, y se obliga a visitar los malalts de le matexa Vila primer que qualsevol altre de fora Vila, y en ocazio que no age melals no pugue ser impedit si vol anar en Ciutat o a altre part fora vila alli ahont li aparexera, y sel i peguera le conducta de mitg en mitg any y comensera le conducta die 8 Octubre primer vinent, y si vol dexar dite conducta

deura avisar los Regidores dos meses antes de acabar lo any, y axi matex lo deura avisar le Vila.

Die 8 Agost 1779 se resolgue per los rafaits donar 10ll de conducta a dit Doctor Parets per los dos meses de Agost, y Setembre que finiran die 8 Octubre.

* * *

Dia 19 Septiembre de 1779

Los referidos dia, mes y año juntados y congregados en la sala, y casa de la presente Villa de Calvia, Miguel Castañer Bayle R.; Miguel Bosch, Gabriel Vicens, Miguel Font, y Juan Simo Regidores, Miguel Sartra Cama, Diputado, y Guillermo Enseñat Cíndico Personero del Común, a fin y efecto de tratar, y resolver cosas utiles, y convenientes al bien publico, y en particular a fin de conducir el Doctor en Medecina Don Miguel Parets a causa de tener los moradores de esta Villa poca acistencia, y consuelo en sus enfermedades, y mayormente los Pobres por tener poco caudal; y atendiendo a estas, y demas circunstancias, han resuelto, y acordado los expresados Bayle R., y Ayuntamiento conducir al mismo Parets, y darle cada año por su conducta quarenta, y cinco libras, y las casas para su abitacion, y tierra propia de Juan Varger a quien devera pagar la Villa dies libras cada año por arrendamiento, y que por cada visita se le pagara dos sueldos de las casas o vesinos de la Villa, se entiende hasta al Torrente, y pasado aquel o fuera de el quatro sueldos por visita, como también devera acudir a los enfermos del distrito antes que a los de otra villa, y en caso que no aya ningun enfermo, no sera inpedido si quiere irse en Palma o en otra parte fuera del presente distrito, y en caso de quererle quitar la conducta la Villa devera avisarlo dos meses antes de fenezer el año, y si el mismo Parets no quiere continuarla tambien avisara los dos meses antes de acabar el año, que empesara a ocho Octubre venidero, y se le pagara en dos plasos iguales uno a nueve Abril, y el otro a nueve Octubre, a todo lo sobre dicho conviene el Doctor Parets, y admite dicha condicion; de todo lo qual doy fee lo el infra escrito Escribano paraque conste donde convenga, oy en Calvia a los expresados dia, mes, y año.

Simon Estade Escribano de Ayuntamiento

Amb aquestes mostres ja podem arribar a conclusions sobre el joc de llengües que s'estableix en l'àmbit municipal:

En primer lloc, les actes dels ajuntaments sempre es redacten en català fins el 1768. Es veu clarament el tall que pressuposa l'ordre de la "Real Cédula"; però això no obliga a fer canvis de llengua respecte a altres escrits propis de la burocràcia municipal. En segon lloc, la majoria de persones que ocupaven càrrecs-bàsicament secretaris dels ajuntaments-sabien escriure en una i altra llengua, però durant tot el segle XVIII el català es manté com a llengua primera en l'ús normal de la comunicació escrita entre l'ajuntament i el poble, com es veu clarament en tots els concursos públics. En tercer lloc, les cartes i ordres de caràcter oficial provinents de Palma són sempre en castellà. I en quart lloc, la correspondència privada es manté en català fins el 1820, dins la dècada del 30 ja són molt escadusseres les escrites en català.

4.2.2.-La llengua del notariat

Els primers notaris foren clergues; però ja a partir del segle XIII, la funció de notari començà a ser reglamentada i deixà de ser pròpia dels eclesiàstics.

La funció notarial no era considerada una ciència, sinó un art, la qual cosa significa que no s'aprenia a les Universitats o als Estudis Generals sinó que funcionava com qualsevol ofici amb una reglamentació típicament gremial. Aquest art era considerat dels més alts i per poder exercir de notari l'aspirant havia de conèixer l'art de notaria, ser de bons costums i haver treballat set anys amb un notari abans de

presentar-se a examen³¹, si més no aquestes eren les condicions a Mallorca.

El sistema d'aprenentatge dels aspirants a notari era a través del contacte directe amb els documents antics, presos com a mostra, i a través de la consulta i de la imitació s'arribava a dominar l'art de notaria. És evident que aquestes persones, l'ofici de les quals tenia una relació directa amb l'escriptura, havien de tenir com a primer requisit el domini del llatí i del català, i posteriorment del castellà.

El fet de no haver de passar per la Universitat per arribar a ser notari fins l'any 1862, quan amb la llei del Notariat s'exigí als futurs notaris la llicenciatura en dret, possiblement va provocar que la castellanització d'aquest grup social fos de les més tardanes.

A partir del Decret de Nova Planta, una sèrie de lleis va anar obligant a la utilització de la llengua castellana, però, fent especial menció al notariat, cal esmentar la llei de 1755, que proclama: "*que los instrumentos se otorguen en idioma inteligible a los contrayentes*". No diu res respecte a l'ús de la llengua castellana, la qual cosa afavorí la llengua catalana ja que sols va imposar l'eliminació del llatí. La llengua castellana va anar introduint-se a poc a poc en els diversos instruments notariais i era ineludible en aquells que tenien relació directa amb l'Audiència o els Tribunals i, en general, en tots aquells que revestien caràcter oficial. Però van quedar tota una sèrie de documents notariais d'àmbit privat en què la llengua catalana va mantenir-se fins ben entrat el segle XIX, ja que fins a la Llei Orgànica del Notariat del 28 de maig de 1862 no hi va haver una llei que ordenés expressament l'ús exclusiu del castellà: "*los instrumentos públicos se redactaran en lengua castellana*".

³¹SAMPOL i RIPOLL, P (1903): "Capítols i Ordinacions del Col·legi de Notaris, 1665" B.S.A.L. X.

A partir d'aquesta petita introducció històrica dividirem l'estudi de la llengua utilitzada en l'àmbit notarial en dos blocs molt específics: en primer lloc, analitzarem els llibres d'Art de Notaria que es troben a Mallorca, ja que són el compendi de coneixements que havia de tenir un notari; per tant, l'anàlisi de la llengua utilitzada en aquests llibres a través del XVIII i part del XIX ens informarà de l'estatus de la llengua catalana. En segon lloc, a través del seguiment dels llibres de diversos notaris podrem establir el moment del canvi lingüístic en els actes notariais.

Els llibres d'Ars Notariae i els Formularium

Ja hem assenyalat que l'ofici de notari s'aprenia a les notaries i l'aprenent de notari era un escriptent a les ordres del notari fins que es presentava a examen i era autoritzat a establir la seva notaria. Per tal d'aprendre l'ofici, i com a llibres de consulta dels mateixos notaris, hi havia els llibres d'Ars Notariae i els Formularium³² que complien aquesta funció discent i de consulta. Mostra d'aquesta funció pedagògica són les anotacions que trobem en alguns manuscrits :

"VIII die mensis februarii anno a nativitate Domini 1596, comensi estudiar de Notari jo, Pere Antoni Moll, de edat de 17 anis, en poder del discret mossen Jaume Puig, Notari al puig de Santa Creu"

"Aquest libra de Notoria es de Miguel Ramon Roig, precticant de dita Noteria en Mallorca en lo any 1708, 1709 y 1710, fins sia Nottari public de Mallorca"

"Als 25 febrer 1751 comensi ab el Sor. Demia Segui, Nottari"³³

³²Vegeu: ZAFORTEZA DEL CORRAL, L.; MUT CALAFELL, A. i OLIVER MORAGUES, M. (1995): *Tratados de Notaria en el Reino de Mallorca. Facsímil de "Tratatus" de Antoni Moll, 1714*, Colegios Notariales de España. Guadalajara.

³³op.cit. pàg.43

A Mallorca hi ha catalogats 31 *Ars notariae* i *Formularium*, que cronològicament van del segle XV al XIX. Trobem llibres tant del tipus de *Formularium* com de *Ars Notariae*. Els més antics, del XV, són *Formularium* i els autèntics tractats o *Ars Notariae* són ja del XVII. En aquest segle són prou abundants, però també en trobem al segle XVIII i, fins i tot, a començaments del XIX.

Els *Formularium* recullen els models dels diversos instruments que, amb múltiples i minucioses clàusules, havien d'estendre o autoritzar els notaris en qualitat de federataris públics. A vegades, també hi podem trobar notes i aclariments conceptuals.

Els *Ars Notariae*, encara que normalment recullen documents semblants als *Formularium*, ofereixen sobretot una exposició doctrinal -la teòrica- sobre els coneixements que ha de posseir un notari en l'exercici de la seva professió. Aquesta teòrica va encaminada cap a la correcta formulació per escrit dels actes que s'hauran de fer en la seva presència, és a dir, la pràctica.

Els *Ars Notariae* mallorquins són complexos i normalment abasten ambdós temes, el teòric i el pràctic. Són, per altra banda, excepcionals i molt tardans els dedicats sols a explicacions conceptuals sense portar models il·lustratius dels documents³⁴

La llengua dels *Ars Notariae* i dels *Formularium*

Hi ha un gran predomini del llatí des del XV fins el XVIII. *“En tales obras el catalan se usa esporádicamente en algunos tipos documentales concretos -en alternancia con el latín a menudo-, como son los testamentos y codicilos, los inventarios, las subastas, las cartas de examen o de admision en gremios y pocos mas. Tambien suelen estar escritos a veces en lengua vernácula ciertos comentarios o explicaciones*

³⁴ op.cit.pàg.40

*que se intercalan en el texto doctrinal o en los modelos de instrumentos, y sobre todo muchos documentos adicionales que no formaban parte propiamente dicha del Ars Notariae, pero eran de utilidad en la praxis cotidiana, tales como tarifas de censos, equivalencias de monedas, etc. Igualmente se escriben en la lengua comúnmente hablada muchos apuntes de carácter familiar, cuentas y recibos privados, notas de propiedad y similares*³⁵

L'ús de la llengua catalana sempre es troba acompanyada de la llatina, és a dir, no trobem cap tractat de notaria redactat íntegrament en català.

De tractats de notaria que utilitzen el castellà n'hi ha cinc i es troben catalogats entre finals del XVIII i la primera meitat del XIX³⁶. Aquests textos no inclouen exemples d'instruments, cosa que els fa diferir de la tradició anterior. Per exemple, en el primer tractat redactat en castellà, el *De Arte Notariae*³⁷, de finals del XVIII o principis del XIX, el redactat teòric és en castellà i manté alguns termes tècnics en llatí, però els documents afegits de tipus pràctic continuen redactats en català.

Com a mostra dels *Ars Notariae* hem escollit el *Clausulae elongatae cuiusvis generis instrumenti*, per ser el primer manuscrit del s. XVIII - catalogat per L.Zaforteza, A. Mut i M. Oliver³⁸, a començaments del XVIII, abans del Decret de Nova Planta, o a finals del XVII- i el *De Notaria* de 1797 perquè és el primer tractat que inclou un annex en castellà.

Clausulae elongatae cuiusvis generis instrumenti

³⁵ op.cit.pàg.59

³⁶op.cit.Trobem també alguns documents en castellà com "Procura para el Supremo Consejo de la Santa Inquisición" en un *Ars* de finals del XVII

³⁷op.cit.Biblioteca Balear del Monestir de La Real,ms. I-67

³⁸ op.cit. els dos manuscrits es troben a l'A.R.M., el primer és el Cod. 187 i el segon és el Cod. 190

El *Clausulae elongatae cuiusvis generis instrumenti* està redactat en llatí fins arribar a la plana 11, que diu:

Clausula Testamenti

Cum ab omnibus plerunque tabellionibus non latino, sed vulgari nativi nostro Balearico Sermone confici soleant testamenta, aliaque ultima voluntates cuita magis testatoribus placeat, propterea in Juvenu adicurtu gratiam vulgari sermone infrascriptas clausulas extendere decrevi.

En nom de Nostro Sr. Jesu Chryst ettc.

En nom de Nostro Sr. Deu Jesu Chryst y de la sua Divina Gratia. Amen.

Com sia escrit per lo Propheta ettc.

Com sia escrit per la Propheta dihent: dispon de la tua casa, y bens perque has de morir y no viurer.

Estant en lo llit ettc.

Estant detingut en lo llit de maletia corporal de la qual tem morir

Pero ab tot mon enteniment ettc.

Pero ab tot mon enteniment, ferma loquela, y memoria integra

Volent dispondrer ettc.

Volent dispondrer dels bens temporals, que Nostro Señor me ha encomenat, pera poder millor conseguir los espirituals

Fas y orden aquest mon ultim testament ettc.

Fas, y orden aquest mon ultim numcupatiu testament e ultima y darrera voluntat mia.

En lo qual elegesch mermessors ettc.

En lo qual elegesch marmessors, y de esta voluntat mia executors

Los quals pregue ettc.

Los quals pregue que si se esdrevindra que si Jo muyre sens fer ni dispondrer altre testament ells de mos bens fassen, y ordenen com per mi abayx troberan ordenat y dispost

E primerament encomenant la mia anima ettc

E primerament encomenant la mia anima en mans de Nostre Sr. Deu Jesu Chryst qui aquella ab la sua Sanch preciosa ha redimida

Elegesch ettc

Elegesch sepultura al meu cadaver fahedora

La qual sepultura ettc

La qual sepultura vull, y man sie feta â coneguda voluntat, y disposicio de dits mos mermessors

Item Leyx per Dret de Institucio ettc.

Item Leyx per Dret de Institucio, y per tota part, heretat y llegitima en mos bens expectant

Pagadas y cumplidad ettc.

Pagadas ,y cumplidas empero totas las demunt ditas cosas, y altres qualsevols, â las quals sere tingut y obligat, totas las quals vull sien pagadas y satisfetas, de mos bens sens estrepit ni figura de Juy ni questio alguna sols la veritat del fet attesa.

En tots los altres empero bens ettc.

En tots los altres empero bens meus mobles é immobles, presens, y venidors, Drets, vens credits y accions.

Et guia clausula seguentes latinis verbis ut plurimus in testamenti ponutur, eode sermone extendamus.

- continua en llatí i al final diu -

Aquesta es la mia ultima voluntat

Esta es la mia ultima voluntat, la qual llohe aprobo, rattifico, y confirmo, y aquella vull valega per via de testament, y si no podria valer per via de testament, vull que valega per via de codicil, ô per via de qualsevol ultima voluntat com millor de dret podra valer, y perpetuament valer y tenir.

Cassant, Revocant ettc

Cassant, Revocant, infringint y anullant tots y qualsevols altres testament, codicils y ultimas voluntats per mi fins el dia present fets ô fetas, ordenats ô ordenadas en poder de qualsevol Notari, encaraque sien tots ab expressio de qualsevols paraules encaraque derogatories perque de tots aquells, y aquellas me penet, y per no fets ni fetas vull haver acceptat aquest mon ultim testament, el qual vull que sie la mia ultima y derrera voluntat, y prevalega â tots los altres.

De Notaria

El *De Notaria* també està redactat en llatí. Pròpiament el corpus del tractat arriba fins a la plana 138 i, després d'uns fulls en blanc, comença un petit bloc de preguntes i respostes també en llatí, el *Deffinitiones Notta*. Amb un mètode molt semblant al que es feia servir als catecismes, es presenten una sèrie de preguntes relacionades amb l'ofici de notari. És com si aquest apartat s'hagués de saber de memòria, ja que són preguntes simples amb contestes molt curtes:

Notaria est:

Ars qua hominum mgotia publice et authentice notantur

Notaria ars est:

(...)

Al final d'aquest bloc trobem *En Español. De testamentos y Fideicomisos*. El sistema utilitzat és, també, a base de preguntes i respostes:

Que es testamento?

Una disposicion ó testimonio por donde manifiesta un hombre su ultima deliberada voluntad á fin de que despues de su muerte se observe y cumpla.

Que es substitucion?

(...)

Al final d'aquest apartat hi ha un exemple, molt curt, de testament en castellà.

En el *De Notaria* constatem, però, dins el redactat en llatí, diverses parts en català. Sota el títol *Stipulatio praecedentis testamenti*, tenim:

Los set pregats y requirits es serviran fer testimoni com vuy que contam als t. de t. mes, y aña aquest señor qui se diu t. fill de t. y de t. conjugues natural, y habitador de esta Ciutat de Palma del present Regna de Mallorca detingut en son llit de maleltia corporal, de la qual tem morir, estant empero ab tot son bo, y ple enteniment, clara paraula, y memoria integra conforme V.Ms. veuen (si est sanus dicat ibi) encare

que sa per la gracia de Deu N.S. de cos y enteniment, ferma loquela é integra memoria conforme V.Ms. veuen, tement empero el perill de la mort, y se ore incerta volent dispondrer dels bens temporals que N.S.D.J.C. en esta vida mortal li ha encomanats, en altre manera, que fins are á fet y ordenat aquest son ultim numcupatiu testament en poder de mi t. Nott. public de Mallorca el qual coste de totes las solemnitats de Dret requeridas com son Proemi, institutio de hereu, clausule final y ligitim nombre de testimonis que son V.Ms. y vol estigue secret entre D.N.S. ell, y jo, fins y tant haje passat de este á millor vida, y diu ser esta la sua ultima voluntad, y com a tal la lloa, aprova, ratifica, y confirme y vol valge per via y dret de testament la qual sino valdrà ô valer no podrà per via, y Dret de testament, vauge alomenos, per via y Dret de Codicil, ô de qualsevol ultime voluntat sua, com millor de Dret podra valer, y perpetuament tenir forse: cassant revocant, infringint, y de tot anullant desde are en virtud del present testament, tots, y qualsevols altres testaments, Codicils y Donacions per causa de mort, y altres qualsevols ultimas voluntats suas, que fins are de present haje fets o fetas, ordenats ô ordenades en poder de qualsevols Notts. ô Esns. encare que ab expresio de qualsevol genero de paraulas derogatories estiguessen aquells ô aquellas concebuts per quant de tots se penet de haver los fets, y firmats acceptat aquest son ultim testament que vol sia son ultim voler, y prevalgue á tots los altres si adons vivint no haura disposat altre cosa, y axi en presencia de V.Ms. lo lloa, concedeix y firma.

Continua amb un altre exemple de testament, i diu:

Aliud nostra lingua

En nom de Deu N.S.J.C. ett. com ningune cose sie mes certa que el morir, é incerta la ora de la mort, y sia escrit, y aconcellat per lo St. Profeta Isayas lo sigulent. Dispon de la tua, y bens, porque has de morir y no sempre viurer, per ço jo t. fill de t. y t. conjugues natural, y habitador de esta Ciutat de Palma del present Regna de Mallorca detingut en mon llit de malaltia corporal de la qual temo morir estant empero, ab tot mon ple enteniment, ferma loquela é integra memoria (vel sio) encare que sa de cos, y enteniment per la gracia de Deu N.S. tement empero al perill de la mort, y la hore incerta volent dispondrer dels bens temporals fas y orden aquest mon ultim nuncupatiu y derrer testament.ett. ab lo qual posse y alegesch en mermassors meus ett.t.t.t. y t.tots junts, y á quiscun

de ells â soles en deficiencia dels altres, los quals pregue ett. é primerament, y antes de tota cosa, encomenant la mia anime en mans de N.S.Deu J.C. ett. elegesch sepultura al meu cadaver faedora la qual sepulture vull sia feta â conegude y arbitrea dels dits mos mermessors, legant, y destinant de mos bens lo que per executio de lo sobre dit sera manaster, y pera que Deu N.S. J.C. Redemptor nostro benignicim tingue missericordia de mi y em perdon las mias culpas y pecats fas los llegats pios siguents.

E. primo lex al R.S.Rector o Vicari de la Iglesia de hahont sare parroquia lo dia de la mia mort 5ll. moneda de Mallorca, per son dret Parroquial semel tantus.

Item lex per amor de Deu en el Basinet de las animas t. semel tantus.

Item vull, y man, que en continent seguida la mia mort lo mes prest que es podra em sian fetas dir, y selebrar en sufragi de la mia anima, y remicio de las mias culpas y pecats t. missa baxes, selebradores ço es (Designetur locis juxta mentem testatoris) legant per quiscune de ellas t. misas la solida caridad de 3ll. una via duntaxat.

Item lex per Dret de institucio, y per tota part ett. a t. fill â mi , y â t. ma muller comu 5 ll. moneda de este Regna, ab los quals â mi hereu particular instituesch, y fas; ell â mi premort ab infants, â sos infants, y nets meus respective, in stirpem et non in capita.

Item lex per lo matex Dret y per tote part ett. â tots mos fills, y fillas Phostumos, y de vui en havant naxedors â quiscun de ells 5ll. moneda de Mallorca ab los quals aquells, y quiscun de ells â mi hereu particular instituesch y fas, y ells,ô quiscun de ells â mi premort, ô premorts ab infants, â sos infants, respective, y nets meus, in estirpem, et non in capita.

Pagadas, y cumplides ett. en tots los altres emparo bens meus ett. instituesch, y fas hereus meus huniversals, ço es usufrutuaria, y de vida sua, tant solament la dita t. carissima muller mia: Propietari empero â t. impubero fill â mi, y â dita me muller comú, y tota la sua descendencia, masculine mascle de mascle, de major â menor, de linea en linea, y de grau en grau fins al ultim descendent mascle, de mascle de aquell; el qual si â mi hereu no serà, ô sera, y morira en pupillar edad, ô despues quant que quant, sens infants mascles legitims, y naturals de legitim, y carnal matrimoni procreat, o faltant la sua descendencia masculine mascle de mascle, substituesch vulgarment pupillant y per fideicomis, y ex nunch instituesch, y â mi hereu universal fas â t. impubero fill â mi y

à dita ma muller comu, y tote la sua descendencia masculine, mascle de mascle, de major à menor, de grau en grau, y de linea en linea, fins a lultim descendent mascle de mascle de aquell; al qual axi morint sens infants mascles ni descendencia masculine, substituesch ett. supra pupillarment, vulgarment, y per fideicomis, à t. filla à mi comune, y a la dite ma muller à ses liberas voluntads, elegint en tutore, y curadora de las personas de tots los dits mos infants, y curadora de la mia heretad, y per el temps, y cas sia manaster adjunta de dits mos infants, atribuintli tot el poder per dit affecte nesessari, sens que haje manaster authoridad de Jutge algun.

Aqueste es la mia ultime y derera voluntad, la qual lloa ett. y aquell valer vull per via de testament, la qual sino valdra, ô valer non podrá per via de testament valga alomenos, y aquella valer vull per via, y Dret de codicils ett. cassant, revocant ett. fonch fet en esta Ciutat de Palma del Present Regna de Mallorca testimonis de aquest testament cridats y requerits per lo demunt dit testador foren (apponatur septem legitimi testes) Jo t. Nott. publich de Mallorca qui pregat, y requirit he rebut lo present testament.

Mori lo dit testador als t. de t. mes y any circa ett. y fonch donada copia de las obras plias encontinent, la anima de la qual per la infinita missericordia de Deu N. S. sia a la Santa. Gloria Amen.

Continua en llatí amb els subapartats següents:

Instrumentum cancellationis testamenti

Instrumentum electionis sepulturae per filius pupillis

De Inventatio

Formularium inventarii

En aquest subapartat barreja les dues llengües dins el redactat, sobretot quan posa exemples del que es pot trobar en les diverses cambres.

Continua en llatí tots els altres aparats i quan arribem a l'apartat De codicillis tornem a trobar un subapartat en català, la *Stipulatio codicilliorum*:

Los 5 es cerviran fer testimoni, com vui que conta els t. de t. mes y any aquest Señor qui es diu t. fill de t. y de t. conj. detingut en lo llit de malaltia corporal de la qual tem morir, estant empero en son bon enteniment, ferme loquela, è integra memoria conforma V.Ms. veuen

(vel ibi) encare que sa de cos, y enteniment per la gratia de Deu Nostre Señor, tement empero al parill de la mort, y se hora incerta com la voluntad de la persona sia mudable, fins al ultim axit de la sua vida, y el que es licit fer testament en via de dret, sia tambe permes fer codicils: sabent y altament haver ordenat son ultim testament en poder de t. nott. t. dia, y t. any ab lo qual dispongue â son arbitre, pero volent algunas cosas en aquell ordenadas corregir emmendar y en millor commutar, y altres de nou dispondrer, ha fet y ordenat los present codicils en poder de t. nott. ab los quals â disposat lo que li ha aparegut; lo demes empero en son citat testament ordenad, en quant no se contredigue, y oposa en lo disposat ab los presents codicils, vol quede ab la sua forza y validitat y que estiga sacreta esta voluntad sua entre Deu No. Sor., ell, y de mi, mentres viuras y diu ser esta la sua ultima voluntad, la qual lloa, aprova, ratifica y confirma y vol valga per via de codicil, ô per qualsevol altre ultima, y darrera voluntad sua, y axi en presentia de V. Ms. la lloa, concedeix y firma.

Aquests són els tres exemples d'instruments notariais relacionats amb l'acte testamentari que hi ha en el tractat de notaria.

Comparant els dos tractats de notaria, cal dir que el primer és molt més curt i senzill que el segon. La llengua del document de principis del XVIII pròpiament és la llatina ja que la llengua catalana només apareix al final, a l'hora d'exemplificar les parts del testament i ajudar a la seva posterior redacció.

Si ens fixem en les diverses llengües que apareixen en el tractat de 1797 veurem que cada una d'elles compleix un funció diferent. El llatí es manté com a llengua de cultura, com a llengua superior, ja que tot el que significa reflexió i teoria notarial és escrit en llatí. Hi trobem, doncs, tot allò que ha de saber un notari. En canvi, en català hi ha redactat tot allò que el notari farà servir: per exemple, totes les variants de redactat que entren dins l'acte testamentari. Podríem dir que la llengua catalana ve a ser la llengua d'ús. I finalment, el castellà apareix com un afegit. En

certa manera és repetitiu perquè tot allò que es diu en castellà ja s'ha dit en llatí i en català.

És curiós veure que les dues llengües, català i castellà, se centren en la mateixa tipologia de documents, en aquells que són els més utilitzats en el tracte directe amb el poble: els testaments.

El joc de llengües que s'estableix al llarg del temps en el diversos tractats de notaria fa palesa la impossibilitat de la llengua catalana de bandejar el llatí com a llengua culta, cosa que, per altra part, sí passa a les llengües del nostre entorn en el segle XVIII. Quan els tractats de notaria deixen definitivament el llatí, ja no seran escrits en català sinó que ho seran en castellà. Per explicar aquest fet, no hem d'oblidar la pressió de la llengua de l'estat com a primera causa que impedeix al català assolir l'estatus de llengua única.

A partir de l'anàlisi dels tractats notariais, se'ns plantegen dues preguntes: primerament, fins a quin punt els exemples que hem vist foren seguits en la praxis quotidiana notarial. Per exemple, el redactat dels testaments seguien els models que hem transcrit? I, en segon lloc, si a finals del XVIII apareixen els primers tractats en llengua castellana, significa això que l'ús de la llengua dels instruments notariais demanava aquests exemples perquè hi havia necessitat de tenir un model en castellà, ja que s'imposava aquesta llengua en la pràctica notarial, o era degut a altres menes de pressió? Per poder donar una resposta a aquesta segona qüestió, cal saber quan s'introdueix de manera majoritària la llengua castellana en el redactat dels instruments notariais. Per tant, passarem a fer l'estudi de la llengua utilitzada en la praxi quotidiana d'alguns notaris.

Seguiment d'alguns notaris per avaluar la introducció de la llengua castellana en els instruments notariais.

Del fons notarial de l'Arxiu del Regne de Mallorca hem resseguit alguns notaris per veure quan va ser bandejada la llengua catalana en l'ús comú del notariat i, també, si es poden constatar canvis cronològics entre Palma i els pobles.

Hem realitzat algunes proves, seguint dos criteris bàsics:

a) que la mostra dels notaris seleccionats fos de Palma i de la part forana.

b) que la mostra cobrés el segle XVIII i la primera meitat del XIX.

Com ja hem assenyalat, el nostre objectiu és analitzar la llengua del notariat en els documents de caràcter privat, ja que a tots els documents que tenen relació amb l'Audiència, la Justícia o la Batllia els ve imposat l'ús de la llengua castellana i per tant no seran tractats ³⁹.

Relació de Notaris

Guillem Cànoves (Palma)

De 1711 a 1740⁴⁰ trobem tots els documents escrits en llengua catalana.

Pere Juan Canals (Palma)

De 1754 a 1758⁴¹ hi ha escrits en català i en castellà, però predomina el català.

Antoni Cladera

(Sa Pobla/ Campanet/Búger)

³⁹Sobre aquest tema veg. Rosa M.CALAFAT, "La imposició de l'espanyol a l'alta administració pública mallorquina. Mecanismes i estratègies de poder" en: *La llengua catalana al segle XVIII*, a cura de Pep Balsalobre i Joan Gratacós (Barcelona:Quadern Crema, Assaig 16, 1995)

⁴⁰A.R.M. Sig. P.C-1264/3664

⁴¹A.R.M.Sig. 3784 /P.C-1384

De 1770 a 1776⁴² tot és escrit en català.

Mateu Caldentey (Palma)

De 1793 a 1799⁴³ tots els documents són en català, tret d'una carta adreçada al batlle escrita en castellà.

Antoni Francesc Cànoves (Palma)

De 1798 a 1799⁴⁴ tot és en català, menys dos documents que són escriptures de poder en castellà.

De 1800 a 1801⁴⁵ tots els documents són escrits en català

Gabriel Cifre (Alcúdia- Pollença)

De 1813 a 1814⁴⁶ tot és escrit en català. Trobem, però, el testament d'una senyora de Cartagena en castellà.

Miquel Font i Muntaner (Llubí/Palma)

Durant els últims mesos de 1835⁴⁷ trobem el notari Jaume Salvà, però el 14 de gener ja entra Miquel Font com a notari a Llubí. Tots els actes notariais de 1835 a 1836 són en català. La major part de documents són capbreuacions. A final d'any hi ha la certificació del que s'ha fet i ho fa en castellà. Diu:

"Certifico: Que en el discurso del año que fenece hoy no han sido por mi recibidas otras cabrevaciones en el lugar de Llubí sufragano de la villa de Muro etc."

De 1838 a 1841⁴⁸ fa de notari a Palma i constatem una gran alternança de les dues llengües. Bàsicament en català hi ha: inventaris, testaments i contractes d'arrendament. Cap a 1840 ja predomina el castellà.

⁴²A.R.M.Sig. 3846.T/P.C-1446

⁴³A.R.M.Sig. P.C-1455/3855

⁴⁴A.R.M.Sig. P.C-1426/3826

⁴⁵A.R.M.Sig. P C-1425/3825

⁴⁶A.R.M.Sig. C-1462/3862

⁴⁷A.R.M.Sig. F-1467/6126

⁴⁸A.R.M.Sig. F-1473/6132

L'any 1848⁴⁹ és a Palma i ja tot és en castellà.

De 1863 a 1864⁵⁰ és a Palma i, evidentment, tot és en castellà.

Miquel Carrió (Felanitx)

De 1839 a 1842⁵¹ tenim que el notari escriu en castellà l'índex del llibre, però a dins tot és escrit en català. Al final, la certificació del notari també és en castellà. L'any 1855⁵² té molts documents escrits en castellà, però els testaments i els contractes d'arrendament es mantenen en català.

Estanislau González (Alcúdia/Sóller)

El notari comença el 1841⁵³ a Alcúdia i manté el català en quasi tots els seus actes notariaus, encara que hi ha algunes coses en castellà; l'índex del llibre també és en català. A partir de 1844 passa a Sóller i allà ja trobem una majoria d'escrits en llengua castellana i fins i tot l'índex del llibre és en castellà.

Pere Juan Fiol (Palma)

De 1849-1849⁵⁴ constatem l'ús de les dues llengües: testaments, inventaris i contractes d'arrendament es mantenen en català, però també trobem altres menes de documents en castellà.

L'any 1860⁵⁵ tot és en castellà

Bartomeu Canals (Sóller)

L'any 1860⁵⁶ manté tots els testaments i els contractes d'arrendament en català, però ja el 1865 apareix tot en castellà.

Pere Josep Gallard (Montuiri)

⁴⁹A.R.M.Sig. F-1479/6138

⁵⁰A.R.M.Sig. P F-1495/6154

⁵¹A.R.M. Sig. P.C-1589/3989

⁵²A.R.M.Sig. P 4000

⁵³A.R.M.Sig. P.-G.846/7009

⁵⁴A.R.M.Sig. P.F-1342/6001

⁵⁵A.R.M.Sig. P.F-1356/6015

⁵⁶A.R.M.Sig.P. C-1555/3955

De 1852 a 1854⁵⁷ trobem les dues llengües. És curiós comprovar que quan el notari escriu en català escriu el seu nom en català i quan escriu en castellà l'escriu en castellà; així passem de Pere Josep a Pedro José.

Josep Castelló (Inca)

L'any 1861⁵⁸ sempre manté el castellà

Guillem Cañellas (Palma)

L'any 1862⁵⁹ sempre és en castellà

Bartomeu Cladera (Sa Pobla)

De 1863 a 1864⁶⁰ sempre és en castellà.

Crec que aquesta mostra és prou significativa per poder extreure una sèrie de conclusions:

- a) La llengua catalana es manté de manera absolutament majoritària, i en molts casos única, en el documents notariais del segle XVIII i primer terç del XIX - podríem posar com a data màxima 1835. I aquest fet es manté tant a Ciutat com a la part forana.
- b) Si durant el segle XVIII i primer terç del XIX hi ha escrits en castellà, aquests vénen condicionats pels clients dels notaris.
- c) A grans trets podríem dir que cap a 1840 el català ja ha perdut presència a Palma, però als pobles es manté fins a la dècada de 1850.
- d) Cap a 1860, la llengua castellana ja s'ha imposat de manera total en els documents notariais.
- e) Els documents notariais que mantenen per més temps la llengua catalana són els testaments, seguits dels contractes d'arrendaments, sobretot dels agraris, i dels inventaris.

⁵⁷A.R.M.Sig. T. 7024

⁵⁸A.R.M.Sig. P.C-1651/40.51

⁵⁹A.R.M.Sig. P. C-1575/3975

⁶⁰A.R.M.Sig.P.C.1548/3948

Comparació de sis testaments i els exemples dels Tractats de Notaria

Hem analitzat sis testaments que abasten de començaments del segle XVIII a la primera meitat del XIX: un de 1709 del notari Bartomeu Nadal de Ciutat de Mallorca; un de 1722 del notari Felip Comellas de Ciutat de Mallorca; un de 1731 del notari Guillem Cànaves de Palma; un de 1798 del notari Miquel Juan de Padrines de Felanitx; un de 1819 del notari Joaquim Perelló de Palma; i l'últim de 1849 del notari Pere Juan Fiol de Palma.

I hem seguit els redactats dels dos manuscrits dels Arts de Notaria comentats més amunt i els hem dividit en diverses parts. Aquests apartats en cursiva formaran el model amb què compararem els redactats dels diferents testaments. D'aquesta manera podem veure si l'estructura del redactat dels testaments segueix les pautes marcades pels models i fins a quin punt es manté al llarg del temps o si hi ha canvis significatius:

En nom de ...

1709: En nom de Nostre Señor Deu Jesuchrist, y de la humil Verge Maria Mare Sua, y Advocade Nostra concebuda sens macula de pecat original en lo primer instant de son ser. Amen.

1722: En nom de Deu, y de la Gloriosa V. Maria Consebuda sen macula de pecat original. Amen.

1731: En nom de Deu, y de la Gloriosa V. Maria Consebuda sens macula de pecat original. Amen.

1798: En nom de Jesu=Christ, y de la sua Mare Maria. Amen.

1819: En nom de Deu Nostro Señor Jesuchrist y de la sua divina gracia. Amen.

1849: En nom de Deu y de la sua divina gracia. Amen.

Com sia escrit per

1709: Com ninguna cosa sia mes certa, que el morir, y mes incerta, que la hora de la Nostra Mort, y sia scrit y aconsellat per lo Propheta dihent dispon de te casa perque has de morir, y no sempre viurer: Per co Yo...

1722: Com sie scrit per lo profeta ett., per so Jo...

1731: Com sia scrit per lo Profeta ett. perço Jo...

1798: Com ninguna cosa sia mes certa que el morir, y mes incerta que la hora de la nostra mort, y sia escrit y aconsellat per el Profeta dient: dispon de te casa y bens, perque morirás y no viurás, per esto jo...

1819: Com sia cosa certa que tots los homens havem de morir, é incerta la hora de la mort y sia aconsellat per lo Sant Profeta Ysahias dient dispon de la tua casa y bens perque moriras y no sempre viuras: Per so yo

1849: Jo...

Estant en... fas i orden... i elegesc en marmessors

1709: estant detinguda en lo llit de malaltia corporal, de la qual tem morir, estant empero ab tot mon bo e ple enteniment, ferma loquela y memoria integra, volent dispondre dels bens temporals, que Deu Nostre Señor Jesuchrist en esta vida mortal me ha encomenats; fas y orden aquest mon ultim y darrer nuncupatiu testament, en lo qual pose y elegesch en marmassors meus, y de esta ultima y derrera voluntat mia executors y commissaris

1722: detinguda en lo llit de malaltia corporal de la qual tem morir, estant empero en tot mon bo enteniment, ferme loquela, memoria intregue, volent dispondre dels meus bens que Deu Nostro Señor me ha encomenats en esta mortal vida fas y ordena est mon ultim, y numcupatiu *testament* En lo qual elegesch en mermesos meus tt.

1731: Sa per la gracia de Deu de cos, enteniment, ferme loquela y memoria integra, volent dispondre dels bens, que per Deu *Nostro Señor* me ha encomanats en esta mortal vida, tament los parills de la mort fas y ordena est mon ultim y numcupatiu *testament* en lo qual elegesch en marmasors meus ett.

1798: detinguda en el llit de malaltia corporal de la qual tem morir, estant pero sana de enteniment, clara memoria y loquela (de que el notari don fee), volent dispondrer dels bens temporals que Deu *Nostro Señor* en esta mortal vida me ha encomenats fas y orden aquest mon ultim y derrer nuncupatiu *testament*, en el qual pos y elegesch en marmassors meus, y de esta ultima voluntat mia executors

1819: tromantme detinguda en mon llit de malatia corporal de la que tem el parill de la meva mort, pero, per la gracia de Deu *Nostro Señor*, en mon ple judiu, memoria integra y firma paraula (de que yo el susdit notari hesaxcu tor igualment don fee), volent dispondre dels bens corporals que Deu *Nostro Señor* en esta mortal vida me ha encomenats fas y ordeno lo present nuncupatiu *testament*, mediant el qual pos y anomen en Marmasors meus y de esta me ultima voluntad exacutors

1849: estant detingut en mon llit de malaltia corporal de la cual tem morir, estant, pero en tot men perfet enteniment, clara paraula, memoria integra, de que yo el notari infrascrit don fe, y de son conaxament, y creyent firmament ab tot lo que creu y confesa nostra Santa mare la Iglecia Catolica Romane, baix de cuya fe y creencia sempre he viscut y protest viurer y morir, otorgo, fas y orden este mon ultim numcupatiu *testament* en el cual nombro en marmasors meus y de esta ultima voluntat mia ecsecutors...

I primerament.....elegesc sepultura

1709:E primerament y antes de todas cosas, encomenat la mia Anima en mans de Nostre Sr. Deu Jesuchrist, qui aquella ha creada, y ab la sua Sanch Preciosissima redimida, elegesch sepultura al meu cadaver fihadora en ...

1722:E primerament y antes de tot, encomanen a Deu *Nostro Señor* Jesuchrist la mia anima. Elegesch sapultura al meu cadaver en lo vas comu

1731:E primerament y antes de tot, encomanen a Deu *Nostro Señor* Jesuchrist la mia anima. Elegesch sapultura al meu cadaver en

1798:E primerament y antes de todas las cosas, encoman la mia anima en mans de Nostro Señor Deu Jesu=Christ, qui aquella ha creada y redimida ab la sua preciosissima Sanch. Elegesch Sepultura en el Vas de

1819:E primerament y antes de todas cosas, encomenat la mia Anima en mans de Deu Nostro Señor qui la ha creada. Elegesch sepultura á mon cadaver fayedora

1849: Primerament y antes de todas cosas, encomenat la mia anima en mans de Deu Nostro Señor

En remissió dels meus pecats...

1709: para que Deu Nre.Señor me perdona las mias culpas y pecats, y tenga misericordia de mi fas y orden los llegats Pios siguientes.

1722:Y pereque Deu *Nostro Señor* tingue misericordia de la mia anima, y en remissio de los meus pecats fas y ordena los llegats pios siguientes.

1731:Y pereque Deu *Nostro Señor* tingue misericordia de la mia anima,y n remissio dels meus pecats fas los llegats pios siguientes.

1798:paraque Deu Nostro Señor en perdon todas las mias culpas y pecats, fas los llegats pios siguientes.

1819:Y paraque Deu Nostro Señor tinga misericordia de la mia anima, y me perdon las mias culpas y pecats fas los llegats pios siguents

1845:fas y orden la meva obra pia en el modo y forma siguent. Vull y man que en sufragi de la mia anima y remicio de las mias culpas y pecats

Pagades i cumplides.... faig hereu universal...

1709:Pagades empero, y cumplidas todas las demunt ditas cosas en lo present meu testament contingudas, injurias y deutes meus als quals Yo sia tinguda, y en qualsevol manera obligade que vull y man sian satisfets, y pagats planament, y sens questio alguna, sens strepit, ni figura de juy la veritat del fet tant solament atesa. En tots los altres empero bens meus axi mobles com immobles, drets meus, credits y accions a mi hare o, en esdevenidor competents, y partañyents compatir, y partañyer davents per qualsevol causa, via o raho instituesch, y fas hereu meu universal

1722: Pagades ett.en tots los altre empero bens meus instituesch, y a mi hereus universals fas

1731:Pagades ett. en tots los altres empero bens meus ett. Instituesch y a mi hereus fas

1798:Pagadas y cumplidas todas las cosas demunt ditas, y tots y qualsevols deutas meus que seré tinguda y obligada, tot lo qual vull y man sia satisfet y pagat planement y sens questio alguna, malicias y difugis a part posats, sola la veritat del fet solament atesa.

En tots los otras pero bens meus, axi mobles com immobles, presents y venidors, vens, drets, credits y accions a mi partañents y pertañer devents per qualsevol causa, via o raho, instituesch, y hereus meus universals fas,

1819:Pagadas cumplidas y satisfetas todas las damunt ditas cosas deutes y dames â que contará estar yo obligada fins lo día de la mia mort que vull y es la mia voluntat se satisfaga de mos bens sens estremit de juy la sola

veritat del fet atesa. En tots los altres empero restants bens meus, motbles, immotbles semovents presents y devenidors, drets, veus vies, rahons, credits y accions a mi are y en el devenidor pertañents, y espectants pertañer y esperar devents per qualsevol causa , via, titol o rahó, hereus meus universals fas é instituesch

1845: Pagadas cumplidas y satisfetas totas las demunt ditas cosas y tot lo que costará estar yo devent y obligat el dia de mos obit que vull quet plenament satisfet y pagat, ab tots los altres empero restants bens meus, mobles e inmoables presents y venidors, derets, veus, credits y accions a mi are y en lo venidor pertañents y pertañer, devents per cualsevol causa via o raho instituesch y hereus meus universals fas

Aquesta és

1709: Aquesta es la mia ultima y darrera voluntat, ratifica y confirma, y aquella valer vull per via y dret de testament; la qual sino valdra o valer no podra per dita via y dret, valaga alomenos, y aquella valer vull per via, y dret de codicil o per via y dret de qualsevol altre ultima y darrera voluntat mia, axi com millor de dret podra valer y perpetuament tenir;

1722: Aquesta es la mia ultima, y derere voluntat

1731: Aquesta. Aquesta es la mia ett.

1798: Esta es la mia ultima y derrera voluntat, la qual lloo, aprovo, retifich y confirmo, y aquella valer vull per via y dret de testament; la qual si no valdrá o valer no podrá per via de testament, vull valgue per via y dret de codicils o de donacio per causa de mort, com millor podrá valer, y perpetuament tenir valor y forsa de ultima voluntat. Y vull quet secret entre Deu Nostro Señor, jo y el notari infrascrit, fins que Deu hage fet de mi ses voluntats.

1819: Aquesta es la mia ultima voluntad la qual lloho y notifico volent
quet secreta entre Deu nostro Señor, yo y el Notari infraescrit fins que Deu
aje fet de mi ses voluntats,

1845:Aquesta es la mia ultima y derrera voluntat, la cual vull valga per via
y deret (sic) de testament, y si no podrá valer per via de tal, vull valga per
via de codicil o de donació per causa de mort o per ahont podrá tenir millor
efecta de ultima voluntat,

Cassant , revocant...

1709: Cassant, revocant, y del tot anul·lant tots y qualsevols altre
testaments, codicils, donacions per causa de mort, y qualsevols altres
ultimas voluntats mias que fins vuy apparexeran per mi fets y fetas,
ordenats y ordenades en poder de qualsevols Notts. o Sbans., encare que
aquells estigan concebuts sots expresio de qualsevols paraules etiam
derogatorias, quant de tots aquells y aquellas me panet, y per no fets, y
fetas haver vull acceptat aquest mon testament que vull sia mon ultim
voler.

1722: Casant, revocant.

1731: Casant , revocant ett.

1798: Cassant, revocant, infringint y del tot anul·lant tots y qualsevols
altras testaments, codocils o altrás ultimas disposicions per mi fets o fetas,
ordenats y ordenadas en poder de qualsevols notaris o escrivans,
encarregue sots expresio de qualsevols paraulas derroguetorias estiguen
concebuts concebudas, perque de tots ells y ellas em panet, per no fets ni
fetas haver vull exeptat este que es me ultime voluntat y com a tal la
otorgue.

1819: Cassant y revocant qualsevol altre dispocisio tingue feta en poder de
qualsevol notari ó escriba, encare ab expresio de paraulas derogatorias, per

quant de haver fet aquellas me penet, y sols vull sia esta me ultima voluntat;

1845: Revocant y anulant a este fi todas las ultimas disposicions que se trobasen per mi fetas y ordenadas anteriors a aquesta que es mon ultim voler.

Testimonis...cridats i pregats...

1709:Testimonis de aquest testament cridats y pregats per boca propia de dita señora testadora son

1722:Testimonis ett. cridats,y pregats ett. Foren

1731:Testimonis cridats y pregats per boca propia de dit testador foren

1798: en presencia de los testimonis cridats y pregats per boca propia sua (de que el notari don fee) qui foren:

1819: esent presents per testimonis per boca propia de dita tastadora pregats y requerits

1845:a presencia de los testimonis que lo foren cridats rogats y pregats per boca propia de dit testador

Com hem pogut veure l'estructura bàsica dels testaments no canvia, per tant ens trobem davant d'un tipus de documents que s'ha transmès seguint la mateixa estructura al llarg del temps. És a dir, els exemples de testament que tenien a les notaries s'han anat utilitzant, copiant i repetint, fins i tot es repeteixen les paraules clau de cada un dels apartats. Aquestes constants possiblement són més evidents fins al testament de 1798, en certa manera comença a haver-hi una mica de canvi lèxic, p.ex: de *ferma loquela* passem a *ferma paraula* o *clara paraula* ; de *cassant i revocant* passem a *revocant i anul.lant*, etc.; no són més que petites modificacions que eviten

l'encarcament del llenguatge professional i les dificultats de comprensió; però, en general, podríem dir que els canvis són mínims i que el model de testament es mantení fins que fou substituït, de manera majoritària, pels models en llengua castellana.

És evident que la vigència de la llengua catalana en els documents notariais va més enllà de totes les lleis repressives que es donaren en el segle XVIII. Per tant, la influència que varen exercir els tractats de notaria castellans en la praxi quotidiana del notariat no fou decisiva ni important. L'existència d'aquests tractats de notaria no ve donada per la necessitat de models dels actes notariais en llengua castellana-testaments en castellà en el segle XVIII també en trobem, encara que són casos molt especials-, sinó que ens assenyala l'ocupació per part de la llengua castellana d'un àmbit més en els registres formals i, en conseqüència, el desplaçament de la llengua catalana d'aquests àmbits.

Si hem de relacionar l'entrada en vigor de la Llei Orgànica del Notariat del 28 de maig de 1862 que diu: "*los instrumentos públicos se redactaran en lengua castellana*" amb la vigència de la llengua catalana escrita en els documents notariais, haurem de convenir que aquesta llei no fa més que sancionar allò que en la pràctica notarial ja es donava. Per altra banda, cal reconèixer que ens trobem davant d'un dels últims àmbits en què es va mantenir la llengua catalana escrita en un nivell de formalitat força alt, com més endavant analitzarem.

La generalització dels testaments en llengua castellana ens pot servir com a indicador d'un estat de la situació lingüística que es podria resumir en els següents punts: en primer lloc, la deperdició del prestigi de la llengua catalana és un fet, ja que assenyala la pèrdua de l'últim reducte formal de la llengua escrita; en segon lloc, és una mostra de la

incapacitat del notari, a causa de la seva formació castellana, de mantenir la tradició i, en últim terme, també ens assenyala el progrés del grau de comprensió de la llengua castellana dins la població catalanoparlant.

4.2.3.-La llengua a l'Audiència

És prou sabut que l'article 4 del decret de Nova Planta diu: "*Las causas en la Real Audiencia se substanciaran en lengua castellana*"; a partir d'aquí, poques coses podem dir respecte a l'ús de la llengua catalana. Els òrgans de poder seran els primers afectats pel canvi de llengua ja que es trobaran directament obligats a realitzar-lo. El nostre estudi arrenca amb la proclamació, el 28 de novembre de 1715, del Decret de Nova Planta de Mallorca i d'Eivissa i l'únic que podem constatar és que el canvi de llengua és automàtic, si prové de la mateixa Audiència, però no així si prové del poble: el llibre de Presidials Decrets de 1715 a 1717⁶¹ és un recull de diferents plets, i encara és habitual trobar-ne amb trossos en llatí, català i castella. En aquest mateix llibre hi ha les al·legacions dels jurats de les viles de Pollença, Campos i Santanyí per no poder pagar els tributs per haver de mantenir els soldats de la tropa de Felip V, per la qual cosa demanen un emprèstit i ho fan en llengua catalana.

*Sup^o Oblata p. parte Villa de Campos
Exm^o Sr.*

Juan Antoni Mas Jurat de la Universitat y vila de Campos, diu y representa â Va.Exa. que tenint especial poder per las cosas infrascritas

⁶¹A.R.M.Sig.LLibres 108

â ell donat, conforma consta ab determinacio de Consell en dita Vila tingut, y selebrat, sots als 6 8bre del corrent any ab la forma acostumada per prendre lo diner sia necessari per via de encarregament almenos fos, que sia possible, per pagar los deutes â que dita Vila esta obligada, los quals deutes provenen tant per la prov^o, manteniments, y port de ells, de tots los homens de dita Vila, qui estigueren sinch dies â las marinas, altemps q. la Armada de Nostron Rey Phelip Quint (que Deu gde.) tira en terra la infanteria en lo terme de Falanix, com, y tambe pagar los ports dels carros qui â portaren de la Ciutat provi^{ns} de ordi, y pa en occasio que estigué lo tercio de Cavalleria, en esta Vila, per espay de sirca 20 dias, que en nombra eran circa 400 y axi matex pagar lo preu y valor de 200 qtras. palla, que mana V.Exa. aportar â la Ciutat y ultimament, per pagar lo gasto tant numeros, per effecte de dispondre los quartels, tant dels officials, com dels soldats, y alocar aquells de lo nessessari, com son llensols flasades, marfegas y altres de menor monte, que manas fer lo coronel, quant vingué â visitar lo quarter, com son trocabocas axugamans, tovallas y altres coses tot lo qual gasto importara circa 4000ll. y com este any per falta de medis, per raho de la poca collita, no se paga per tallys, per quant seria pertubar tant solament los perticulars de aquesta, â vista de los pochis medis. Pertant supca.â V.Exa. manar, que el dit Supnt. en nom y veu de la Universitat, y vila de Campos, pugue pendre dita quantitat de 4000ll. per via de encarregament almenos fos ques puga trobar y en y sobre ditas cosas, interposar la sua autoritat y Decret Omni Meliori Modo ettc. et licet ett.

Altissimus ett.

Visis documentis presentis providebitur

Provisa p.adm. Magum.D. Michaellem Malonda Presidem Superioris
Nove Junta die

15 8bris 1715 Majoricis

Cabater Nott.

Atesta y fas fe jo debaix firmat Pere Antoni Garcia Sto. Rl. y Universal de la pnt. Vila de Campos qualment als 6 8bre 1715 Se ha selebrat concell en la forma acostumade y se proposa la proposicio del tenor siguent Maghs. Srs. e savi Concell lo perque havem fetes ajustar â V.M. comper cause que el gasto tant Exsecius te la pnt. vila de molt de tems nos trobam sens remey per pagar tots los deutes que es troben en esta Universitat conforma saben Vs.Ms. y en particular en los gastos dels officials y soldats de Dragons que de cade dia nos estan clamant diferens cosas, y es forsos per la quiatut desta Vila donari remey per no tenir un contratemp conforma tenen en altres Vilas, qui tenen soldats elocats, y axi necessitam de diner demanam com y de quina manera nos havem de aportar, y per dit affecte nos vullen donar lloch de suplicar Decret

per donar nos premis de lo que sia necessari per donar satisfactio â los creditors, contre la pnt. Vila y pagar algast te obligacio dita nostre Universitat sobre la qual proposicio discorregueren los vots de una â altre y fonch conclus lloat y determinat, nemine discrepante que los honors jurats fessen al computo quin diner han menester fins al dia de sincogema primer vinent, y prenguen lo que auran menester, y suplican dacet per la quantitat auran menester donant poder â Juan Antoni Mas jurat, qui te el sindicat de firmar los actes necessaris del diner pendran per via de en carregament per dit effecte ett. y perque â la pnt. se don plena y entera fe tant en juy com fora de aquell la firma de mon nom vuy als 10 8bre 1715=

Pere Antoni Garcia Sto. Rl. y Universal de dita Vila de Campos.

Decretum

Die XII Mensis Octobris Anno

a Natte. Dni. MDCCXV=

Exmus. Dnus. Don Joannes Franciscus de Bette.

La continuació del llibre de Presidials Decrets⁶², que va de 1718 a 1723, només presenta dos casos en llengua catalana: Pere Pons, jurat de la vila d'Artà, i Llorenç Quetgles, notari, fan una reclamació a l'Audiència l'any 1718 i el batlle de Sencelles fa el mateix l'any 1723. La resposta de l'Audiència sempre és en castellà. Tots els altres casos són en castellà.

Dos altres llibres que presenten un ús de la llengua catalana són llibres de règim intern, és a dir, no són més que les anotacions de les persones que estaven citades a comparèixer a l'Audiència, i no porten cap mena de signatura. Un d'ells és el llibre de Citacions i Comparicions⁶³ de 1712 a 1716, i l'altre és una llibreta petita de l'any 1734⁶⁴ que només porta

⁶²A.R.M. Llibres 109

⁶³A.R.M. Llibres 171, vegeu Annex, pàg.

⁶⁴A.R.M. Llibres 172

els noms dels citats. A la resta de llibres examinats ja no hem trobat cap altra mena d'escrit en llengua catalana.

Per acabar aquest sondeig sobre l'ús de la llengua catalana en els llibres de l'Audiència, hem analitzat els llibres dels gremis, ja que creiem que possiblement aquest grup social podria presentar resistències a un canvi de llengua. En general les al·legacions són en castellà, però si s'han de transcriure les actes de les reunions del gremi o hi ha d'haver testimonis, es veuen obligats a un canvi de llengua, encara que moltes vegades aquest canvi es fa oralment i no queda transcrit. Per exemple: El notari del gremi de fusters [1750]⁶⁵ exposa les l'al·legacions pertinents en castellà. Després hi ha l'acta de la reunió dels fusters en català -és difícil de llegir per la mala conservació del paper- i segueix el notari en castellà. Contesta l'Audiència, també en castellà.

Un altre exemple és:

“Información de testigos sobre la limpieza de sangre de Juan Escalas hijo de Antonio, y de Cathalina Ferragut consorsytes y vezº de esta Ciud. para entrar por aprendiz en el Colegio de escultores y Pintores de esta Ciudad.”⁶⁶

Tot és en castellà i davant notari. L'escrivent quan pren declaració a un testimoni diu el següent:

“Y esta dixo ser la verdad so cargo de juramento qe. lleva fecho se le fue leida, y dada a comprender esta su deposicion por mi el Escrno. en idioma del Pais se afirmo y ratifico á ella. Dixo ser de edad de setenta años, no firmó perque dixo no saber de que yo el Escrno. doy fe.

Ante mi Marcos Joaquim Roselló Notta.”

Poques vegades trobem exemples com el següent⁶⁷:

⁶⁵A.R.M. Sig.551/15 (fusters) 1750

⁶⁶A.R.M. Sig.553/12 (escultors) 1750

⁶⁷A.R.M.Sig. A.A. Gremis 550/25 (boters) 1744

Muy Illtre. Sor. Regte

Los Mayordomos del gremio de toneleros como mas haya lugar en derecho representan que el capitulo que empieza: Axi ajustant als cap. ett. prohíbe totalmente el que ningun individuo de otro gremio pueda comprar dogas venidas de fuera Reyno para fabricar toneles una vez que hayan servido que siempre que se ha contrahecho, y se ha encontrado que algun maestro haya comprado semejante madera ya aparejada y que antes haya servido para toneles se ha tomado como a de comiso y se le ha hecho pagar la pena prevenida en el mismo capítº. y consistiendo lo reldo. en hecho para su justificacion, y que esta es la practica forma el gremio los interrogatorios siguientes con todas las salvedades de estilo y en lengua matriz para mayor inteligencia de los testigos.

Po. sian interrogats si saben que es prohibit per capitol expres el que nign Mestre Boter puga comprar dogas vingudas de fora Reyna, que hagen servit de cascots per efecte de tornarlas compondrer posant cercols, y lo demes necessari per efecte de vendrer aquells y extreurar fruits de este Pais per fora Reyna, de modo que no hay mestre que no estiga ab esta inteligencia=

Segundo sian interrogats si saben que en totas las ocasiones se han encontrat que algun Mestre Boter haya comprat Dogas forasteras, y de ellas fabricat pipas o qualsevol altre casco y venut aquellas o aquell per efecta de extreurer fruits de este Reyna se lyha fet pagar la pena pervinguda en dit capitol, com la contrenta del matex, y explican en que casos ha succehit, y si se ha practicat lo contrari en ningun cas=

Sobre los quales interrog. pide esta parte sean interroogados los testigos que tiene que administrar: Que lo rebice a merced y gracia. Omni ett. dicet ett.

Altissimus ett.

Consignem, un cop més, que la persona que escriu en castellà, ho fa també en català.

4.3.-Ambits d'ús privat

4.3.1.- Documents diversos: llibres d'administració de la casa, factures, deutes, contractes d'arrendament i correspondència.

L'estudi de tota aquesta documentació ens portarà a plantejar-nos una sèrie de preguntes: en primer lloc, qui eren els autors de tots aquests documents, és a dir, els escriptors d'aquests manuscrits? És evident que cada tipus de manuscrit ens donarà un autor diferent, un escriptor característic que vindrà marcat pel registre utilitzat, que correspon a la tipologia del document. Ens mouren, possiblement, entre secretaris particulars, escriptors d'ofici, menestrals que sabien escriure, notaris i preveres, que molts de cops complien la funció de notari o de secretari. En segon terme, hauríem de tenir elements suficients per poder respondre a una segona qüestió: el que hem trobat és una excepció, o contràriament, és la tònica general?

Llibres de l'administració de la casa, factures i deutes.

Podem trobar amb més facilitat les plagues on s'anotaven totes les entrades i les sortides de les despeses d'una casa en els papers de famílies que tenien un estatus econòmic elevat que en els de famílies d'un nivell social més baix, però, així i tot, també hem trobat anotacions d'administracions de rendes senzilles. Tenim, per exemple, llibretes on s'especifiquen les rendes de les terres comunes⁶⁸ i de l'església⁶⁹ de Biniali:

⁶⁸A.R.M.Sig. 30/28 Fons "Serra de la Creu"

⁶⁹A.R.M.Sig.30/28

-Quadern de las rendas comunes del lloch de Biniali encomanat a lo honor Josep Armengual. Clavari de lo añy 1690 y finira an lo any 1691 . Aquest mateix document es repeteixen de 1690 a 1693 i de 1742 a 1744.

-Quadern de las rendes de la Iglesia de Sant Christofol del lloch de Biniali encomanat a lo honor Andreu Amangual. Clavari de la dita Iglesia, de lo any 1701 y finira 1708. Hi ha documents de 1707 a 1727.

-Quodern de las rendas comunes de Sant Chritofol de Biniali encomanat a Andreu Amangual de Antoni de lo añy 1734⁷⁰. Tots aquests documents sempre mantenen la llengua catalana

Els documents de l'arxiu de can Torrella ens han permès trobar una gran diversitat de manuscrits que fan referència a l'administració de la casa i heretat. Podem fer un primer apartat amb els llibres i llibretes on hi ha apuntades les entrades i les despeses d'una casa, és a dir, totes les compres que es realitzen de queviures i d'altres matèries necessàries. El primer llibre que podem esmentar és:

- "Llibre 2 de Albarans de la heretat del Seño Antoni Gual y Puig. Si troben diferents comptes"⁷¹. Comença el primer full i diu: "Taula de los comptes firmats que se troben copiats en este llibre." Hi ha coses de 1600 i de 1700. La data més endarrerida que podem trobar és 1769.

Seguim després amb un conjunt de llibretes⁷²:

-"Jesus Maria Joseph. Plagueta de entrada y exida y gasto diari de casa de lo añy 1748". Hi ha llibretes com aquesta de l'any 1746 a 1775, una per any.

- "Llibra de entrades y exidas de casa de Torrella comensat en lo añy de 1776 y tambe del añy 1777".

- "Libre de entrades y axidas de la casa de D. Juan de Torrella del añy 1778, 1779 y 1780".

⁷⁰A.R.M. Sig. 30/31

⁷¹A.R.M. Sig. Torrella 161.

⁷²A.R.M. Sig. Torrella /AR-FA 40

- *“Plagueta de soldadas de criats y criadas ahont se notara lo que rebran, y lo que se lo sta davent conforme altre plegueta com aquesta de 1755”*. Aquesta plagueta va de 1782 a 1784 i es troba dins un llibre més gruixut, alfabetitzat, que conté el que ha cobrat cada servent de 1822 a 1834.

-*“Llibre de entradas y axidas de la casa de D.Juan de Torrella comensant en lo año 1781, 1782 y 1783”*.

-*“Plagueta de totas las entradas i axidas de la Case de D.Juan de Torrella del añ 1785”*.

-*“Plagueta de totas las entradas y axidas de la cas de D. Juan de Torrella del año 1787”*.

-*“Plagueta de totas las entradas y axidas de la casa de D. Juan de Torrella del año 1788”*.

-*“Llibre de entradas i axidas i del gasto diari de case de D. Juan de Torrella dels anys 1789, 1790, 1791, 1792, 1793.”*

-*“Llibre del gasto de la casa de Torrella comensat el Año 1795 fims a 1803”*.

-*“Libre anal, qual se trobara notat tot lo que gastara la Casa de Torrella comensant dia 8 setembre de 1815 fins en 1826”*. Aquests llibre és diferent de les plaguetes que hem vist fins ara. Amb lletra molt clara i abans de començar la comptabilitat, trobem dues planes d'història de la família. Parlen dels fideicomissos dels avis de D. Joan de Torrella i Da. Beatriu Despuig. La segona part té la característica de trobar-se escrita en primera persona. Significa això que era el mateix senyor de can Torrella qui portava el llibre? No puc donar una resposta clara, ja que no sé fins a quin punt els escriptors o secretaris de la família podien utilitzar la primera persona, diu: *“he pagat, he rebut etc.”*

-*“Lo que se dan a los manastrals de lo anys 1814 y 1815”*⁷³

⁷³A.R.M.Sig.Torrella 149

- *"Plagueta del gasto diari de la casa Torrella de 1816"*. Trobem llibretes com aquesta, sempre escrites en català, de 1818 a 1830, una per cada any. De l'any 1830 a 1834, hi ha un buit sense llibretes i la de l'any 1835 diu, en castellà o català?: *"En esta plagueta se notará el consumo diario de la casa de Torrella. Año 1835"*. A dins segueix escrit en català.

- *"Relació de lo que está devent la casa de Torrella a los menestrals del año 1819"*⁷⁴

- *"Compta i gasto de la casa. 6 Deseembre de 1825"*⁷⁵.

- *"Plagueta de los contes de los manestrals qui servexen la casa de Torrella. 1822 "*. És una llibreta sense foliar de 19 fulls escrita en català. Hi ha alguns fulls en blanc. Hi ha també molts comptes que semblen venir d'una mateixa llibreta petita de 1823.

-Llibre de comptabilitat de 1848 a 1853⁷⁶. No porta cap encapçalament, ni cap nota que digui del que es tracta. Comença amb les despeses de dia 1 de gener de 1848.

Totes aquestes llibretes, que comencen l'any 1600 i arriben al 1853, mantenen sempre com a única llengua escrita la llengua catalana.

Altres vegades trobem petites anotacions a papers solts, que no porten cap signatura, però és evident que deuen ser escrites per l'administrador, secretari, etc. de can Torrella⁷⁷:

- *"Dia 5 janer de 1821 me entrega D. Vicens Gual dins el manjador quinze duros en or per el gasto diari de la casa"*.

Un altre tipus de llibres de comptabilitat són els llibres de les possessions que porten anotat tot el que produeixen les terres i les despeses que s'hi realitzen:

⁷⁴A.R.M.Sig. Torrella 149

⁷⁵A.R.M.Sig. Torrella 149

⁷⁶A.R.M.Sig. Torrella -171

⁷⁷A.R.M. Sig. Torrella /AR-FA 40

-Comptabilitat de la possessió de Canet (1782-1804) ⁷⁸:

Plagueta Primera: " De entradas y axidas, y gasto que se ferá en el Predio Canét; comensant al 2 de setembre de 1782, en cuyo dia comensa a correr dit lloch per compte del señor, per haver fet lo entrego de tots los estims en dit dia Lamon Jordi Linás, Dos i Tercer que era del matex."

Es troba tot consignat, amb un gran detall i sempre en català, des de 1782, cada any, mes per mes, fins arribar al 1805.

- "*Plagueta del gasto de misatjes y jornalers del Predio Canét comensant dia 9 Setembre de 1820*"⁷⁹. Mes per mes hi ha totes les setmanades consignades de 1820 a 1821. Sempre en català.

El fet d'anotar totes les despeses que es varen produir per causa d'unes obres que es realitzaren a la possessió de Canet ens permet veure factures de diversos menestrals:

- "*Plagueta en la qual se notará el gasto de la obre se ferá en la nova casa se ha donat per principi als 22 Mars 1830 en el Predio Canet*"⁸⁰

Aquí hi ha tota la feina que s'ha fet durant l'any 1830. Tot és escrit en català. Consta d'aquests apartats:

Mestres picapedres.

Menobres.

Mestres picapedres de Ciutat.

Mestres de la vila de Binisalem.

Consumo que se fara.

Mestre Juan Nadal, alias Falco.

- "*Plagueta per Miquel Cabre per notar tot lo que se gestará per la obra de Canet comensant en el mes de Janer de 1831*"

Tota la llibreta és escrita en català. Es divideix amb les següents parts:

Mestres picapedres

Menobres

Mestres picapedres de Ciutat

⁷⁸A.R.M.Sig.Torrella AR3-FA37

⁷⁹A.R.M.Sig.AR3-FA37 CANET

⁸⁰A.R.M.Sig. Torrella 219

*Consumo que se fara
Mestres de pedreñ viu
Dines que rebrá Miquel Cabré.*

P.e. al "Consumo que se fara " diu:

"Als 5 de mars de 1831 he comprat

*un corti de vi, val.....1ll. 6s.
mes una lliura de sabo, val.....1s 6
mes per la cuynera.....6s 8*

1ll.14s 4"

Hi ha llibretes de l'any 1834, amb els jornals del fuster, etc. L'última llibreta consigna les despeses del 1837 a 1839.⁸¹

- "*Plagueta ahont se notarà lo gastat per la obra del Predio Canet. 1837*".

Hi ha també factures del fuster, del picapedrer, del ferrer, comptes del pedreny i del guix. A banda d'aquestes factures, s'hi anotaven les despeses més diverses, p.e.: "*Llista del cost de plantar los amellers en el present any 1835*".

En tot el que hem vist fins ara, sempre es manté la llengua catalana com a llengua única d'escriptura. A partir de 1860 i següents, les factures en llengua castellana comencen a sovintejar, però encara n'hi ha algunes en català. L'article salat es fa més comú, cosa que abans no passava, però no trobem mai tot un escrit amb l'article salat, sembla com si fossin descuits, com si no se n'adonessin. P.e.:

- "*Conte de soli de son Ametler*". De 1864 a 1868.

- "*Contes des guix de Canet comensant dia 7 de janer del any 1867*". Al final diu:

"a raho de 5 sous ses corteras valen ll. 15s.

*He recibido de lamo de Canet dicha cantidad dia 18 de Diciembre 1868.
Francisco Vila*".

⁸¹A.R.M.Sig.Torrella 217

A partir d'aquestes dates el que sovintaja més és la mescla d'una i altra llengua. A què és degut? Suposo que podríem fer diverses consideracions: per una part, és evident que el manobre és de parla catalana, la qual cosa significa que quan ha d'escriure conceptes referents al seu ofici, termes que possiblement sols coneix en català, no se n'adona i els escriu talment com els pronuncia; en segon lloc, el domini de la llengua castellana és feble i no va més enllà de les frases codificades d'ús més habitual. Tot això ens dóna unes factures, que podem situar cap a 1860-70, que ja no sabem si són factures en català, però farcides de frases en castellà, o escrits en castellà plens de formes catalanes P.e.:

“ Conte que presenta mestre Rafael Nadal á lamo Miquel conductor del Predio Canet del trabajo que se á echo en varios portells en es bosch y es marje del uerto delante las casas en el corren añy (etc.)

*Esporlas 15 Diciembre 1877
Por orden de mi padre
Bartolome Nadal”*

Tenim moltíssimes més referències de factures de menestrals, no sols dels que treballaren en les obres de la possessió de Canet, i sempre es manté la llengua catalana, per exemple⁸²:

-Factura del bagul del Sr. D.Joaquim Doms i Descallar de dia 27 de març de 1784, feta pel fuster Mariano Corró Fuster.

-Compte del fuster de 1794.

-Compte del fuster del 19 de Desembre de 1793. Diu: *“Compta de la mia faina ha feta Metra Juan Estelrich Farrer per mi Saño Don Guiem Torella dia 19 Des. 1793”*.

-*“Notura de lo que importan los contes de los manastrals del añy 1795”*

⁸²A.R.M. Sig.Torrella -148.

- "Compta de la faina ha feta Mestra Juan Estelrich Farrer par mi Saño Don Guiem Torella. Dia 23 Janer de 1797"

- igual - 23 desembre de 1797
- igual - 20 desembre de 1799
- igual - 16 gener de 1799

- "Compta de la feyna ha feta mestra Llorens Vallespir, Ferrer per mi señor Dn. Guillem Doms de Casa de Torrella" (de 1797 a 1798)

- "Compte de lo que se an aportat de case de Mestre Bartomeu Fuster Carer per compte del Sor. Dn. Guillem Oms y Torrella. A 25 Janer de 1800"

- "Conta de Dn. Guillem Doms de lo que se ha pres de la botiga del Sr. Bernat Ferrer. Dia 1 setembre 1799"

- Hi ha una llibreta que diu: " Porte Cte. de lo ainy 1777. Descarrech". Començant al final i en sentit invers diu: " Janer 1777. Carrech". No sabem qui l'ha feta. Totes les anotacions són de despeses.

-Compte d'un picapedrer sense datar: "Desfer y tornar fer la taulada de demunt la quadrete (...)"

- Compte del sabater de 1795.

- Rebut d'una teixidora de 1794.

-Compte del calderer de 1798.

-Compte de la modista sense datar.

-Compte del passamaner de 1799.

De la mateixa manera passa ja entrat el segle XIX⁸³:

- "Compte de la feyna ha feta M. Bartomeu Castañer fuster per compta de can Torrella lo ainy 1812"

-Compte d'un picapedrer de 1812.

-Compte del ferrer de 1811 ,1817, 1818, i 1819.

⁸³A.R.M.Sig. Torrella 149

- Compte del selleter de 1814, 1815, 1817 i 1818.
- Compte del fuster de 1813, 1814, 1815 i 1816, 3 comptes de 1817 i 1 de 1819.
- Compte del calderer de 1815, 1816 i 3 de 1823.
- Compte de l'esparter de 1816.
- Compte del courer de 1818.
- Compte del sabater de 1818, 1821.
- 3 comptes del sastre de 1822.
- Compte del "Chocolate" de 1816, 1817 i 1818.
- *"Jornals del fuster en al Predio Son Ameller en los any 1823 y 1824"*.
- Jornals per empeltar oliveres(1824)
- Compte del cerer (1824)
- Compte del sabater (1824)
- 7 comptes del ferrer de 1824 a 1825
- Compte del picapedrer (1825)
- Compte de mestre Pere Antoni Janer, calderer.(1825)
- Compte del manyà(1825)
- Compte del cerer(1825)
- Compte del ferrer, Juan Umbert (1825)
- Compte de mestre Ignasi Vidal(1825)
- Compte del selleter, mestre Josef Juan (1825)

Tot els comptes que hem vist fins ara són en llengua catalana; cal consignar en castellà :

- 3 comptes del joier Gabriel Miró:

*"Cuenta de unos pendientes de brillantes por cuenta de D. Vicente Gual".
12 Desembre de 1824*

- "Importe de la hobra que jo Guillem Torres Escultor he feta per compte del Sr.D. Vicens Gual es lo seguent(...)". (1825)

I altres de 1825 i 1828 del vidrier, 2 del sastre de 1828 i 1829, 1 del cotxer i 1 del metge de 1829.

Posarem un petita mostra d'aquests comptes dels menestrals per tal de veure quin tipus de llengua utilitzen i com evoluciona al llarg del XIX:

Jo la abaix firmada confes haver rebut de Don Guillerm Oms cent y deset lliuras y tretza sous valor de 61 Cans.Domas Carmesi que li he fet per son compta y esta 117ll 13 sous son per tots los gastos que ha ocasionats, y es de texir, tañir. Debenar y torser, y per ser la varitat fas el present. Palma y 22 Dezembre 1794.⁸⁴

Margarita Torrendell Va.

La infraescrita confes haver rabut de Dn. Joseph y Da.Maria Beatriu Doms, cent y tres lliuras, onse sous y dos diners, que unidas a cent lliuras que vaix rabrer dia 25 Dezembre de 1818 fan suma de Dos centas tres lliuras, onse sous , y dos diners, que importa el xocolate he fet treballar en la mia botiga per conte de dits Sors. y de sor Raymunda y sor Beatriu de torrella ses tias. Ab cuya partida estic pagade a compliment fins lo die present. Y per ser axi firm al present en Palma a 15 abril de 1819⁸⁵

Son 103ll. 11s. 2

Margarita Farragut

⁸⁴A.R.M. Sig.Torrella 148

⁸⁵A.R.M.Sig.Torrella 149

-“Palma 9 Desembre 1824

Los M.N.S. de Torrella a Joan Teixido han comprat 39 palms paño blau.....a 13s.- 25 & 7s.

Pagado dia 8 enero de 1825”

-” Ano de 1824

conta de fuste de son Malle

dia 8 de enero jornals.....2
mes dia 14 de enero jornals.....2
mes dia 26 de enero jornals.....2
mes dia 31 de enero jornals.....2
mes dia 18 de febrero jornals2
mes dia 2 de abril jornals.....3
mes (etc.)”

- “Relació y conta de las partidas de flocadura que teng entregadas a D. Vicens Gual

1a. partida 50 palms.....50
2a. idem 2 trosos de 25 palms cada tros.....50
3a. idem 4 trosos de 23 palms cada tros.....92
4a. idem dos trosos de 8 palms cada tros...16
5a. idem 1 tros de sis palms.....6

Total palms 214

Los 214 palms á raó de 11& el palm valen 117& 14s

Recibido a cuenta50& 0s.

Restan.....67&14s.

He recibido a cuenta treinta y tres & deiysite (sic) sueldos son.....33&17s.

rebut de Don Vicens Gual el dit conta

Palma y 23 Deseembre de 1824

Juan Morey

- "Compta y gasto de la casa .Dia 12 Janer de 1826"

Prº per molrra 30 qu de Blat y xexa a 5ll.la qu
id per cendra 2qu, de xexa
id per duas lliuras de pedra dols a 5ll. la lliura
id per metar los tocinos del any 1825, y 26
id per el dret de portas de los tocinos de Escorque
id per menar los tocinos, y ayudar a pesarlos i per una barcella de sal
molta
(etc.)".

- " Compta de la fayna he feta Mestre Bernat Cabrer per compta de Sr.
Don Joseph Deoms dia 15 abril 1827

pmo. 6 jornals de picapedrer a 11s.....	3ll. 6s.
ms. 14 de menobre a 7s.....	4ll. 8s.
ms.10 quarteres guixa a 7s.....	3ll. 10s.
ms. unecanal.....	ll. 4s.
ms.xefresch.....	ll. 6s8
ms. per altres faynas de dia 10 mars	
pmo. 3 jornals y 1/2 de picapedrer a 11s.....	ll. 8s 6
ms. 3 y 1/2 de menobre a 7s.....	1ll. 4s.6
ms. 2 quarteres guixa a 7s.....	ll. 4s.
ms. unmitja.....	ll.2s.
ms. 2 motlos de fogo.....	ll. 1s. 4
ms.xafresch.....	ll.2s4

Suma 16ll.7s 4

Pagat vuy al 15 abril 1827"

- " Nota de la feyne que ha feta Mestre Lluís Umbert á compte de Don
Vicens Gual.

Primo per un perey de sabates per D.Vicens.....	1ll.10s.
ms. per unas remuntas de botes de dit señor.....	2ll.14s.
ms. per un parey de sabates per el criat Arnau.....	1ll.10s.
ms. per un parey per el sen Tomeu.....	1ll. 10s.

ms. per quatre pereys de sebetons.....1ll. 16s.
 ms. per dos pereys de sebetons.....18s.
 ms. per cinc mitges soles y un tacó.....1ll. 1s.
 per dos pereys de mitges soles á botes del Sr.....6s.

 Son 11ll. 19s.

Palma y 20 Maix de 1829

Lluís Umbert “

“ Jo el infraescrit mestre Juan Nadal de ofici margador confes ever rabut de Maria Magdalena Palmer corante tres lliuras nou sous y esto son per la feyna que he feta de mon ofici en el P^o Cana Coloma e conte de D. Visens Gual de Can Torrella y esto son jornals contats de mestre y manobre y mes jornals de manobre per ená derrera es carro. Cuya partida confes everla rabuda de dita Magdalena e conta de dit D. Visens Gual y per ser la veritat lo firm ecabada la obra dia 1 Ma. 1834⁸⁶

Joan Nadal

Total son 43ll. 9s.

Palma 1er. May de 1834”

Conte de la feyna de ferrer que he feta per Dn. Fausto Gual⁸⁷

Primo: 24 xarneras. valen.....3ll.
 Mes sis vergues per dos portas. valen.....7ll. 4
 Mes: 12 gafas y 24 claus ganxos. valen.....1ll. 4
 Mes: 8 corretges y 8 galfons per las porsianas..... 2ll 6
 Mes: dos vergas per porcianas.....2ll. 8
 Mes: 21 dotsena de grampons per clavar la farramenta. 1ll. 1 6

 Suma 18ll. 3 6

Binisalem 19 de Agost de 1857
 Rafel Alorda

86 A.R.M. Sig. Torrella -188

87 A.R.M. Sig. Torrella 197

No tan sols hem trobat factures i rebuts de menestrals, i llibres de l'administració de l'hisenda familiar, també hem consignat pagarés de deutes tant a nivell privat, com escrits davant notari. Per exemple:

-Pagaré fet davant notari de 1710, tot en català. El notari és Miquel Florit. Es repeteix l'any 1740 i 1758, tots en català⁸⁸.

Pagarés privats, per exemple⁸⁹:

-“ Jo a baix firmat Dn. Joaquim Doms y Berard, consigno al Sr. Francesch Puigserver Sucre, cent trenta y nou lliuras quinze sous y deu diners dich 139 ll. 15 s. 10 envés y contra Dn. Francesch Villalonga Mir, per tantes me está davent dit Señor per dos plasos de Notaria reuho de 69ll. 17s 11 vensuts un als 8 Maig de 1777 y lo altre dit dia del any matex, que me es tingut fer tots anys, posant a dit Puigserver en tot mon lloch, vens y accions, y estarli de evicioper los gastos y despeses per el cobro de dita partida, y a cte. entre de nostros comptes. Palma y agost 8 de lo any 1778

Son 139 ll.15s 10

Joachin Doms “

-“He rebut de Dn. Benet Vert sinch sentas lliuras en diner metalich cuia cantitat tornare en la matexa moneda. Palma 15 de Desembre de 1807

Son 500 & Maria Candida de Torrella”⁹⁰

-”He rebut del Sr.D. Vicens Gual duas lliuras deu sous per compte de lo que me está devent Mateu Muntaner son criat per el lloguer de unas casas que me tingué arrendadas

Palma 22 Dec. 1826. Son 1& 10s.

Pera Antoni Garau”⁹¹

⁸⁸A.R.M.Sig.Torrella -148.

⁸⁹op.cit.

⁹⁰A.R.M.Sig.Torrella 149

⁹¹op.cit.

- "El infrancrit confes haver rebut de Juan Rosello fuster trece onzas en oro que hacen trescientas trece libras un sueldo y ocho dineros las que me ha prestado y prometo debolverlas á la posible brevedad sin ningun genero de litigio.

Palma, 27 oct. de 1848

*Vicente Gual*⁹²

Hem trobat la documentació sobre un pagaré⁹³, contret el 1802 entre la família Torrella i D.Francesc Morell, que ens pot servir d'exemple dels usos lingüístics de tombants de segle: l'any 1802, D. Guillem Doms confessa davant notari i amb paper segellat el deute que té pendent amb D. Francesc Morell. Tot en castellà.

L'any 1807 Dona Maria Candida de Torrella, viuda de Guillem Doms, fa acte notarial del deute contret a D. Francesc Morell, del comerç. Signa el notari Josef Tous. Tot és en català, però aquests papers no es troben segellats, semblen per tant papers particulars, malgrat que és un notari qui en dóna fe. L' any 1813, D. Francesc Morell fa un requeriment a Dona Beatriu Doms i Torrella per tal que pagui el deute; el requeriment, l'escriu en castellà. D'aquest mateix any trobem rebuts, pels quals Francesc Morell fa constar que M. Beatriu Doms i Torrella ha pagat una part del deute, i són en català; però n'hi ha d'altres dels anys 1824, 1826, 1827, 1828 i 1829 que són en castellà.

L'any 1831, D. Francesc de Paula Morell fa acte notarial del deute que encara té la casa Torrella, emprèstit començat amb son pare. Signa Josef Tous, notari. En català i paper no segellat.

Fins a la dècada dels anys 30 trobem que la llengua catalana encara es pot trobar com a llengua d'ús escrita entre les persones que tenen una situació social alta, i aquest ús no és solament propi de les relacions

⁹²A.R.M.Sig. Torrella 163.

⁹³op.cit.

estrictament personals i privades. D'entre els reconeixements de deute que hem vist, n'hi ha de fets i signats pel notari en català; també cal dir que el paper no és timbrat, la qual cosa possiblement significa que no té caràcter oficial. Pensem que els notaris eren dels pocs professionals que mantenien per aquestes dates un ús sovintejat, i avalat per la tradició, de la llengua catalana escrita, cosa que possiblement altres professions ja havien perdut.

Tenim altres reconeixements de deute contrets per la família Torrella; unes vegades són en castellà- les menys- i altres -les més- en català. Cal dir que aquests reconeixements de deute són contrets majoritàriament a pagesos. P. e:

“ La infrascrita confes haver rebut de Gaspar Sabater conductor del moli nou dotze lliuras que me ha dexades gratiutament, y que promet tornarli sense questió alguna; en veritat de lo cual firm el present debitori en Canet á 8 de Novembre de 1853

Son 12ll.

M. Beatriz Doms

Pagado el 1 setembre de 1854”

[La lletra que ha escrit el reconeixement de deute és clara i ben feta, la lletra de la signatura és difícil]

“Dia 10 juñy de 1838 se compra un cavall á Lamo de Escorca per preu de 55 lliures que se deurán recompensar en la anua merce del predio”⁹⁴

“He rebut del Sr.Rafel Piña la partida de cent cinquanta lliures moneda de este país, las que me oblic a tornarles, dins el termini de sis mesos en los intereses correspondents

⁹⁴op.cit

Palma 16 Agost de 1844

Son.....150 ll.

Vicente Gual⁹⁵

“ Jo Andreu Moya y Bestard he rebut del Sr. D. Fausto Gual doscentes y set lliures deu sous que me estava devent D. Vicens pare del dit D Fausto Gual. Binisalem 23 de Dezembre de 1849 y per no saber escriure firma per mi D. Miquel Ramonell, prev.

Axi es Miquel Ramonell, prev,”

* * *

Si analitzem altres manuscrits que provenen d'altres arxius particulars i deixem de banda els documents que pertanyen a l'arxiu de can Torrella, veiem que la cronologia que hem establert en l'ús de la llengua catalana es va repetint:

- *“Plagata del gasto de Inca y Son Ripoll”*⁹⁶. Són papers diversos, sempre escrits en català, n'hi ha del XVIII i del XIX:

ex: *“Note del gasto de Son Ripoll comensant dia 8 de 7bre de 1796”*. Acaba el 1808.

“Nota del vi venut de la cullita de 1798 y comprat el matex any”. Acaba el 1805

Dins aquests llistats de coses referents a les possessions, podem trobar alguns rebuts referents al pagament dels arbitris Reials, en aquest cas són escrits en castellà. Són signats per Pujol, Moyá o Oliver, recaptadors.

- *“Salaris de los misatges.Añy 1836”*⁹⁷. Possessió de La Gomera

És curt i és com un esborrany. Signa Gregori Clar y Salvà

⁹⁵op.cit.

⁹⁶A,R.M. Sig. Diversos 30/228. Mitra de Barcelona. Verd

⁹⁷A,R.M.Sig. Diversos 30/118. Família Bauçà

ex: *Damià Pou y son fill estan llogats â Gomera lo any 1860 y acaben lo any 1861 per 40ll.*

â rebut per Nadal.....7ll. 10s. y 6
â rebut per a pasco.....9ll. 4s. y 4

16 14 10

* * *

Hem trobat moltes altres menes de rebuts i albarans:

-“Llibre dels aliments de Dña. Juana y de Dña. Mariana Moragues”⁹⁸

ex: “Nosaltres abaix firmades havem rebut de Dna Ana Maria Moragues la nostra germana cent lliu. y son per los aliments corresponents a los mesos de Octubre Novembre y Desembre del corrent any.

Palma 4 Novembre de 1816

son 100ll.

Juana Moragues
Mariana Moragues”

Aquesta llibreta enquadrada té diverses lletres i totes les anotacions es refereixen al pagament, any darrera any, de la legitima de les dues germanes. Sempre és en català. Acaba la llibreta amb el següent escrit:

“La de abaix firmada ha rebut de Dna. Ayne Moragues me germana sexanta lliuras y son per la mitat de los fruits de la legitima corresponents a lo any pasat de 1822 y a el corrent qui vencerá per las festas proximas de Navidat.

Palma 16 de Desembre de 1823

son60ll.

Mariana Moragues”

⁹⁸A.R.M. Sig. Diversos 30/68. Família Moragues

Una llibreta petitona escrita en català que porta anotacions com aquesta⁹⁹:

-“Jo Guillem Alcover curador de Juan Baptista Beusa he rebut de Miquel Reus conductor de una pessa de terra dita can Reus ab casas sis lliuras y 7s. y son a compliment per la annua merce cayguda del 24 juñy propessat fet als 12 juliol 1753

Dich.....6ll.7s.”

També tenim una llibreta escrita per un prevere¹⁰⁰:

ex:” Jo Miquel Peña pre. fas fe com Maria Ballester mara y Sra. mia a rebut de Jaume Ballester son germa sinquanta lliuras per la damunt dita rao fet als 20 obre. 1765

dich.....50ll.”

i altres menes de rebuts¹⁰¹:

“Jo Juan Bertrà pre. confes haver rebut de Andreu Amengual clavari del lloch de Biniali y per las demunt ditas rahons vint y quatre lliures quinze sous y vuit dines y per ser la veritat fas el pt. als 30 9bre. 1764

Dic.....24ll.15s 8”

Contractes d'arrendament

Ja hem vist que els contractes d'arrendament agrari són un tipus de document que mantenen per força temps -juntament amb els testaments- l'ús de la llengua catalana. Aquest paral·lelisme amb els testaments es fa evident en altres punts: en primer lloc, la cronologia del manteniment de la llengua catalana és molt semblant; en segon lloc,

⁹⁹A.R.M. Sig.Diversos 30/115. Família Bauçà

¹⁰⁰A.R.M.Sig. Diversos 30/23. Família Ballester de Sòller

¹⁰¹A.R.M.Sig.Diversos 30/36

la llengua utilitzada conserva també un nivell de formalitat prou alt; en tercer lloc, l'estructura dels contractes es força rígida i es transmet al llarg del temps sense grans canvis, com veurem més endavant; i en últim terme, tenim que qui escriu els contractes és molt sovint un notari, malgrat que el contracte sigui estrictament privat.

Hem pogut revisar els contractes d'arrendament que, al llarg del temps, s'han anat renovant de 14 possessions de la família Torrella. D'alguns, en tenim referències de l'any 1552, possessió de Son Gual; de 1658, possessió de Canet; de 1661, de Son Ribot i de 1665 de Morneta. En aquests contractes d'arrendament del XVII, els encapçalaments i els finals són en llatí i quan passen a establir el contracte pròpiament dit utilitzen el català. Aquest ús de la llengua llatina combinada amb la catalana també és semblant a l'ús que en fan els testaments, i es manté, encara que no de manera sistemàtica- però sí que cal dir que sovinteja prou - fins a l'any o dècada de 1730.

En totes les sèries consultades, que cobreixen tot el segle XVIII i la primera meitat del XIX¹⁰² -i en algunes possessions arribem a l'any 1860-, no hem vist mai un contracte d'arrendament en llengua castellana. Quina és la causa? Possiblement hi ha moltes raons, però si seguim les informacions dels historiadors¹⁰³ que han tractat el tema, cal dir que els contractes d'arrendament comencen a caure en desús, per dos motius: per una part, perquè comença a establir-se el costum de no renovar-se per escrit i de mantenir-se l'antic contracte si no hi ha

¹⁰²Vegeu ANNEX.

¹⁰³Vegeu J. SUAÚ (1991): *El món rural mallorquí. Segles XVIII-XIX*; F. FLORIT : "Les transformacions del paisatge rural i de la propietat de la terra a la comarca del Pla de Mallorca (segles XIX i XX)", tesi doctoral, 1983; C.CELA (1979): *Capitalismo y campesinado en la isla de Mallorca*; i V.M.ROSSELLÓ (1982): "Canvis de propietat i parcel·lacions en el camp mallorquí entre els segles XIX i XX", *Randa*, 12.

modificacions, com podem veure a les possessions de Son Aixaló¹⁰⁴, on es prorroga el contracte de 1836 a 1840 fins a l'any 1850, sense cap modificació i per tant sense nova redacció; fet que trobem repetit a la possessió de l'Hostal del Pla¹⁰⁵, on el contracte de 1836 a 1840 es renova sense modificació fins a l'any 1852. I en segon lloc, el contracte d'arrendament a poc a poc va ser substituït pel contracte de parceria¹⁰⁶ i en aquest cas no solia fer-se per escrit, n'hi havia prou amb el pacte oral.

Com a mostra de contractes d'arrendament privats, hem transcrit un tros del contracte de la possessió de Son Gual de la família Torrella, i una mostra dels resums dels contractes que es troben al "*Llibre porte conte de arrendaments de los Predios del Noble Sr.D. Balthasar Serra any 1802*"¹⁰⁷. En aquest llibre relligat hi ha les anotacions dels arrendaments de les possessions del senyor Serra, canonge. Hi consten les possessions de Son Serra, Son Parera, Son Vanrell, Binibasi, Bini, Horts de can Soler, Molí de Sóller, rafal Belleport, Casa de Neu. Tot ben anotat. Comencen els arrendaments el 1799 i hi ha anotacions fins al 1822, sempre en català.

Son Gual de 1806 a 1815¹⁰⁸:

¹⁰⁴A.R.M.Sig. Torrella AR 4-FA 46

¹⁰⁵A.R.M.Sig. Torrella AR 4-FA 46

¹⁰⁶ Segons el DCVB parcer és aquell qui té en arrendament una terra amb condició de repartir-se'n els fruits amb un altre i arrendament és la renda, la quantitat de diners o de fruits que es dona periòdicament com a preu de la cosa arrendada. La definició del diccionari Alcover-Moll és una mica confusionària ja que la diferència bàsica que hi ha entre aquests dos tipus de contracte és que el contracte d'arrendament pacta una quantitat fixa, en diners, espècies o mixte, sense tenir en compte la producció agrícola i remadera de l'any; en canvi en el contracte de parceria es pacta una quantitat proporcional a la producció agrícola i remadera, és a dir, segons l'anyada la quantitat a percebre canvia; per tant, no és mai una quantitat fixa.

¹⁰⁷Signatura: C 68-1-23 Biblioteca March

¹⁰⁸ A.R.M. Sig.AR 4-FA 46

"En nom de Deu y de la sua Divina Graia Amen. Sie â tots notori y cosa manifesta com vuy que contam als dos Juliol mil vuitcents y sis. Yo la infraescrita Da. Maria Candida Torrella viuda. De grat i sarta sciencia libera y espontanea voluntad, ab thenor del present publich instrument perpetuament valedor, y en ningun temps revocador solemne estipulacio mediant, y del millor modo que puch y de dret me es permes lloch, conduesch, y arrendo a vos Llorens Sempol y Homar y a los vostros, la mia posesio anomanada Son Gual scituada en el Pla de St.Jordi del terme de esta present ciutat per temps de nou anys y nou esplets contadors des de vuit setembre primer vinent, y finirá en seblant dia de lo año mil vuitcents y quinze ab los pactas condiciones y reservas siguent.

Primo es pacta que vos dit Llorens Sempol conductor de dit Predio deureu conrar el mateix a quatre sementers a us y costum de bon conrador pena de pagar los perjuys.

2º es pacta que en tot el present arrendament van compreses las pasturas del Hostal del Pla, de que ya lo tinch previngut en lo acta de arrendament de dit Hostal.

3º es pacta que vos dit conductor tindreu obligacio de guardar la garriga, y no permeter que se tall ningun abra, si unicament lleña necesitareu per vostron servici y consumo.

4º es pacta que vos dit conductor deureu absaquear, cavar y axarmar las oliveras de dit Predio.

5º es pacta que todas les vegadas que yo dita Da Maria Candida y dames de me casa y dependents vullam enar en dit Predio, deureu vos dit conductor mantener el meu bestiar de palla y eufaus y de lleña, olivas y ortolisa de la que se encontrara en lo hort de dit Predio.

6º es pacta que lo ultim año de este arrendament deureu vos dit conductor dexar tota la palla empahisada. Y per quant vos dit Sempol se vos da a reber una deduhida porcio de palla vos abonare y entregaré â la fi de este arrendament cinquanta lliuras moneda de Mallorca per el mayor numero de quintars de palla que dexareu de la que se vos dona â reber. (...)"

És molt llarg, al final diu:

"Per tot lo qual obligan tots vostros bens presents y venidors. Y volem ambas parts que la present escriptura de arrendament tinga tanta forsa y valor com si fos acte estipulat en poder de notari ab totes las clausulas de estil. Y axi lo firmam en Palma los dias mes y año desobre dit."

* * *

-Casa de Neu del senyor Baltasar Serra:

“Barthomeu Castañer vezi de la pnt. ciutat arrenda la casa de Neu per sis anys que comensaren dia 20 sette. 1817 y acabarán dit dia de lo año 1823, per preu de 33ll. cade año pagadoras dia 24 juñy y la obligacio de entregar en Ciutat tres lliures de neu cade dia en los meses de juñy, juliol, agost i sette., cuya neu se pot pendre en las partidas que el Sr. vulla y esent el Sr. o algun de la sua familia en Soller o en Binibasi se ha de aportar allá tota la neu que se necesit y observar los dames pactes que consten en la escriptura de arrendament del 9 janer 1818”

- Possessió de Son Serra:

“Gaspar Moragues arrenda el Predio Son Serra, juntament an las cuarteradas ditas can Gamundí per temps y espay de quatre anys que comensarán dia 8 sett. del prt. año, y finiran dit dia y mes de 1833 per annua mersé de 28ll. ab tres iguals terses, pagadores la pra. dia 18 Dezbre. del corrent año, la segona dia 1er. Maix, y la tersera dia 1er. sette. del año venidor 1830. Mes. dotse quateras y mitge de blat, y dotse y mitge de sivade aportades y mesurades en me case de Muro. Mes un quintar de formatge; per el disapte de Sn.Tomas dos parells de capons, un parell de gallinas, un paner ab quatre dosenas de ous y una porsella de pes de mix quintar; y per el dimecres Sant altre paner ab quatre dosenas de ous. Mes. la obligasio de fer una carratade cade año á Ciutat; igualment de observar y adimplir lo dames que se expresa en la escriptura de arrendament dels 3 sette. de 1829 que está en poder de D.Jaume Brotart. Notari.”

A banda dels contractes d'arrendament, també hem trobat rebuts i llibres de comptabilitat on s'anotaven els pagaments dels arrendataris de cada possessió. P.e.:

“Borredor. llibre de la annua merce del mayoral de Morneta”. va de 1740 a 1815. Tot en català¹⁰⁹.

-Rebuts de l'arrendament de 1806-1811¹¹⁰, en català.

¹⁰⁹ A.R.M.Sig. Torrella 195

¹¹⁰ A.R.M.Sig. Torrella 196

Ex: " He rebut de lamon Miquel Pericas conductor del Predio de Morneta dos mil quatracentas coranta i quatra lliuras, vuyt sous i vuyt dines i son per las quatra tersas vensudas de la conduccio de dit Predio á compliment fins el dia present. Palma 21 Desembre 1806.

Son 2.444ll. 8s 8

Maria Candida de Torrella"

"Als 21 Desembre de 1817 he rebut del dit Pericas vuyt centas trenta nou lliuras, dotze sous y set diners y son per la tersa de Morneta vensuda lo die present.

Son 839ll. 12s.

Jose Doms"

-Rebut de 1822, en castellà¹¹¹

Ex: " Recibi de Miquel Pericas per D. Jose Doms treinta y dos libras tres sueldod y siete dineros para los dos ultimos meses del 2º año economico del corriente año. Binisalem 3 marzo 1822

32ll. 3s 7.

Pascual"

-De rebuts com aquest n'hi ha uns quants, tots de 1821 a 1826 i també de 1828 i 1830.

- "Carrech que se forma á Lamon Miquel Pericas conductor del Predio Borneta", en català. De 1827 a 1831.

-Comptabilitat del que ha pagat Miquel Pericas, en català, de l'any 1821 a 1826.

- "Libro de arrendamientos". El títol és en castellà, però el llibre és escrit en català, sempre. Comença l'any 1858 i arriba a l'any 1881, ens diu el que produeix cada possessió¹¹².

¹¹¹A.R.M.Sig. Torrella 197

¹¹²A.R.M.Sig. Torrella 191

Correspondència.

La correspondència que hem pogut revisar de la casa Torrella no fa un gran ús de la llengua catalana, al contrari, en el primer plec de correspondència de 1656 a 1709¹¹³ sovintegen més les cartes en llengua castellana que les escrites en llengua catalana . És evident que només podem parlar de les cartes rebudes ja que les cartes trameses per part de la família Torrella no es troben a l'arxiu. Malgrat tot, podem consignar algunes cartes escrites en català: una d' Antoni Dameto de 1610 ; dues d'Antoni Descallar, una de 1665 i una altra de 1683 a Joan de Berard; una de 1681 de Joan de Ballester d'Oleza a Joan de Berard; una de 1689 -que signa el capellà de V.M., D. Guillem Guixar, prevere- a Joan de Berard; una de 1696 de D.Guillem Descallar a Joan de Berard; una de 1703 de Josep Fuster, de Marsella, a Antoni de Berard; una de 1713 de D. Salvador Gallard; una de 1733, d' Antoni Gacias¹¹⁴, adreçada al Sr.March; una de 1747 de Sebastià Pons a Francesc Gual Despuig; tres cartes de Fr. Agustí Torrella a Guillem Doms y Dezcallar -sempre l'anomena com *volgut nebot meu-*, una de 1768, l'altra de 1769 i l'última de 1772. Encara que la mostra de correspondència dels segles XVII i XVIII sigui reduïda, totes aquestes cartes tenen un tret comú que cal considerar: els autors són gent de la noblesa o, com a mínim, mantenen un estatus social alt. Aquest tret diferirà de la correspondència de finals del XVIII i començaments del XIX, ja que, bàsicament, les úniques cartes que utilitzen la llengua catalana

¹¹³A.R.M.Sig. Torrella 118.Correspondència (XVII-XVIII)

¹¹⁴A.R.M.Sig. Torrella -148

provenen de les possessions; per tant són escrites per l'administrador¹¹⁵ o l'amo de la possessió, possiblement .

A finals del XVIII ja trobem una correlació entre un estatus social i una llengua escrita determinada. Vegem-ne un exemple:

L'any 1780¹¹⁶ tenim una carta en castellà signada per Guillermo Doms i Descallar, per la qual prega al senyor Antonio Gibert que faci els possibles per passar a Barcelona una quantitat de diners per al senyor Francisco de Molans a compte de D. Jordi Doms. La segona carta és en català, signada per Antoni Gibert i va adreçada al patró Francesc Sabater. Li diu que ha de portar a Barcelona una quantitat de diners, com ho ha de fer i on ha de lliurar-los. És a dir, l'any 1780 D. Guillem Doms, del qual tenim constància que sap escriure en llengua catalana, utilitza la llengua castellana per adreçar-se a un altre senyor, D. Antoni Gibert, i aquest, curiosament, quan ha d'escriure al patró del vaixell utilitza la llengua catalana. Resumint els dos senyors saben escriure en català, però entre ells utilitzen la llengua castellana. En tenim prou per veure que es produeix una esquerda en els usos socials de la llengua. Aquest fet és força important, ja que incideix en la consideració social de la llengua catalana com a llengua de segona classe. Els àmbits d'ús de la llengua catalana es van reduint cada cop més i en la correspondència el rol de les classes socials marcarà l'ús d'una o altra llengua. És important tenir present el que ens diu A. Bastardas: "*els significats socials negatius de les formes lingüístiques [i també, diria jo, de les llengües] són a la base de qualsevol procés de substitució lingüística*"¹¹⁷

¹¹⁵Vegeu ANNEX.

¹¹⁶A.R.M.Sig. Torrella -163.

¹¹⁷ BASTARDAS I BOADA, Albert (1996): *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*, Edicions Proa. Biblioteca Universitària, 33. Barcelona, pàg.50

Josep Pau Ballot,¹¹⁸al prefaci de la seva *Gramàtica de la llengua catalana*, diu molt clarament per a quins usos socials encara és útil la llengua catalana escrita:

“¿Qui será de nosaltres, que no se veja en la precisió de haver de escriurer á vegades en cathalá? Los senyors á sos majordoms, los amos á sos masovers, las senyoras á sa familia, las monjas á sos parents, los marits á sas mullers, y enfi tots los naturals se vehuen á vegadas en la necesitat de haver de escriurer alguna carta ó bitllet en cathalá. Ademes los rituals de tots los bisbats de Cathalunya son en llengua catalana: las festas, dias de dejuni y celebracions de missas y aniversaris en las parroquias se publican en cathalá: en cathalá es la exhortació ques fa quant se administran la major part dels sacraments; y en cathalá, finalmente, se ensenya y explica la doctrina cristiana.”

No hi ha ni un sol ús -tret d'alguns que fa servir l'església- que pressuposi un àmbit propi de llengua A, sinó que ens movem sempre en uns àmbits familiars i col.loquials.

La visió optimista que ens dóna Pere Anguera¹¹⁹ quan comenta la mateixa cita de Ballot, en part és correcta -segons el meu parer-, però sols, en part, diu: *“Si es repassen, ni que sigui amb poca calma, les excepcions per escriure en català que dóna Ballot, sembla que més que enumerar les excepcions enumeri les regles generals: tothom havia d'emprar el català amb una excusa o altra, etc.”*. El que crec que és indiscutible és el monolingüisme en general de la societat catalana, i que els usos tradicionals de la llengua escrita, més propers a les necessitats habituals del poble es mantienien en llengua catalana; però això no treu -i no cal oblidar-ho- que la llengua catalana ja havia perdut els usos propis del poder i del prestigi.

¹¹⁸BALLOT, Josep Pau (1814): *Gramatica y apologa de la llengua catalana*, edició a cura de Mila Segarra, 1987, Altafulla, Barcelona, pàg.xxv

¹¹⁹ANGUERA, Pere (1997): *El català al segle XIX, de llengua del poble a llengua nacional*, ed. Empúries, Barcelona, pàg.42

4.3.2.- Llibres de comptabilitat i correspondència de comerciants.

Gràcies a l'ajut del professor Carles Manera hem pogut consultar els llibres de comptabilitat i correspondència de la família de comerciants Can Marcel¹²⁰. El primer llibre, que correspon a la primera meitat del XVIII, és el *Finiquito de la Companyia entre lo Sor. Jaume Sard y Antoni Marcel* de 1737, 1740 i 1747, i sempre manté la llengua catalana. No tan sols hi ha les anotacions estrictament econòmiques, sinó que hi ha la contesta d'Antoni Marcel a les requisicions de Jaume Sard. És un escrit de dos folis, prou llarg i amb un bon català.

A la *Plagueta de resultes de los comptes de las de Companyia entre lo Sor. Jaume Sard y Antoni Marcel que se passen a esta pera difinir aquellas* hi ha la comptabilitat, amb totes les anotacions de cada partida, de 1737, 1738, 1739 i 1740, i tota la plagueta és escrita en català.

El següent llibre de comptabilitat de la família Marcel que hem consultat és de 1760¹²¹ i hi trobem el deure i l'haver de cada carregament: s'hi anoten les lletres de canvi, el producte enviat, l'import i la plaça o destinació de la càrrega i el nom del client. De 1760 a 1768 es manté majoritàriament la llengua catalana, però si el client és de parla castellana, molts de cops l'escrit canvia: així trobem el 1760 que hi ha comptes dels senyors Bretano i Cia. i Carly i Cia d'Amsterdam, en castellà; l'any 1764, hi ha la ressenya d'un compte del senyor Francisco Mendieta de Madrid en castellà, però tot seguit, el llibre continua les altres anotacions en català. Igualment passa amb els client Fausto

¹²⁰ Sobre la família Marcel, vegeu: MANERA, Carles (1988): *Comerç i capital mercantil a Mallorca 1720-1800*, Consell Insular de Mallorca, Palma de Mallorca.

¹²¹ ARM.Sig.Major de comptes corrents (1760-1778)

Gutierrez Gayón de Cadis, Francisco Lion d' Alacant, el 1765, i Agustín Ruiz de Madrid; cosa que no es dóna amb les partides referents als clients Armengol Burgues de Barcelona del 1760, Pere Mercadal de Maó de l'any 1762, ni amb en Sebastià Sala de Mallorca, el 1763, ni amb Sr. Francisco Bonefo de Marsella; com tampoc passa el 1764 amb Francesc Aguiló i Picó i Antoni Portell de Mallorca. Aquests canvis de llengua segons a qui correspon la partida arriben fins i tot a l'encapçalament que passa del "Deven" al "Deu" . A partir del 1768 la llengua catalana i la castellana es troben molt barrejades i , a partir de 1774, ja tot el llibre s'escriu en castellà. A partir, doncs, de 1770¹²² els llibres es troben del tot castellanitzats sense que es faci cap distinció entre els clients de parla catalana o castellana; en aquesta dècada, i sobretot en els anys 80, hi ha molta relació comercial amb Barcelona i és en castellà.

La correspondència comercial que hem pogut mirar segueix la mateixa tònica: el *Copiodor de cartes de l'any 1760* , que recull les respostes a les cartes rebudes, utilitza el castellà si l'interlocutor utilitza el castellà, com les enviades a Cadis, València (1 carta a Bernardo Domínguez), Eivissa (4 cartes a Matheo Montaner, de 1760 i dues de 1761), Madrid, Barcelona (1 carta a Fernando Chacon y Cotoner), Amsterdam i Marsella; i el català si l'interlocutor utilitza el català , com les enviades a:

- Barcelona, a Joseph Francisco Seguí (8 cartes de 1760 i una de 1761)
- Marsella, a Francisco Bonafons (1 carta)
- Maó, a Pere Marcadal y Sagui (5 cartes de 1760 i una de 1761)
- Barcelona, 2 cartes al patró Juan Santandreu
- Maó, 3 cartes al capità Antoni Portell, de 1760 i una de 1761
- Marsella, 1 carta a Pere Antoni Guitard
- Cadis, 1 carta al patró Leonard Cabanellas.

¹²²ARM. Sig.Major de comptes corrents (1778-1788)

Aquesta manera de fer canvia en els posteriors Copiadors de cartes (de 1786 a 1789 i de 1798 a 1799) que hem pogut examinar: ara ja l'única llengua que trobem és la castellana.

Deixant de banda els llibres dels grans comerciants, cal ressenyar la troballa d'un llibre manuscrit enquadrinat "*Compta del cost y gastos de la construcció de la xavega del Patro Jordi Bosch anomenada Ntra. Sra. del Carme, feta de come. (comanda) y orda de dit Patro y demes interesats abaix escrits, que botá al mar al 25 juñy de 1812*"¹²³. Aquest llibre escrit en català comença amb el pressupost del que costarà la construcció de la barca. Al final del pressupost hi ha el repartiment del cost entre els set interessats; tots paguen una vuitena part del cost, tret de Jordi Cal.lar que en paga dues vuitenes parts. El patró Jordi Bosch també forma parts de la societat. Després segueix el que guanya la barca en cada viatge i el que correspon del guany a cada un dels membres d'aquesta societat. És a dir, hi ha el repartiment de les despeses i dels guanys, sempre signat pels interessats. L'any 1817 hi ha un canvi de patró i la barca passa a mans de Bartomeu Font. Tot continua igual fins a la mort de Bartomeu Font, perquè just després trobem un estat dels comptes en castellà, que no saben qui ho escriu i diu: "*Cuenta de la quiebra y muerte del patron Bartolome Font y Degá en el ultimo viage que fué a Mahon á correspondido en el barco, mas los gastos de conduccion desde Soller a Palma, y de la carena segun consta por los recibos que á presentado el patron Bartolomé Valent*"; però quan Bartomeu Valent accepta l'estat de comptes, ho fa en català: "*Jo Bartomeu Valent confes haver rebut de los Interesats del referent Llaut las espresades 174 ll. 11s. havent bastret el dit Valent la part*

¹²³A.R.M. Sig.Diversos 37B/3

corresponent del difunt Bartomeu Font Dega. Palma 2 de juliol de 1822. Bartomeu Valent”

Ja no hi tornem a trobar cap escrit en llengua castellana. El patró que succeeix a B. Valent, l'agost de 1822, és Joan Moner. Durant tot l'escrit, quan es fa referència a la barca sempre se l'anomena llaüt i mai “xavega” com es diu al títol del llibre. Acaba l'estat de comptes el 1825 amb el “*Conta del viage te fet lo Patro Juan Moner en lo seu LLaut desde lo port de Soller a Marsella en lo mes de Abril ultim”*”.

4.3.3.- Documents interns d'alguns convents.

Els estudis sobre la llengua catalana de la diòcesi de Mallorca en els segles de decadència s'han centrat, bàsicament, en tres grans temes: per una part, hi ha els estudis sobre la llengua catalana dels sínodes i dels rituals dels sacraments¹²⁴; en segon lloc, tenim els interessants treballs de J. Amengual sobre el catecisme¹²⁵, i en últim terme, podríem parlar del paper de l'església en un doble vessant: a) l'església com a difusora de la llengua castellana i b) l'església com a salvaguarda de la llengua catalana¹²⁶.

¹²⁴Vegeu: AMENGUAL i BATLLE, J. (1977): “La llengua del poble dins els sínodes mallorquins dels segles XVI-XVII”. *Randa*, núm. 6. Curial, Barcelona i SEGUÍ TROBAT, Gabriel (1994): *El català en els rituals de sacraments de la diòcesi de Mallorca (1516-1847)*, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General, Universitat de les Illes Balears, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

¹²⁵Vegeu: AMENGUAL i BATLLE, J. (1990): “Nova documentació sobre la imposició del castellà a l'ensenyament del catecisme a la Seu de Mallorca, maig 1773 gener 1779”, *Fontes Rerum Balearicum* (nova etapa), I; i AMENGUAL i BATLLE, J. (1991): *Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. Palma.

¹²⁶Vegeu: LLABRÉS, P. (1980): “L'ús de la nostra llengua a l'església mallorquina des del segle XVIII fins ara”. *Comunicació*, núm. 7. Palma.; LLABRÉS, P. (1989): “Història de l'ús de la llengua catalana en l'església de Mallorca” *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. VII. Àrea 7. Història de la Llengua. Institut de Filologia Valenciana. València; LLOMPART, G. (1961-1967): “La Real Cédula de 1768 sobre la difusió del castellano y su repercusión en la diòcesi de Mallorca” a

A partir del concili de Trento (1545-1563) l'església fa una opció clara per les llengües vulgars en la predicació i la catequesi. No per aquest motiu, però, el llatí deixà de ser la llengua oficial de l'església, a més de ser considerat com a llengua pròpia de la cultura i de la ciència. Aquesta situació es mantindrà inamovible fins el segle XVIII i serà un dels grans arguments que es faran servir en contra de les impositcions de la llengua castellana en la predicació i en l'ensenyament de la doctrina, a partir del Decret de Nova Planta -sobretot a partir de la Real Cédula de Aranjuez de 1768¹²⁷. L'accentuació de la pressió en contra de la llengua catalana a Mallorca començà amb el bisbe Francisco Garrido de la Vega (1763-1772). Aquest bisbe mantení una disputa amb el Capítol de la Seu de Mallorca quan imposà la redacció de les actes de la cúria en castellà juntament amb el canvi d'idioma en el llibres parroquials. La situació s'agreujà a partir del bisbe Juan Díaz de la Guerra (1772-1777) que prohibí la predicació en català a la Seu i a tot Palma. La resposta dels canonges i d'alguns preveres en contra de la resolució del bisbe ja ha estat estudiada, per la qual cosa no ens hi referirem en detall¹²⁸.

BSAL, Palma de Mallorca. TORRES, M. (1989): "Els bisbes d'Eivissa i la Llengua del poble des del 1782 als nostres dies" *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. VII. Àrea 7. Història de la Llengua*. Institut de Filologia Valenciana. València i XAMENA, P. i RIERA, F. (1986): *Història de l'Església a Mallorca*, Ed. Moll. Palma.

¹²⁷Vegeu: BUSQUETS i DALMAU, J. (1975): "Els llibres parroquials i la llengua catalana", *Boletín de la Iglesia de Gerona*, abril; BONET I BALTA, J. (1984): *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, Publicacions de l' Abadia de Montserrat, Barcelona; XAMENA, P. i RIERA, F. (1986): *Història de l'Església a Mallorca*, Ed. Moll. Palma; BELLAVISTA, J. (1989): "L'ús del català en les celebracions sacramentals a la diòcesi de Barcelona. Estudi dels ordinaris o rituals barcelonins impresos del segle XVI al XIX" *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. VII. Àrea 7. Història de la Llengua*. Institut de Filologia valenciana. València; TORRES, M. (1989): "Els bisbes d'Eivissa i la Llengua del poble des del 1782 als nostres dies" *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. VII. Àrea 7. Història de la Llengua*. Institut de Filologia Valenciana. València; i PUIGVERT, J. M. (1995): "Església, cultura i llengua a la societat catalana del Setcents" a *La llengua catalana al segle XVIII*, Quaderns Crema, Barcelona.

¹²⁸Vegeu R. CALAFAT (1993): op. cit.

N'hi ha prou amb la ressenya que en fa el paborde de la Seu, Guillem Terrassa:

“Mandó tambien [es refereix al bisbe J.Díaz de la Guerra] que los sermones y doctrinas se hiciesen y explicasen en lengua española, lo que puso en práctica en las parroquias, aún las forenses y monasterios, logrando con esta novedad que muy pocos entendiesen los sermones, y especialmente los muchachos y muchachas no entendiesen palabra; medio diabólico y acertado para que la gente moza no entrase jamás en saber la ley de Dios”¹²⁹

La resolució del Consejo de Castilla del 21 de desembre de 1778 va cloure la disputa i dictaminà que tots els sermons predicats a la Seu fossin en castellà i que sols es predicàs en català a l'Hospital General, a Sant Magí i a la casa de la Misericòrdia.

Sobre la llengua utilitzada per l'església, cal fer moltes matisacions. És evident que no és el mateix la llengua de l'alta clerecia, que la llengua del baix clergat; no és el mateix la llengua de la predicació utilitzada a ciutat -a la Seu- els dies de festes senyalades, que la llengua de la predicació habitual en els pobles; no és el mateix la llengua utilitzada en els llibres de registres de naixaments i òbits, que la llengua dels llibres interns dels convents. Tot forma part de la llengua de l'església, però requereix diverses lectures ja que els àmbits d'ús són diferents i, per aquest motiu, les pressions polítiques i socials canvien.

Nosaltres ens centrarem en els llibres interns d'alguns convents per tal de veure fins a quin punt les imposicions de la llengua castellana foren seguides, o, si més no, fins a quin punt repercutiren en un possible canvi de llengua.

¹²⁹Extret de LLABRES(1989): op.cit. pàg.566

La documentació que hem tingut al nostre abast pertany als ordes dels dominics, carmelites i jesuïtes dels convents de Palma, amb documentació del convent dels dominics de Lloret.

Ens hem centrat en els llibres de l'administració interna dels convents per tal de constatar fins a quin punt la visita anyal del pare comissari visitador, enviat pel pare prior de l'orde, podria tenir conseqüències lingüístiques, és a dir, si es fa evident l'ordre d'un canvi de llengua. La finalitat bàsica d'aquestes visites era la revisió dels llibres de comptabilitat per veure la situació econòmica del convent, l'activitat religiosa que es portava a terme i el manteniment de l'església.

Dels carmelites de Palma hem pogut revisar molta documentació, no sols llibres de comptabilitat sinó tota mena de llibres d'ordre intern, com el "*Llibre de gasto de malalts comensat el primer Fabrer 1739 finit als 31 Mars 1771*"¹³⁰. En aquest llibre s'anotaven amb tot detall, mes per mes, tota la despesa ocasionada pels malalts del convent. Sempre s'escriu en llengua catalana i la ressenya de la visita del pare comissari és en llatí. La llengua catalana es manté durant tot el segle XVIII com a llengua habitual en tots el llibres d'ordre intern i l'apartat on hi ha una major presència de la llengua castellana és en la correspondència¹³¹. De la correspondència revisada, sols podem ressenyar en llengua catalana les següents cartes:

Una carta adreçada al senyor rector sense datar, encara que és posterior al 1739, ja que aquest any hi és esmentat.

Una sol.licitud dels jurats de la ciutat de Palma al Sr.prior sobre una sèrie de proposicions, escrites en llatí, per saber si són lul.lismes o no. La petició és en català i la resta de la carta és en llatí. No hi ha data.

¹³⁰A.R.M Sig: C-518

¹³¹A.R.M Sig. Correspondència. C-1465/3

Una carta de Josep Ramon Trias, vicari de Santa Eugènia de 1740.

Una carta de Julià Salvà, prevere i vicari de Santa Eugènia de 1754.

Els llibres de comptabilitat van de 1737 a 1819 i en el redactat d'aquests manuscrits sempre es manté la llengua catalana, però la constància de la visita del pare comissari canvia i, al llarg del temps, trobem el català, el llatí i el castellà. Per exemple, en el "*Llibre del gasto comença al 1 de Janer 1737*"¹³², al final de la plana 254 que correspon a l'any 1753, diu:

" Janer 1753

Fr. Miquel Albert Corró Dv. y M. en Sagrada Ha., Calificador dels ST. Offici Visitador, y Comissari Provincial ab virtut de patant despatxade als 6 8bre 1752 als 9 corrents; essent Prior el Mt. Rt. S.M. Fr. Juan Elias Julia, y Clavaris el Rt.P,M.Fr. Juan Serre, el P.P.M.Fr. Jaume Ferrer, el p.Fr. Gabriel Jaume, y el P.Fr. Joseph Homar, despues de haver visitat el SSm.Sagrament de lo Altar, lo Oli ST.Reliqias, y dames cosas pertañents al Culto Divino, com es costum y haver trobat estar en la diguda decencia, segons la possibilitat del Cont., presos los Inventaris y escrutinis de los Religiosos del mateix Passarem, â registrar los llibres del gasto, y recibo y havem vist, que desde la visita passade, que fonch als 3 Mars 1752 fins el dia present se ha rebut Inventicia, com consta en son llibre, mil doscentas y sis lliures set sous y sis diners (...)"

Segueix un segon llibre de 1759 a 1793:

*"Llibre del gasto ordinari comensat 1 de Fabrer 1757 fins als 31 fabrer 1791. En el qual com en los entecedents va continuat el gato extr. ço es el que no es de cosina fins als 31 Janer 1764. I des de dit dia en avant se continua el gasto extraordinari en llibre particular."*¹³³

Tot és en català incloses les visites del pare visitador, fins arribar a l'any 1785, que per primera vegada apareix el castellà, però continua el

¹³²A.R.M. Sig. C-526 (1737-1759)

¹³³A.R.M.Sig. C-542 (1759-1793)

redactat en català. En els anys 1786, 1787 i 1788 no hi consta cap visita i en el 1789 se l'esmenta molt de passada i en català.

El següent llibre va del 1771 al 1816¹³⁴, no porta cap mena de títol i continua escrit en català. Les visites del comissari visitador solen constar en llatí, quan n'hi ha. L'últim llibre d'aquest tipus és dels anys 1793 a 1819¹³⁵, és escrit en català i no hi ha visites del pare comissari visitador fins al 1813, que ja se'n fa constància en castellà.

Dels dominics de Lloret¹³⁶ sols hem pogut consultar un llibre on hi ha consignades totes les collites de cereals de les terres del convent. És un document amb força canvis de llengua. A la primera plana trobem "*Cosecha de los granos trigo, ordeo, legumbres; empezando en el año 1776 oy dia 7 de agosto de dicho año.*" Continua en castellà, però a la segona plana ja canvia i passa al català. L'any 1777 manté la llengua catalana: "*Cullita de los grans de blat, ordi et alias del any 1777 contant dasda la ultima visita que sa hiague al 11 Matx de 1777*". Segueixen els comptes de l'any 1778 a 1791. Tot és en català i cal dir que aquest convent no va tenir cap visita de cap superior. El 16 de novembre de 1791 rep la visita de "*El Mtro.Sr.Pio Puigserver Cathedco. de Vispes. Calificador de Sto.Oficio, Examinador Synodal, y Visitador Comisario de todos los conventos de las islas de Mallorca i Ybiza por institucion del M.R.P.Mtro.Sr.Luis Cebrian Provl. de la Prova. de Aragon Orden de Predicadores...*". A partir d'aquesta visita els comptes es fan en castellà; a més a més, aquesta visita es repeteix cada any fins el 1799. El 1800 canvia el visitador, però continuen els comptes en castellà fins el 1807; curiosament durant els anys 1808, 1809, 1810 i 1811 trobem els

¹³⁴A.R.M Sig. C-1547 (1771-1816)

¹³⁵A.R.M Sig. C-1483 (1793-1819)

¹³⁶A.R.M Sig.C-897 folis 142-173/45-95.

comptes en català fins el 1812 que tornen al castellà fins al 1819. El 1820, any que s'acaba el manuscrit, hi ha una petita comptabilitat en català.

Dels dominics de Palma hem vist comptes del 1787 portats a terme per instància del Sr. Pio Puigserver. La primera plana és en castellà, li segueixen notes en català de 1789 a 1794. A partir d'aquest darrer any i en tots els següents la comptabilitat és escrita en català amb molt de detall, s'especifica el bestiar de cada possessió del convent. Segueixen els anys 1795, 1796, 1797, 1798, 1799. Al marge dels comptes de 1799 hi ha el següent: *"El Mtro.Sr. Domingo Pujals Visitador de los conventos de esta Isla, y comisario de N.M.R.S.M.N.Luis Ballester General y Provincial de esta misma Provincia de Aragon, visitando este convento de N.S.Sto.Domingo de Palma, he examinado este libro, y he visto haverse executado lo dispuesto y ordenado en las visitas antecedentes, y encargo se observe en adelante con la mayor puntualidad este mismo methodo. En fe de lo qual lo firmo a 28 de agosto de 1800"*. No diu res sobre l'ús de la llengua catalana. Diverses vegades es rep la visita del visitador i sempre s'anota al marge la mateixa fórmula que hem vist. Segueix la comptabilitat i estims del bestiar de 1800 a 1819 sempre en català.

De l'orde dels jesuïtes de Palma hem mirat molt poca documentació i una gran majoria és escrita en castellà, així i tot hem trobat una "Llibreta de la Roperia"¹³⁷ quasi tota escrita en castellà, amb petites anotacions en català. També hem remirat dos llibres d'apotecaria¹³⁸ que estan redactats en llatí i català, malgrat que el títol sigui en castellà. Són: "Libro de la Infermeria del colegio de Montision. Octubre 8 de 1721" i el

¹³⁷A.R.M. C-437 Vestuari 1749- 1760

¹³⁸A.R.M.C-391 Apotecaria 1721- 1767 i C-1484 Apotecaria 1741- 1760

“Libro de la Enfermeria del Colegio de Montesion. A 8 de setiembre de 1741”.

Encara que no sigui una anàlisi a fons de la documentació interna dels convents, podem treure algunes conclusions: la llengua catalana segueix utilitzant-se al llarg del XVIII i primers anys del XIX. Els canvis de llengua que hem constatat se situen a partir del tombant de segle, podríem dir que la llengua castellana no s'imposa clarament fins a la dècada dels anys vint. Per tant, les lleis d'imposició de l'ús de la llengua castellana no afectaran la manera de fer habitual del convent. El canvi de llengua es farà efectiu quan l'hàbit d'escriure en català haurà desaparegut, quan qui ha d'escriure té més facilitat de fer-ho en castellà que en català.

4.4.-Recapitulació

En l'àmbit municipal, les lleis i les ordres rebudes tenien, evidentment, un efecte comminatori, però no tan decisiu com podia semblar. És evident que la *Real Cédula* de 1768 obligà a un canvi de llengua, però aquest fet no va fer desaparèixer del tot l'ús de la llengua catalana a l'àmbit municipal, en tenim moltes proves: des dels esborranys d'actes, fetes primer en català i passades després al castellà, fins als concursos públics que els ajuntaments ofertaven per a la realització d'obres o establiments de contractes diversos. Tenim també tota la correspondència privada que manté la llengua catalana fins el tombant de segle. No cal amagar, però, que la llengua castellana era la llengua del poder i a poc a poc anirà minant i interferint en els usos -de caire ja residual- que li quedaven a la llengua catalana. Un punt força important i que cal

tenir en compte és que els secretaris o escrivans dels ajuntaments, si més no a partir del 1768, ja havien après a escriure en castellà-possiblement forçats pel càrrec que ocupaven-, però això no significa la pèrdua de la seva pròpia llengua escrita; fins que no es veuen cominats per una ordre directa no hi ha cap canvi de llengua i només s'executa allà on la llei obliga.

A l'apartat de la llengua del notariat ens hem centrat en l'acte testamentari, ja que la vigència de la llengua catalana en aquests tipus de textos depassa qualsevol altre tipologia. És evident la importància de la vigència dels testaments en llengua catalana que arriben, a grans trets, fins el 1840/1850; però crec que també és important constatar que el testament, malgrat que és un tipus de text fortament condicionat per una estructura ja donada, que inclou fins i tot paràgrafs més o menys establerts, conserva -possiblement gràcies a aquest fet- una llengua en un registre formal que difícilment trobaríem en altres tipus de textos per a la mateixa època, com veurem més endavant.

Sobre els usos de la llengua catalana a l'àmbit privat, cal remarcar que la llengua catalana escrita es manté fins a la primera meitat del XIX en l'administració econòmica de tipus familiar, és a dir, llibres de comptabilitat de les cases o heretats, factures de menestrals i pagesos. Evidentment la llengua sofreix canvis, i a partir de 1850 les interferències lingüístiques amb el castellà es fan cada cop més evidents fins arribar a uns escrits dels quals es difícil deduir la llengua en què van ser redactats.

Aquestes mateixes dates, si fa no fa, ens serveixen també pels contractes d'arrendament agrari. En canvi, la correspondència que hem trobat demostra una tendència més primerenca cap a la castellanització.

A finals del XVIII ja no trobem cartes -l'última que hem trobat és del 1772, i pertany a un religiós- de personatges nobles o benestants escrites en llengua catalana; només s'utilitza la llengua catalana en la comunicació que s'estableix entre el senyors i els pagesos- entenent com a tals els adminstradors de les possessions, els encarregats, etc.- o amb altres personatges que pertanyin a estaments socials més baixos, com patrons de barques, etc. És prou il.lustratiu el joc de rols socials, descrit anteriorment, entre els dos senyors que es cartegen i el patró del vaixell.

Aquestes dades que ens il.lustren sobre usos lingüístics dels diversos estaments socials es repeteixen. Quan hem analitzat els llibres d'un dels grans comerciants, com és la família Marcel, tenim que fins el 1760 la llengua catalana és l'única llengua utilitzada en el llibres administratius, entre el 1760 i el 1770 les dues llengües es van alternant depenent de l'interlocutor, i s'arriba a bandejar absolutament la llengua catalana a partir de 1770, tant en els llibres de caire administratiu com en el "Copiador de cartes". Per tant, tornem a trobar-nos el canvi de llengua en la dècada dels anys 70 del segle XVIII. No hem d'oblidar que l'any 1772 Carles III signà una Reial Cèdula per la qual manava "*que todos los mercaderes y Comerciantes de por mayor y menor, Naturales y extrangeros, observen la Ley del Reino quye se inseta, y previene lleven sus Libros en Idioma castellano*" ¹³⁹. Possiblement aquesta llei és la causa directa del canvi de llengua que es detecta en el llibres de la família Marcel; però no passa de la mateixa manera si ens situem en un estament social més baix, tal com demostra el llibre del patró Jordi Bosch en què es manté en llengua catalana des de 1812 fins a 1825.

¹³⁹FERRER i GIRONÉS, Francesc (1985): op.cit. pàg.52

Sobre la llengua utilitzada en els llibres d'administració dels convents estudiats, cal dir que la llengua catalana es manté fins el tombant de segle, amb l'única excepció del convent dels jesuïtes, que tenen els llibres en castellà.

5.-ANÀLISI DE LA LLENGUA

5.1.-*Introducció.*

Com ja hem avançat a la introducció, aquesta segona part de la tesi tractarà de l'anàlisi lingüística de tres sèries documentals: testaments, contractes d'arrendament agrari i factures. L'objectiu és veure l'evolució lingüística que presenta una mateixa tipologia de documents al llarg d'un segle i escaig i, al mateix temps, intentar establir una sèrie de constants lingüísticoortogràfiques que, en certa manera, podrien constituir els trets bàsics de la tradició escrita de la llengua catalana, el que anomenem tradició cancelleresca. D'aquesta manera podrem veure com es trenca la tradició escrita i a partir de quin moment la influència de la llengua castellana es fa més palesa.

Hem escollit aquestes sèries documentals manuscrites -em refereixo especialment als testaments i als contractes d'arrendament- perquè possiblement són de les poques sèries que presenten unes constants que es mantenen al llarg del temps. Aquests dos tipus de documents utilitzen una llengua força codificada i podríem considerar-los hereus directes de la tradició escrita, primordialment perquè els seus autors majoritàriament són notaris o escrivans.

5.2.- *Sèrie de Testaments.*

L'anàlisi dels testaments seleccionats ens permetrà veure l'evolució de la llengua escrita i valorar fins a quin punt els autors dels diferents testaments utilitzaren un codi lingüístic més o menys unificat. Hem analitzat sis testaments que abasten de començaments del segle XVIII a la

primera meitat del XIX: un de 1709 del notari Bartomeu Nadal de Ciutat de Mallorca; un de 1722 del notari Felip Comellas de Ciutat de Mallorca; un de 1731 del notari Guillem Cànaves de Palma; un de 1798 del notari Miquel Juan de Padrines de Felanitx; un de 1819 del notari Joaquim Perelló de Palma; i l'últim de 1849 del notari Pere Juan Fiol de Palma.

5.2.1- Transcripció i anàlisi lingüística.

TRANSCRIPCIO

1 Die iiii mensis Martii Anno
a Nativitate Domini MDCCVIII¹

5 En Non de Nostre Señor Deu Jesuchrist, y de la humil
Verge Maria Mare Sua, y Advocade Nostra concebu-
da sens macula de peccat original en lo primer
instant de son ser Amen. Com ninguna cosa
10 sia mes certa que el morir, y mes incerta que la
hora de la Nostra Mort, y sia scrit y aconsellat per
lo Propheta dihent dispon de te cosa (sic) perque has
de morir, y no sempre viurer. Perco Yo, Juana
Anna Carrio, filla del dit Pera Carrio, y de Fran-
cina Fortuny, conjuges ja diffunts, y vidua del Sr.
Esteva Castillo Chirurgia, estant detinguda en
15 lo llit de malaltia corporal, de la qual tem morir,
estant empero ab tot mon bo e ple entaniment
ferma loquela y memoria integra, volent dis-
pondre dels bens temporals, que Deu Nostre Señor
Jesuchrist en esta vida mortal me ha encomenats;
20 fas y orden aquest mon ultim, y darrer nun-
cupatiu testament, en lo qual pose y ele-
gesch en marmassors meus, y de esta ultima y
derrera voluntat mia executors y comissaris,
lo Molt Il.lustre Señor D. Antoni Castillo, prevere y Canon-
ge de la Sancta Iglesia de Mallorca, mon fill; lo
25 Rd. Pere Joan Carrio, prevere; la Sra. Francina Carrio;
lo Sr. Domingo Carrio, mos germans; y la Sra. Fran-
cina Parello, me cuñyade. Tots junts, y a quiscun de
ells a solas, los quals prega que, si se esdevindra
30 que jo muyre sens fer altre testament, ni altre
ultima disposicio, ells cumplen y executen las
obras Pias que per mi trobaran descritas y ordena-
des en lo present meu testament. E primera-
ment y antes de totas cosas, encomenant la mia
35 Anima en mans de Nostre Sr. Deu Jesuchrist, qui
aquella ha creada, y ab la sua Sanch Preciosis-
sima redimida, elegesch sepultura al meu
cadaver fihadora en la Sta. Iglesia de Mallorca
en lo vas devant la capella del Gloriós Sant Vi-
cent Ferrer ahont se troben ja enterrats al-
40 guns parents y germans meus. La qual sepul-
tura vull se fasse a orde y disposicio del dit
Mt. Illre. Sr. D. Antoni Castillo pre. y canonge, mon
fill, y para que Deu Nre. Señor me perdona las
mias culpas y pecats y tenga misericordia
45 de mi fas y orden los llegats Pios siguents:
Primo llega al Mt. Rd. Sr. Rector o Vicari de
hont el dia de mon obit sare parrochiane 5 ll.
per son dret parrochial semel tantum.
Ítem vull y man que encontinent seguida

¹A.R.M. Sig. Mayol-Roca, 10. Bartomeu Nadal, notari

50 la mia mort me sian fetas dir y celebrar las
trenta missas que se resan del Gloriós Sant
Gregori, y ultra de ditas 30 missas suplich al
dit Iltre. D. Antoni Castillo pre. y Canonge, mon
fill, del qual molt confio, me fasse dir y ce-
55 lebrar tantas missas com ell voldra, alli ahont
ly apparexara dexantho tot a la sua dispo-
sicio. Tot en sufragi de la mia anima y remis-
sio de las mias culpes y pecats y de tots los
meus.

60 Item vull i man que Francina Carrio, me
germane, y Francina Parello, me cuñyade,
muller de Domingo Carrio, mon germa,
se partescan per iguals parts totas las
mias faldases que tindre y camissas el
65 dia de mon obit.

Item llega per bon amor a Juana Anna
Carrio, me neboda, filla de Domingo Car-
rio y de Francina Parello, mon germa
y cuñyade respective, lo cordon-
70 sillo de or y los anells de or que tinch.

Item axi mateix per bon amor llega
a Joseph Carrio, que jo he criat, las mias
cases que tinch defront la costa de la Seu
ahont lo die present habita Thomas Bel-
75 lembe Chirurgia, y axi mateix li llega
la caixa de noguer bona, que tinch dins
la mia cambre plena de roba blanca
ab 18 llensols bons y 3 dotzenas de
torcabocas y tot lo necessari de roba
80 blanca per son manester.

Item vull y man que a dit Joseph
Carrio ly sian donades una dotzena de
cadiras vermellas de baqueta, quadros,
y tot parament de casa ab totas las ala-
85 jas, que haura manester per son servici.

Item vull y man que tot el diner
que sem trobara el dia de la mia mort
sia aquell entregat al dit Iltre. Doctor
Antoni Castillo pre. y canonge, mon
90 fill, y aquell tinga obligatio de esmersar
aquells ab tant de censal com
hi cabra en lloch tuto y segur; el
qual censal vull que sia donat a dit
Joseph Carrio a totas ses lliberas volun-
95 tats, paraque de esta manera puga
passar esta vida miserable, y en cas
lo dit Joseph moris sens fer testament
vull que los dits llegats sian de mon
hereu de baix scrit.

100 Item per bon amor llega a Catherina
Massanet y a Antonina Anna Colom,

mes criades, aquiscuna de elles 5ll.
per un mantell una volta tantum.
Pagades empero y cumplidas totas
105 las demunt ditas cosas en lo present
meu testament contingudas, injurias
y deutes meus als quals yo sia tingu-
da, y en qualsevol manera obligade
que vull y man sian satisfets y
110 pagats planament, y sens questio al-
guna, sens strepit, ni figura de jui
la veritat del fet tant solament at-
tesa. En tots los altres empero bens meus
axi mobles com immobles, drets
115 meus, credits y accions a mi hare o en
esdevenidor compatents y parteñyents
compatir y partañyer davents per
qualsevol causa, via o raho insti-
tuesch y fas hereu meu universal
120 al Molt Iltre. Doctor Antoni Castillo
pre. y Canonge de la Santa Iglesia de
Mallorca, mon fill, a totas ses lliberas vo-
luntats de ell y dels seus lliberament
fehadoras. Aquesta es la mia ultima
125 y darrera voluntat mia, la qual
lloha, approva, ratifica y confirma,
y aquella valer vull per via y dret
de testament; la qual sino valdra
o valer no podra per dita via y
130 dret, valaga a lo menos, y aquella
valer vull per via y dret de codicils
o per via y dret de qualsevol altre
ultima y darrera voluntat mia,
axi com millor de dret podra valer
135 y perpetuament tenir. Cassant, re-
vocant y del tot anul·lant tots y
qualsevols altres testaments, codicils,
donacions per causa de mort y qual-
sevols altres ultimas voluntats mias
140 que fins vuy apparexeran per mi
fets y fetas, ordenats y ordenades en
poder de qualsevols Notts. o, Sbans. en-
care que aquells estigan consebuts sots
expresio de qualsevols paraules etiam
145 derogatorias, quant de tots aquells y aquellas
me panet, y per no fets y fetas haver
vull. Acceptat aquest mon testament
que vull sia mon ultim voler. Lo
qual fonch fet en la present Ciutat
150 de Mallorca sots als 4 del mes de Marts
del any de la Nativitat de Nostre Señor
Deu Jesuchrist de 1709. Señy + al
de mi dita señora Juana Anna Carrio
y Castillo, vidua, testadora predita
155 qui aquest mon testament lloha
concedesch y firma.

Testimonis de aquest testament
cridats y pregats per boca pro-

160 pia de dita señora testadora
son lo Dr. en Philosophia Sebastia Is-
quierdo; Nadal Espinosa, fill de Joan
Josep Jeró mariner; Antoni Calafell;
Michel Sales; Joan Simo, sastre; Pera
Fornes, studiant, y jo Barthomeu Nadal,
165 notari, qui pregat y requerit he rebut
lo present testament.

170 Mori dita Señora testadora als 5 de dit
mes y aña circa las 10 hores y mitje del
mati y foran donades obras pias per
mi dit Nadal, notari, dit dia. La anima de
la qual per la misericordia de Deu sia
en la *Santa Gloria Amen.*
Et Die 12 dictorum mensis et anni a
175 *Instancia del Molt Illtre. Dr. Antoni Castillo*
pre. y Canonge hereu de dita señora
testadora fonch publicat lo present testa-
ment en case de dit señor canonge
per mi dit Nadal, notari. Presents per testi-
monis lo Dr. en Philosophia Sebastia
180 Isquierdo y Nadal Espinosa, fill de
Joan Espinosa, per dit effecte pre-
sos y specialment requirits.

185 Sig (*hi ha el seu segell*) num meum Bartholomei Nadal nott.
Pub. Civis Majoricarum qui rogatus et
requisitus pnts. testamentum recepi
scribere q. feci, et comprobatum clausi
die videlicet 18 mensis julii MDCCVIII

190 He rebut el salari del
present testament ,vuy al
18 Juliol 1709
Bartomeu Nadal, notari.

VOCALISME

vocalisme tònic

En posició tònica no hem trobat cap cas de confusió entre A i E.

vocalisme àton

- A en lloc de E

Pera(11), *Esteva* (13), *marmassors* (21), *entaniment* (15).

- E en lloc de A

encomenats (18), *me cuñyade* (27), *derrera* (22), *devant* (38), *parrochiane* (47).

-El manteniment de la O àtona és prou sistemàtic, fins i tot trobem *Joan* (25), escrit amb o, però no *Juana* (10).

- La vocal -i- utilitza la grafia -y- per representar la conjunció copulativa i: *Com ninguna cosa sia mes certa que el morir y mes incerta que la hora de la nostra mort, y sia scrit* (6-7) etc. En un cas el pronom li es representa per ly: *que a dit Joseph Carrio ly sian donadas* (82), etc. En la resta de casos no presenta cap tret especial, amb l'excepció de la forma arcalca *muyre* (29).

CONSONANTISME

-La lateral palatal sonora [ɲ] es representa amb la grafia ll : *aconsellat* (8), *filla* (11), *vull* (41), *llega* (66), *llensols* (78), *muller* (62) etc.; també trobem les formes llatines palatalitzades *lliberas* (94) i *lliberament* (123); i el mot *anullant* (136) que utilitza la mateixa grafia.

-Per a la nasal palatal sonora [ɲ̃] trobem dues grafies, ÑY i Ñ: *cuñyade* (27), *Señor* (43), *señyal* (152), *señora* (167), *añy* (168).

-El manteniment de la R final muda és sistemàtic, tant en els substantius com en els infinitius: *primer* (5), *morir*(7), *darrer* (19), *cadaver* (37), *dir y celebrar* (50), *muller* (63), *or* (70), *amor* (72), *noguer* (76), *manester* (80), *diner* (86), *valer* (127), *partañyer*(117), etc. Podem esmentar el cas de *viurer* (10) que duplica la -r com passa a molts verbs de la segona conjugació acabats amb -re.

-No hi ha cap cas de iodització.

-Sobre la grafia dels sons oclusius velars, sols cal remarcar la utilització de la grafia CH, d'una manera prou sistemàtica, a final de mot: *elegesch* (21), *sanch* (35), *suplich* (53), *tinch* (70), *lloch* (92), *fonch*(149), i en situació medial a : *parrochiane* (47) i *Jesuchrist*(152),

-Sols trobem un exemple d'africada palatal sonora: *mitje* (168) i un sol, també, d'africada alveolar sonora: *dotzenas* (78)

-Les fricatives palatals sordes es representen mitjançant la X: *apparexara* (56), *dexantho* (56), *axi* (71), *caxa* (76) ; una sola vegada constatem IX: *baix* (99).

-Les fricatives palatals sonores mantenen la grafia G+ E/ I i J+ O/U : *verge* (4), *original* (5), *conjuges* (12), *canonge* (42), *germane* (61), *Juana* (10), *Joseph* (72), *junts* (27) i *Jesuchrist* (3) que manté la grafia etimològica. Utilitza la grafia Y en el pronom personal: *Yo* (10)

-Les fricatives alveolars sonores es representen per S: *cosa* (6), *pose* (20), *disposicio* (30), *resan* (51), *miserable* (96) etc. El mot *camissas* (64) presenta un cert problema ja que és l'única alveolar sonora representada per dues esses

-Quant a les grafies de les fricatives alveolars sordes, cal remarcar que no hi ha ni una sola vegada que s'utilitzi la Ç -fins i tot trobem *per co* (10)-; que el mot *chirurgia* (13) conserva la grafia llatina CH; que no sempre es manté la mateixa grafia en els derivats, així trobem *concebuda* (4) i *consebut*s (143); però, malgrat tot, les grafies més comunes són:

C: *certa* (7), *celebrar* (50).

S: *faldases* (64), *esmersar* (90), *censal* (91), *llensols* (78), *expresio* (144),
SS: *marmassors* (21), *comissaris* (22), *fasse* (41), *missas* (51), *remissio*
(57), *necessari* (79), *passar* (96), *cassant* (135).

-Sovinteja la repetició de consonants gràfiques dobles: *peccat* (5),
apparexara (56), *attesa* (112), *effecte* (181) i també *acceptat* (147).

- Els finals consonàntics es mantenen: *dihent* (9), *diffunts* (12),
entaniment (15), *testament* (20), *Sant Vicent* (39), *parament* (84),
compatents y parteñyents (116), *davents* (117), etc.

-Abunda l'ús de la H: *ahont* (39), *dihent* (9), *fihadora* (37), *hont* (47),
hare (115), *raho* (118), *lloha* (126).

- Els casos d'afèresi són: *scrit* (8), *strepit* (111), *vui* (140)

- Hi ha un cas de pròtesi: *apparexara* (56)

-Hi ha manca absoluta d'apostrofació i de reducció: *los anells de or* (70),
de esmersar (90), *de ell* (123), *del any* (151), *de aquest* (157), *la anima*
(170). Els únics exemples de reducció que trobem són a *dexantho* (56)
on constatem l'aglutinació del pronom al verb i *sem trobara* (87)

MORFOSINTAXI

-La formació del plural

La formació del plural només difereix de les construccions adoptades per la normativa actual en la formació del plural dels mots femenins que acaben indistintament en -as o -es. En aquests casos sovintegen més els plurals en -as que en -es; uns 38 mots acaben en -as, enfront de 24 mots que acaben en -es: *mias culpes* (58), *pagades empero, y cumplidas todas las demunt ditas cosas* (105), *qualsevols altres ultimas voluntats mias* (139), *las 10 hores y mitje del mati* (168), etc.

-L'article

Les formes de l'article consignades són les següents:

Masculí singular LO i EL : *lo primer instant* (5), *lo Propheta* (9), *lo llit* (14), *lo molt Il.*(23), *lo Rd.Pere Joan* (25), *lo Sr. Domingo* (26), *en lo present* (32), *en lo vas* (38), *el dia de mon obit* (47), *lo cordonsillo* (70), *lo die present* (74), *tot el diner*(86), *el dia de la mia mort* (87), *lo dit Joseph* (97), *lo present meu testament* (105), *el salari* (188). L'article LO és força més usat que EL.

Femení singular LA : *la humil Verge*(3), *la hora de la nostra mort* (7), *la Sra. Francina* (26), *amb la sua sanch* (35), *la capella* (38), *la mia mort* (50), *a la sua dispocicio* (56), *la mia anima* (57), *la costa de la Seu* (73), *la caxa* (76), *la mia cambre* (77), *la veritat* (112).

Masculí plural LOS: *los llegats* (45), *tots los meus* (58), *los anells* (70), *los dits llegats* (98), *tots los altres* (113).

Femení plural LAS: *las obras pias* (30), *las mias culpas* (44), *las trenta missas* (51), *las mias faldases* (63), *las mias cases* (72), *las alajas* (84), *totas las demunt ditas cosas* (105), *circa las 10 hores* (168).

Contraccions: DE+ EL: *del dit Pera* (11), *dels bens temporals* (17), *del Glorios*(38) *del dit* (41), *del qual* (54), *dels seus* (123), *del mati* (168), *el salari del present testament* (188).

A+EL: *elegesch sepultura al meu cadaver* (36), *suplich al dit* (52), *als quals* (107), *als 4 del mes de Marts* (150).

article neutre LO: *lo necessari* (79).

-Els demostratius

Les formes consignades de demostratiu [adjectius i pronoms] són les següents:

esta: *esta vida* (18), *esta ultima* (21), *esta manera* (95).

aquest: *aquest mon ultim* (19), *aquest mon testament* (157)

aquesta: *aquesta és* (124).

aquell: *sia aquell entregat* (88), *y aquell tinga obligacio* (90),

aquella: *aquella ha creada* (35), *aquella valer vull* (127)

aquells: *de tots aquells* (145), *aquells ab tant de censal* (91), *encara que aquells estigan* (143),

aquellas: *yaquellas me penet* (145).

Les formes reforçades amb ACCU tenen un clar predomini sobre les formes no reforçades.

-Els possessius

Les formes reduïdes del possessiu són força utilitzades. Consignem les següents:

1ª persona masc. sing. mon: *mon bo e ple entaniment* (15), *mon ultim* (19), *mon fill* (24), *mon obit* (47), *mon germa* (62), *mon hereu* (98), *mon testament* (155), *mon ultim voler* (148).

1ª persona masc. pl. mos: *mos germans* (26).

1ª persona fem. sing. ma: *me germane* (60), *me cuñyada* (27), *me neboda* (67).

1ª persona fem. pl. mes: *mes criades* (102).

2ª persona fem. sing. ta: *te cosa* (9).

3ª persona masc. sing. son: *son sevici* (85), *son ser* (6), *son dret* (48), *son manester* (80).

3ª persona fem. pl. ses: *a totas ses lliberas voluntats* (94).

Les formes plenes que trobem són les següents:

1ª persona masc. sing. meu: *en lo present meu testament* (32), *al meu cadaver* (36), *fas hereu meu universal* (119).

1ª persona masc. pl. meus: *marmassors meus* (21), *deutes meus* (107), *parents y germans meus* (40), *en tots los altres empero bens meus* (113).

1ª persona fem. sing. mia: *la mia anima* (57), *seguida la mia mort* (50), *mia cambre* (77), *es la mia ultima y darrera voluntat mia* (133).

1ª persona fem. pl. mies: *las mias culpes* (58), *mias faldases* (64), *mias cases* (72), *ultimas voluntats mias* (139).

3ª persona fe. sing. sua: *Verge Maria mare sua* (4), *sua Sanch* (35), *sua disposicio* (56).

1ª persona masc. sing de varis posseïdors nostre: *En nom de Nostre Señor* (3).

1ª persona fem. sing de varis posseïdors nostra: *nostra mort* (8).

Un tret que cal remarcar és l'ús sovintejat del possessiu en posició enclítica, p.ex. *marmessors meus* i no *els meus marmessors*.

-Les formes de relatiu

QUE

En funció de subjecte amb antecedent (masculí o femení) de cosa: *las trenta missas que se resan* (51), *qualsevols altres ultimas voluntats mias que fins vuy apparexaran* (140).

En funció de complement directe: *els bens temporals que Deu N.S.(...) me ha encomenats* (17), *totas las mias faldasas que tindré* (64), *los anells de or que tinch* (70), *que jo he criat* (72), *las mias casa que tinch* (73), *la caixa de noguer bona que tinch* (76), *ab totas las alajas que haura manester* (85), *el diner que sem trobara* (87), *testament que vull sia mon ultim voler* (148)

QUI

En funció de subjecte amb antecedent de persona: *encomenant la mia anima en mans de N.Sr.Deu Jesuchrist, qui aquella ha creada* (35).

(...)vidua, testadora predita qui aquest mon testament lloha, concedesch y firma (155).

y jo Bartomeu Nadal, notari, qui pregat y requerit he rebut (165).

LO/LA QUAL:

Funció de complement directe: *los quals prega* (28), *lo qual fonch fet* (149) *la qual lloa, appova* (125), *injuries y deutes meus als quals yo sia tinguda* (107), *la qual si no vadrà o valer no podrà* (128).

Usat pleonàsticament seguit del nom que és repetició de l'antecedent: *la qual sepultura vull se fasse* (40), *el qual censal* (93).

Preposició + EL QUAL / LA QUAL: *de la qual tem morir* (14), *en lo qual pose* (20), *del qual molt confio* (54), *als quals yo sia* (107),

Construccions de relatiu possessiu: *la anima de la qual* (170).

ON: *ahont se troben*(39), *de hont el dia de mon obit* (47)

-QUE conjunció

Trobem l'elisió de la conjunció QUE com a partícula introductòria de l'oració subordinada: *vull se fasse* (41), *que vull sia mon ultim voler* (148), i en una altra ocasió la partícula QUE es troba situada davant del verb principal: *que vull y man sian satisfets* (109). També trobem com un tret propi de la sintaxi llatina l'ús de l'infinitiu en oracions que equivaldrien a oracions substantives introduïdes per la partícula QUE amb un verb en forma personal, per ex: *valer vull* (127) [vull que valgui], *aquella valer vull per via* (131)[aquella vull que valgui per via], *y per no fets y fetas haver vull* (146) [i per no fets i fetes vull que es tinguin]

De finalitat: *para que Deu* (43), *para que de esta manera* (95).

-Les formes verbals

En el llenguatge testamentari abunda la unió de dues o tres formes verbals que ratifiquen una acció o una ordre, p.ex:

fas y orden (19)

pose y elegesch (20)

vull y man (60)

ells cumplen y executen (30)

instituesch y fas (119)

la qual lloha, aprova ratifica y confirma (126)

cassant, revocant y del tot anullant (135)

fets y fetas, ordenats y ordenades (141)

lloha, concedesch y firma (156)

cridats y pregats (158)

pregat y requerit (165)

En el present testament ens trobem amb totes les desinències de la 1ª persona del present d'indicatiu que s'han donat al llarg del temps²:

- a: *la qual lloha, aprova ratifica y confirma* (126), *lloha, concedesch y firma* (156), *los qual prega* (28), *llega* (46). És evident que aquesta desinència podia crear confusió amb la desinència de la 3ª persona del mateix temps verbal, com la que trobem al text: *habita* (74) i amb la 1ª persona del present de subjuntiu, com veurem més endavant.

- e: *pose y elegesch* (20)

- o: *confio* (54),

- ø: *fas y orden* (19) [faç 1^ap. del P.I. del verb fer], *tinch* (76), *vull y man* (109) *instituesch y fas* (119), *me penet* (146) [forma no incoativa del verb penedir]

Present de subjuntiu

1^a p.sing. : *vull se fasse* (41) [faça], *muyre* (29) [muyra], *tenga* (44)³, *fasse dir y celebrar* (54), *tinga* (90) *puga passar* (95), *valaga* (130), *me perdona* (43).

3^ap. plural: *se partescan* (63) [partesquen], *ells cumplen y executen* (30).

En les oracions condicionals trobem la pròtasi en futur i l'apodosi en indicatiu: *Tots junts y a quiscun de ells a solas, los quals prega que, si se esdevindrà que jo muyre sens fer (...)* (28-29).

² Vegeu: ALOMAR i CANYELLES, A.I. (1994): "La desinència -o a la primera persona del Present d'Indicatiu a Mallorca", *Randa*, 35, Curial edicions catalanes, Barcelona, pàg.159-187 i CASANOVA, E.(1989): Gramàtica històrica i història de la llengua a propòsit de l'evolució de la desinència de la 1a. persona del present d'indicatiu" *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. VIII. Àrea 7. Història de la Llengua*. Institut de Filologia Valenciana. València.

³Troblem vacil·lació en el timbre e/i en la vocal del radical d'aquest verb

(...) y aquella valer vull per via y dret de testament; la qual sino valdrà o valer no podrà per dita via y dret, valaga (...) (127-129).

El verb *esser* conserva les formes etimològiques sense l'infix *velar*: *sia mes certa* (7), *sian satisfets* (109).

Les contruccions amb el verb *ser* són més abundants que amb el verb *estar*, i consignem poques vegades el verb *haver* com a auxiliar:

SER: *sia mes certa* (7), *sia scrit i aconsellat* (8), *sare parrochiana* (47), *sian fetas dir* (50), *sian donades* (82), *vull que sia donat* (93), *sia aquell entregat* (88), *sian de mon hereu* (98), *vull y man sian satisfets* (109) *que vull sia mon ultim voler* (148), *testimonis (...) són* (157-160), *sia tinguda* (107), *sian satisfets* (109), *sia en la Santa Gloria* (171), *fonch publicat* (176)

ESTAR: *estant detinguda* (13), *estant ...* (15), *estigan consebut* (143),

HAYER: *que jo he criat* (72), *he rebut* (165)

Ús del verb *haver* per tenir: *haurà manester* (85), y per no fets y fetas *haver vull* (146).

Perífrasi d'obligació: *has de morir* (10)

-La concordança del participi amb el seu antecedent és constant, no hem constatat ni un sol cas que no es mantingui.

Indefinites

quiscun (27)/*quiscuna* (102)=forma antiga, *casquí/cascun/cascuna*. Cada persona o cosa; *qualsevol* (118), *qualsevols* (137).

Adverbis

defront (73)= davant per davant;
de hont (47), *ahont* (39)= formes antigues, on
ultra (52)= forma antiga: més de

quant (145)= quan

de baix scrit (99)= expressió antiga que ve a significar “posteriorment”

Les preposicions

sots (150)= forma antiga, sota

circa (168)= forma antiga, prop

EN

-Amb valor locatiu: *estant detinguda en lo llit* (13), *en esta vida mortal* (18), *en mans de* (34), *en el Santa...en lo vas* (37-38), *en case de dit señor* (177), *en lo qual pose* (20).

-Amb valor temporal: *en lo primer instant* (5), *en lo present* (32).

-Amb el verb “elegir” introdueix un complement de règim i li dóna un sentit modal o de finalitat *pose y elegesch en marmassors meus* (20-21)[com a .../ per a ...] Aquesta expressió és molt semblant a la que ens dóna el DCVB “Admetre algú en confrare” (ant.): admetre’l com a confrare.

-Locució: *en sufragi* (57), *en poder de* (141).

A

-No hi ha cap CD introduït per la preposició A.

-El CI sistemàticament porta la preposició A: *llega al molt Il.*(46), *suplich al dit Il.*(52), *llega per bon amor a Juana Anna* (66), *vull y man que a dit Joseph* (81), *llega a Josep* (72), *entregat al dit Il.*(88), *donat al dit Joseph* (93), *llega a Catherina (...)* y a *Antonia* (100), *a quiscun de ells a solas* (27). Un cas especial seria *elegesch sepultura al meu cadaver* (36) que actualment utilitzaríem la preposició per a

-L’expressió del temps s’introdueix mitjançant A: *als 5 de dit mes* (167), *al 18 Juliol* (190).

-Locució: *a ordre y disposicio* (41), *a la sua disposicio* (56), *a todas ses liberas voluntats* (94-122).

PER

-Pot expressar causa, motiu, mitjà, instrument o manera: *per co* (10), *per son dret* (48), *per bon amor* (66), *per son manester* (80), *per son servici* (85), *per un mantell* (103), *per qualsevol causa* (117), *per dita via* (127), *per via i dret* (132), *per causa de mort* (138).

-Introdueix el complement agent: *per lo Propheta* (8), *les obres pias que per mi trobaran descritas* (31), *per mi fets i fetas* (140), *per mi dit Nadal* (170).

La preposició AMB, escrita AB, i DE no presenten cap tret remarcable ja que s'adiuen als usos marcats per la normativa. Cal dir que no hi ha ni un sol cas de cofusió entre la preposició AMB i EN.

-Els pronoms

Les formes de pronoms personals forts són: *yo* (10) o *jo* (164), *mi* (31, 153). Les formes febles sempre es presenten en les formes plenes: *me perdona*(43), *se fasse*(41), *se troben* (39), *me sian fetas dir* (50), *me fasse dir* (54), *ly apparexara* (56), *dexantho*(56), *se partescan* (63), *li llega* (75), *ly sian donades* (82), *ab tant de censal com hi cabra* (92). Segueixen l'ús que en fa la normativa actual, evidentment sense tenir en compte la grafia utilitzada, que ja hem consignat més amunt.

LÈXIC⁴

Castellanismes: *cordoncillo* (69), *alajas* (85), *entregat* (88), *antes de* (33).

Formes preses directament del llatí o llatínismes:

ferma loquela (16)= loquela: exercici de la facultat de parlar; *item* (60); *nuncupatiu* (20)= fet per nuncupació, és a dir, instituir hereu per

⁴Totes els aclariments de tipus lèxic són extretes del Diccionar Català-Valencià-Balear.

declaració de viva veu davant testimonis; *semel tantum* (48), *una volta tantum* (103), *lliberas voluntats* (94), *etiam* (144).

Glossari

muyre (29)= Verb morir¹p. present de subjuntiu: *mori*; *encontinent* (49)=adv. tot seguit; *jui* (111)=judici; *en lloch tuto* (92)= en lloc tut: segur, exempt de perill; *fehadoras* (124) =faedor/ora: el qui fa una cosa. La paraula *Sancta* (24) segueix la grafia antiga ben freqüent des del segle XII al XVI, segons diu el DCVB.

1 *A Nativitate Domini MDCCXXII*⁶

En nom de Deu y de la Gloriosa V. Maria, consebuda sen macula de peccat original, Amen. Com sie scrit *per* lo profeta ett., per so jo, Juana Bonnin, muller de Raphael Pomar, argenter, filla de Raphael y de Margalida Pico, conjuges, detinguda en lo llit de malaltia corporal de la qual tem morir, estant empero en tot mon bo enteniment ferme loquela memoria intregue (sic), volent dispondre dels bens que Deu Nostro Sr. me ha encomenats en esta mortal vida fas y ordena est mon ultim y numcupetiu *testament*. En lo qual elegesch en mermesos meus tt. als molts *Reverend* Sr. Don Nedal Rotger, mon confes; Miquel Bonnin, mon onclo ,*prevere* y beneficiats en *Santa Eulalia*; Raphael Bonnin; Margalida Pico, mos pares, y Raphael Pomar, mon marit, a los quals pregue ett.

E primerement y antes de tot encomanen a Deu *Nostro* Sr. Jesuchrist la mia anima. Elegesch sapultura al meu cadaver en lo vas comu de devant la capella del *Santo* Christo de *Santa Eulalia*, la qual vull sia feta a coneguda dels dits mos marmasors.

Y pereque Deu *Nostro* Sr. tingue misericordia de la mia anima y en remisio de los meus pecats fas y ordena los llegats pios siguents.

E primerement lexe a lo molt *Reverend* Sr. Rector de la Parroquial Isglesia de hont sare parroquiana al die de mon obit 5 lls moneda de *Mallorca* una volta tantum *per* son dret Parroquial.

Item seguida la mia mort encontinent selebrar man a lo mes prest que ferse pugue 200 mises baxes una volta tantum, so es : 100 an la Isglesia Parroquial de *Santa Eulalia* compertidas en las capellas siguents, so es : 50 en la Capella de las Animes, 20 en la capella de *Sant* Christo, 20 a la capella de *Nostra* Sra. del Confelo (sic), 10 en la capella del Patriarca *Sant* Joseph, 5 en la capella de *Sant* Antoni de Padua del *Convent* de *Sant Francesch* de la *present* ciutat, 5 en la capella de *Nostra* Sra. de los Dolors del *Convent* del *Sant* Esperit, 5 en la capella de *Nostra Señora* del Roser del *Convent* de *Sant* Domingo de la *present* ciutat, 25 a voluntat del dit Sr.

Doctor Nedal, mon confes, y 50 a voluntat del dit *Reverend* Miquel Bonnin ,*prevere*, mon onclo, totes ab la solita caritat

Item lexe a la Terre *Santa* de Hjerusalem deu sous moneda de *Mallorca* una volta tantum.

Item *per* lo que es pogues desevenir(sic) de que al dit Raphael Pomar, mon marit, sia factible de que es tornas casar, y com la roba de mon calsar, y vestir tant solement vull *que* servesca *per* las 2 fillas que tinch, y per las postumes sintindre,

⁵Les paraules es troben en cursiva són mots que es trobaven abreuiats, que hem escrit sencers per una major comprensió del text.

⁶A.R.M. Sig. P. C- 1264/3664 Felip Comellas , notari.

per so vull. Vull y man, que tota la dita roba se pos
dins une caxe y se entrech en deposit an el Molt *Reverend* Mi-
50 quel Bonnin prevere, mon onclo, ab aso que ell tingue obli-
gacio quant ly aperexera de donar se part a cade una
de mes fillas le que ly sera ben vista, y si al cas trobas, o
ly aperegues, en alguns temps, que alguna partida de la
roba, tant poca com molta, tingues parill de gastarse, en
55 tal cas ly don y atribuesch facultat de que ell la pugua
vendre o fer vendra, y los dines quentreura axi metex los
tindra en lo metex deposit y donarlos ho a les dites mes fi-
llas, a ses lliberas voluntats del dit Sr. onclo, y axi metex
ly atribuesch facultat de que si empremoris, o vivint *per* al-
60 guns inconveniens no pogues obrar tot lo que jo tinch referit
que ell metex pugue alegir verbo o ab scrits la persona
que a ell ly sera benvista y que tingue tot al poder que ell
metex ly voldra donar tant quant si jo metexe les agues
[l'última ratlla no es pot llegir]

Pagades ett.en tots los altre empero bens meus instituesch y
a mi hereus universals fas a Geroni, Margalida, y Eleonor
65 mos fill, y los demes postumos per iguals parts entre ells
divididores, los quals si a mi hereus no seran, o heu seran, y
apres moran quant que quant sens infans llegalims y na-
turals, los substituesch ad invicem de un a laltre vulgarment
y *per* fideicomis fins a lo ultim dels quals morint sens dis-
70 prondre o sens infans ly substituesch vulgarment y *per*
fideicomis. Y a mi hereu instituesch a Raphel Bonnin,
a Margalida Pico, conjuges, mos pares o sos hereus a to-
tes ses voluntats. Elegint en curedos de la mia heretat
lo dit molt *Reverend* Sr. *Doctor* Nedal Rotger, mon confesor, y
75 lo dit Raphel Bonnin, mon pare, tam conjuntim quam
divisim a los quals pregue que accepten dita curatio.
Y encas de partir la heretat a mos infans, y alguns de
los quals no se contenta de la porcio que los doneran, a
asañalera los dits curedos, en tal cas los revoch y tan
80 solement los lexe 5 lls *per* tota part heretat, y llegalima, y
hereus meus paticulars instituesch y fas, y ells a mi premorts
als seus ett.
Aquesta es la mia ultima y derere voluntat ett., casant, revocant.
ett.
85 Testimonis ett. cridats, y pregats ett. foren Raphel
Pomar de Raphel, Baltasar Fortesa, Eloy Miro,
Antoni Fuster, *Antoni* Miro, Juan Bonnin, y Agusti
Cortes Argentes, y jo Phelip Comellas *notari*
qui pregat ett.lo *present testament* he rebut en la *present* Ciu-
90 tat de Mallorca.

VOCALISME

Vocalisme tònic: En posició tònica no hem trobat cap cas de confusió entre A i E.

Vocalisme àton: Sovinteja la confusió en l'ús de la grafia A o E en situació àtona i trobem més casos de grafia E que de A:

- A en lloc de E : *parill* (53), *sapultura* (17), *marmasors* (20) i també *mermesors* (11), *vendra* (55).

- E en lloc de A : *sie* (3), *Nedal*(12), *devant* (18), *pereque* (21), *primerement* (24), *die* (25), *compertidas* (31), *une caxe* (48), *aperexera* (50), *se part a cade una* (50), *metexe* (62), *derere* (83), *solement* (45).

-El manteniment de la O àtona és sistemàtic.

- La grafia -y- s' utilitza per representar la conjunció copulativa "i" i el pronom li: *ly aperexera* (50), *ly sera* (51), *ly aperegues* (52) *ly don* (54), *ly sera ben vista* (61), *ly voldra donar*(62), *ly substituesch* (70). En la resta de casos la vocal -i- no presenta cap tret especial.

CONSONANTISME

-La lateral palatal sonora [ɲ] es representa amb la grafia ll: *muller* (4), *filla* (5), *llit* (6), *vull* (19), *llegats* (23), *capella*(31), *ell* (49), *parill* (53), *llegitima*(80). Trobem la forma llatina *llyberas voluntats* (57) i el cultisme *llegitims* (67) palatalitzats.

No hi ha cap cas de iodització.

-Per a la nasal palatal sonora [ɲ] trobem la grafia ñ: *asañaleran* (79)

-El manteniment de la R final muda és gairebé sistemàtic, només hi ha dos casos d'elisió: *dines* (55) i *curedos* (73)

-Sobre la grafia dels sons oclusius velars, sols cal remarcar la utilització de la grafia CH de manera sistemàtica a final de mot: *elegesch* (11), *tinch* (46), *entrech* (48), *atribuesch* (54), *instituesch* (63) *substituesch* (68), *revoch* (79) i els casos *Christo* (19), *Jesuchrist* (17) que segueixen la grafia llatina.

-Sols trobem un exemple d'africada palatal sonora: *Rotger*(12)

-Les fricatives palatals sordes es representen mitjançant la X: *lexe* (24), *baxes* (29), *caxe* (48), *aperexera* (50), *axi* i *metex* (55), *metexe* (62).

-Les fricatives palatals sonores mantenen la grafia G+ E/ I i J+ O/U : *jo* (4), *Juana* (4), *conjuges* (6), *elegesch* (11), *Joseph* (34), *Geroni* (64), *llegitima* (80), *Juan* (87), tret del cas de *Jesuchrist* (17) i *Hjerusalem* (41).

-Tant les fricatives alveolars sonores com les fricatives alveolars sordes es representen per S:

-*gloriosa* (2), *misericordia* (21), *casar* (44), *Baltasar* (86).

-*consebuda* (2), *sie* (3), *per so* (4), *mermesos* (11), *remisio* (22), *selebrar* (28), *mises* (29), *calsar* (45), *asañalaran* (79), *casant*(83).

-Tots els finals consonàntics es mantenen, tret del mot *infans* (67),

-Hi ha afèresi a: *scrit* (3)=escrit i *contenta* (78)=acontenta

-No hi ha cap cas d'apostrofació, però sí que constatem casos de reducció que afecten no tan sols els casos d'aglutinació del pronom al verb, sinó també altres partícules: *sintindre* (46), *gastarse* (53), *quentreura* (55), *donarloscho* (56), *empremoris* (58), *laltre*(68).

MORFOSINTAXI

-La formació del plural

La formació del plural no difereix de les construccions adoptades per la normativa actual i en la formació del plural dels mots femenis trobem un nombre molt semblant de mots acabats amb -as, i -es: *mises* (29), *capellas* (31), *totes* (40), *fillas* (46), *pagades* (63).

-L'article

Les formes de l'article consignades són les següents:

Masculí singular LO : *lo profeta* (4), *en lo llit* (6), *en lo qual* (11), *en lo vas* (18), *a lo molt R.*(24), *en lo matex* (56), *lo ultim* (69), *lo dit* (74)...i EL: *an el molt R.*(48), *al dia* (25), *que tingui tot al poder que* (61), curiosament, aquesta forma es troba dos cops grafiada AL.

Femení singular LA: *la Gloriosa* (2), *de la qual* (7), *la mia anima* (17), *la capella* (18), *de la Parroquial* (24), *la mia mort* (28), *la persona* (60), etc.

Masculí plural LOS: *a los quals* (15), *los meus pecats* (22), *los llegats* (23) *los dines* (55), *los demes postumos* (65), etc.

Femení plural LAS: *en las capellas* (31), *las 2 fillas* (46), *las postumes* (46) i un sol cas de LES: *les dites mes fillas* (56).

Contraccions: DE+ EL: *dels bens* (9), *dels dits* (20), *del santo C.* (18), etc.

A+EL: *als molts* (12), *al meu cadaver* (17), *al dit* (43), *als seus* (82). Trobem un cas de -n epentètica: *an el molt Rev.Miquel Bonnin* (48).

Article neutre LO: *en lo qual* (11), *a lo mes prest* (29), *per lo que* (43), *tot lo que* (59).

-Els demostratius

En el present testament hi ha poques formes de demostratiu, sols tenim: est: *est mon ultim* (10); esta: *esta mortal vida* (10); aquesta: *aquesta es la mia* (83) i el neutre so /aso: *per so jo* (4), *so es* (30), *per so vull* (47), *ab aso* (49).

-Els possessius

Les formes reduïdes consignades del possessiu són les següents:

1ª persona masc. sing. mon: *mon bo enteniment* (7), *mon ultim* (10), *mon confes* (12), *mon onclo* (13), *mon marit* (15), *mon obit* (25), *de mon calsar* (45), *mon confesor* (74), *mon pare* (75).

1ª persona masc. pl. mos: *mos pares* (14), *mos marmasors* (20), *mos infans* (77).

1ª persona fem.pl. mes: *mes fillas* (56).

3ª persona fem sing sa: *se part* (50).

3ª persona masc. sing. son: *son dret* (26).

3ª persona fem.pl. ses: *a ses liberas voluntats* (57) *ses voluntats* (73).

3ª persona masc. plural sos: *sos hereus* (72).

Les formes plenes que trobem són les següents:

1ª persona masc. sing. meu: *meu cadaver*(17),

1ª persona masc. pl. meus: *mermesos meus* (11), *meus pecats* (22), *bens meus* (63), *hereus meus* (81).

1ª persona fem.sing.mia: *mia anima* (17), *mia mort* (28), *mia ultima* (83).

-Les formes de relatiu

QUE

En funció de subjecte: *la persona que a ell* (60), *le que ly sera ben vista* (51).

En funció de complement directe: *la porcio que los doneran* (78), *dines quen treura* (55), *tingue tot al poder que ell metex ly voldra donar* (61).

QUI

En funció de subjecte: *Jo Phelip Comellas notari qui pregat* (89),

LO/LA QUAL:

Funció de subjecte: *los quals si a mi hereus no seran* (66),

Funció de complement directe: *la qual vull sia feta* (19)

Preposició + EL QUAL / LA QUAL: *detinguda en lo llit de malatia corporal de la qual tem morir (7), en lo qual elegesch (11), dels quals morint (69), a los quals pregue (76), alguns de los quals (78),*

ON: *de hont sare parroquiiana (25)*

-QUE conjunció

Trobem alguns casos de no abdicació de la preposició àtona davant QUE: *per lo que es pogues esdevenir de que al dit Raphel Pomar, mon marit, sia factible de que es tornas a casar(43-44), don y atribuesch facultat de que (54) i un cas d'elisió de la conjunció QUE: y com la roba de mon calsar (45). També hi ha usos que s'adiuen a la norma actual: vull y man que (47), vull que servesca (46) que ell tingue obligacio(49), si al cas trobas o ly aperegues (...) que (52), que ell metex pugue alegir (60), que tingue tot (61).*

Conjunció: *quant que quant (67)= quan que quan, forma antiga= sempre que . Final: Y pereque D.N.S. (21).*

-Les formes verbals

En aquest testament també hi ha dues formes verbals que ratifiquen una acció o una ordre, però no amb l'abundància com hem vist al testament de 1709. P.ex:

fas y ordena(22)

vull y man (47)

don y atribuesch (54)

instituesch y fas (81)

casant, revocant (83)

cruidats y pregats(85)

Les desinències de la 1ª persona del present d'indicatiu són les següents:

- a: *ordena (10)*

- e: *pregue (15), lexe (24)*

- ø: *tem (7), fas (10), elegesch (11), vull (19), man (28), tinch (46), don y atribuesch (54), substituesch (68), instituesch (71), revoch (79)*

Les formes de subjuntiu dels verbs de la segona i tercera conjugació adopten les terminacions antigues amb la desinència -a per a la 1ª p.sing. : *tingue misericordia* (21), *a lo mes prest que ferse pugue* (29), *vull que servesca* (46), *que ell tingue obligacio* (49), *de que ell la pugua vendre* (54), *que ell matex pugue alegir* (60), *y que tingue tot al poder* (61). Els verbs de la 1ª conjugació també adopten el paradigma antic: *tota la dita roba se pos dins una caxe y se entrech* (47-48); *no se contenta* (78), 3ª p.plural: *encomanen a deu N.S.J. la mia anima*(16) , *accepten* (76).

Imperfet de subj.: *tornas a casar* (44) *y si al cas trobas o li aperegues* (52), *tingues* (53), *no pogues obrar tot lo que jo tinch referit* (59).

El verb ésser és força utilitzat i conserva les formes etimològiques sense l'infix velar: *sie scrit* (3), *sia feta*(19), *sare parroquiana* (25), *sia factible* (44), *sera ben vista* (51), *los quals si a un hereu no seran o heu sera* (66), *testimonis...foren* (85)

Un sol cop trobem el verb haver sense -h: *agues* (62)

-La concordança del participi amb el seu antecedent és sistemàtic.

-Els pronoms

Les formes de pronoms personals forts són: *jo* (4), *mi* (64), *ells* (65). Les formes febles són:

se: *ferse* (29) *se pos* (47), *se entrech* (48).

ly: *quant ly aperexera* (50), *la que ly sera ben vista* (51), *ly aperegues* (52), *ly don* (54), *ly atribuexch* (58), *que a ell ly sera ben vista* [forma peonàstica] (61), *que ell matex ly voldra donar*(62), *ly substituesch* (70).

la: *la pugua vendre* (54).

en: *sin tindre* (46), *quen treura* (55).

los: *los tindra* (55), *donarloshe* (56), *los substituesch* (68), *los doneran* (78), *los revoch* (79)

em: *em premoris* (58)

ho/heu: *donarloshe* (56), *heu seran* (66)

- Les Preposicions

EN

-Amb valor locatiu: *en esta mortal vida* (10), *an la Isglesia* (30), *beneficisats en Santa Eulalia* (13), *compartidas en las capellas* (31), *en la capella de les Animas* (31), *los trindra en lo matex deposit* (56), *en tots los altres* (63), *en la present ciutat* (89)

-Torna a repetir-se la mateixa expressió: *elegesch en mermesos* (11). Introdueix un complement de règim amb un sentit modal o de finalitat [com a .../ per a ...].

-Locució: *en nom de Deu* (2), *en tot mon bo enteniment* (7), *en remissio* (22), *se entrech en deposit* (48), *en tal cas* (53)

A

- CD introduït per la preposició A: *elegesch en marmesors meus als molts Reverend(...), mon confes; Miquel Bonnin, mon onclo, etc.* (12). No sé fins a quin punt podríem considerar que ens trobem davant un CD introduït per la preposició -a ja que la confusió en la grafia de les vocals àtones és sistemàtica i, a més a més, els següents noms que formen part del mateix CD no es troben introduïts per cap mena de preposició.

-El CI sistemàticament porta la preposició A: *elegesch sepultura al meu cadaver* (17), *lexe a lo molt Reverend S.* (24), *an el molt R.*(48), *que a ell ly sera benvista* (61), *y a mi hereus universals fas a Geroni ...*(64), *y a mi hereu instituesch a Raphael...*(71), *y ells a mi premorts als seus* (81).

-Amb valor locatiu: *20 a la capella* (32), *a la Terre Santa* (41).

-Amb valor temporal: *sere parroquiana al die de mon obit* (25), malgrat que també podria ser considerat l'article "el" grafiat "al".

-Locució: *a lo mes prest* (29), *a voluntat* (39)

PER

-Pot expressar causa, motiu, mitjà, instrument o manera: *per so jo* (4), *per so vull* (47), *per fidelcomis* (69), *per tota part heretat* (80).

-Introdueix el complement agent: *com sia scrit per lo profeta* (4),

-No hem trobat cap cas de la preposició *per a* i la finalitat també ve expressada per la preposició *per*: *per las 2 fillas que tinc* (46), *per las postumas* (46)

La preposició *AMB*, escrita *AB*, i *DE* no presenten cap tret remarcable ja que s'adiuen als usos actuals. Cal dir que no hi ha ni un sol cas de confusió entre la preposició *AMB* i *EN*.

Fins a: *fins a lo ultim*(69)

Adverbis: *de hont* (25)= forma antiga, on;*quant* (50)=quan; *encontinent* (28)= forma antiga, tot seguit;*tant quant* (62)= tant quant.

Indefinit: *los demes* (65)

LÈXIC

Castellanisme: *antes*(16)

Formes preses directament del llatí: *loquela* (8), *numcupatiu* (10), *una volta tantum* (26), *item* (28), *a ses lliberas voluntats* (57), *verbo* (60), *ad invicem* (68), *tam conjuntim quan divisim* (75), *curatio* (76).

Vulgarismes o formes amb grafia dificultosa: *intregue* (8), *isglesia* (30), *desevenir*(43), *disprondre* (70).

Glossari

mises baxes (29):resat dit sense solemnitat

TRANSCRIPCIÓ

1 Die XV Mensis Julii Anno
a Nativitate Domini MDCCXXXI⁷

5 En nom de Deu y de la Gloriosa V. Maria, Consebuda sens
macula de peccat original Amen. Com sia scrit per lo Profeta
ett. per ço Jo Francesch Thomas sparter, fill de Juan Thomas tam-
be sparter *quondam* y de Alena Gomba encare vivent, conjuges,
tots// de la present Ciutat. Sa,
per la gracia de Deu, de cos, enteniment, ferme loquela y
memoria integra, volent dispondre dels bens que per Deu *Nostro*
10 Sr.me ha encomanats en esta mortal vida, tament los pa-
rills de la mort fas y ordena est mon ultim y numcupatiu
testament en lo qual elegesch en marmasors meus ett. al molt
Reverend Pare // Provincial del Real *Convent* de Sant Francesch, al
molt R. *Pare* Abat de la Real, //qui en temps de mon obit seran,
15 dita Alena Gomba, ma ma//ra, y al P. Confessor, ab qui heure feta
la mia ultima confes//sio, a los quals pregue ett.
E primerement y antes de tot encomanen a Deu *Nostro* Sr. Jesuchrist
la mia anima. Elegesch sapultura al meu cadaver en la
Iglesia de dit Real *Convent* de Sant Francesch derere las cadires
20 y davant la Capella de Sant Roch, y si acas noy agues lloch
devant la Capella del *Sant* Christo, alli ahont ay heura lloch.
Per tant suplich al Sr. Sindich de dit *Convent* don lloch de fer di-
ta tomba, y vull aportar lo abit de nostron *Pare Sant* Francesch,
per tot lo qual lexe la charitat acostumada; la qual vull
25 sia feta a voluntat de dits mos marmasors.
Y pareque Deu *Nostro* Sr. tinga misericordia de la mia anima
y en remissio dels meus pecats fas los llegats pios sigüents:
E prirament(sic) lexa al molt R. Sr. Rector de la Parroquial *Iglesia*
de hont sare parroquia al dia de mon obit 5 lls moneda de
30 Mallorca, una volta tantum per son dret *parroquial*
Item seguida la mia mort encontinent selebrar, man o (sic) mes
prest que ferse puga tresentas misas baxes, ço es :5 a la capella
del *Sant* Christo de *Santa* Eulalia, 5 a la capella de las Animas
de *Santa* Eulalia, 15 al Real *Convent* de Nostra Señora de la Merse
35 Redempcio de Catiús; salebadoras a la sua capella, y a la
capella del *Sant* Christo, mes cade sacerdot monjo del dit
Convent de la Real men dega salabrar duas; mes al P. *Gillem*
Coll, Monjo de dit *Convent* de la Real, men dega salebrar 15 missas
ultra de las dos que ly tocaran, mes al mol *Reverend Pare*
40 lector Castello de dit *Convent* de *Sant* Francesch me.n dega salebrar 15 misas mes,
al *Reverend Pare* Francesch Miquel Morey de dit *Convent* de *Sant* Francesch, mon
confessor, men dega salebrar 15 misas mes, al
sacerdot qui em dira las ultimas paraules en
la alcasio(sic) de la mia mort me.n dega salebrar 5 mes
45 = 50 misas al dit Real *Convent* de *Sant* Francesch, ço es: 25 a la
capella y oretori de la Germandat, y las restans 25 en los
altars de Privilegi de la *Iglesia* de dit *Convent* y las restans
a voluntat de dita me mare y si mes premorta, a
voluntat de dits mos mermassors. Per totas las

⁷A.R.M.Sig. P.C - 1264/3664 Guillem Cànoves, notari.

50 quals lexe la charitat á custumade y necessaria
una volta tantum, y acas al dia de mon obit se
tropian albarans de misas que jo haje fetes sa-
labrar vull y man sian monpreses(sic) an ditas 300
55 misas puis que ja ne he fetes salabrar algunas
ab este intensio; y espero al poderne fer salabrar
mes.
Item lexe per a mor de Deu a la Terra Santa de Jerusalem 5 lls
monede de Mallorca, Semel tantum.
60 Item lexe per bon amor a Miquel Serra Pubil, fill
de Miquel Serra Chirurgia, 2 vestits dels que jo tindre al
dia del mon obit, ço es: un de anar a la Isglesia los diumenges
y festas, que es ximberga jube, y calsons, al que ly
aperexera, lo altre dels que aportere los dies fanes, esto se
enten roba de demunt, no empero roba blanca de cami-
65 sa, calsons de lli, calses de ningun genero, sabates ni som-
brero.
Pagades ett. en tots los altres empero bens meus ett. Instituesch
y a mi hereus fas, es a saber a la dita Alena Gomba, me
mara, usufructuaria. Atribuintly poder de porer par-
70 tir la mia heretat a mos infans, si en tindre, ab lo modo
ly sera mes ben vist y en lo temps ly apexera. Y als que
nos contenteran de lo que dita me mare fara los lexe
5 ll.a cadehu en perticular per tota part ett., y acas de
no dispondre de la mia heretat o agues donat ja algu-
75 na o algunas parts a un o a alguns de mos infans,
en tal cas, als qui no heuran tingude part alguna
de la mia heretat als fas y elegesch are, per alesores,
hereus meus propietaris entre ells divididoras per
iguals parts a totes ses liberes voluntats. Y acas
80 al dia de mon obit los dits mos fills fossen menors,
en tal cas elegesch en tutors y curedors de dits mos
fills la dita me mara. Y acas em premoris o mo-
ris y los dits mos fills fossen menors, en tal cas ale-
gesch en tutors y curedors de dits mos infans los
85 metexos marmassors, com son al Pare Abat
de la Real, y al Pare Provincial de Sant Francesch juntament
ab lo Sr.Sindich de dit Convent de Sant Francesch qui alasores
seran. Y acas moris sens infans llegittims y na-
tutras, en tal cas a mi hereu propietari fas la mia
90 anima, y per ella a Deu Nostre Sr. Jesuchrist ele-
gint, en tal cas curedors de la mia Anima als
dits Pares Abat y Provincial juntament ab lo Sr.sindich
de dit Convent de Sant Francesch, y deguen vendre tota la
mia heretat per encant, o axi com los aperexera, y pa-
95 gat tot lo que estire devent, del net deguen fundar
un offici al dia de mon obit en la capella de la Pu-
rissima Consepsio de Sant Francesch, y de lo ques quedera endeguen
fer la obra pia a dits curedors mes ben vista; a los quals fas
en noms de tutors, y curedors de mos infans com de cu-
100 redors de la mia heretat, los atribuesch poder de po-
rer firmar tots los actes seran necessaris sens authori-
dat ni decret de jutge; y finalment los atribuesch, tot
lo poder que en samblans curedors acostumen atribuir
suplicantlos accepten dita curetio per a mor de Deu.
105 Aquesta es la mia ett. Casant Revocant ett.
fonch fet en la present Ciutat de Palma.
Testimonis cridats y pregats per boca propia de dit testa-

- dor foren *Antoni Bosch*, porgador; *Ramon Matheu*, forner; *Jaume Baltran*, picapedrer; *Juan Masquide*, forner;
- 110 *Guillem Font*, freser, habitador en ciutat; *Bartomeu Pou*, fill de *Demia de Algayda*; *Barnat Gari*, tremuntane, de *Porreras*, attrobats personalment en la *present Ciutat* y jo *Phelip Comellas notari*, qui pregat ett. lo *present testament* he rebut en la *present Ciutat de Palma*
- 115 Testament de *Francesc Thomas*, sperter, fill de *Juan Thomas*, sparter, *quondam* y de *Alena Gomba*, conjuges, fet als 15 juliol 1731 en poder de mi *Phelip Comellas*, nottari.

VOCALISME

Vocalisme tònic: En posició tònica no hem trobat cap cas de confusió entre A i E.

Vocalisme àton: Sovinteja la confusió en l'ús de la grafia A o E en situació àtona, però el més curiós és que podem trobar el mateix mot repetit amb grafies diferents: *ma mara* (15)/ *me mare* (48); *selebrar* (31) / *salebradores* (35) / *salabrar* (37)/ *salebrar* (38); *davant* (20)/ *devant* (21).

- A en lloc de E: *Alena* (6), *parills* (11), *marmasors* (12), *sapultura* (18), *samblans*(103).

- E en lloc de A: *encare* (6), *ferme loquela* (8), *derere* (19), *oretori* (46), *mermassors* (49), *charitat a costumade* (50), *jube* (62), *demunt* (64), *peticular* (73), *tingude* (76), *tremuntane* (111).

-El manteniment de la O àtona és sistemàtic, sols trobem un cas de grafia errònia en la repetició del mateix mot: *acostumada* (24) i *á costumade* (50)

- La grafia -y- s' utilitza per representar la conjunció copulativa i, i els pronoms Hi i Ll: *noy agues* (20), *ay heura lloch* (21), *ly tocaran* (39), *ly aperexera* (62), *atribuintly* (69), *ly sera mes ben vist* (71), *ly aperexera* (71); també trobem el cognom Morell, escrit *Morey* (41), malgrat que en tot el text no es troba cap cas de iodització.

CONSONANTISME

-La lateral palatal sonora [λ] es representa amb la grafia ll. Trobem la palatalització del cultisme: *llegittims* (88),

-El manteniment de la R final muda és gairebé sistemàtic, ja que sols hem trobat un mot que ha perdut la -r en el plural: *dies fanes* (63) [dies feiners].

-Sobre la grafia dels sons oclusius velars, sols cal remarcar la utilització de la grafia CH a final de mot: *elegesch* (12), *S. Francesch* (13), *lloch* (20), *instituesch* (67), *sindich* (87), *atribuesch* (100), *Bosch* (108) i l'ús de la grafia llatinitzant a *Jesuchrist* (17), *Christo*(33), *charitat* (50),

-Sols trobem un exemple d'africada palatal sonora: *jutge*(102)

-Les fricatives palatals sordes es representen mitjançant la X: *lexe* (24), *baxes* (32), *ximberga* (62), *aperexera* (63), *matexos* (85), *axi* (94).

-Les fricatives palatals sonores mantenen la grafia G+ E/ I i J+ O/U : *jo* (5), *conjuges* (6), *elegesch* (12), , *monjo* (36), *germandat* (46), *ja* (54), , *jube* (62), *juntament* (86), *Jaume* (109), *Juan* (109). Tret de *Jesuchrist* (18) i *Jerusalem* (57) que segueixen la grafia etimològica, l'únic cas que no segueix la norma és *haje* (52).

-Les fricatives alveolars sonores es representen amb S: *gloriosa* (3), *Jesuchrist* (18), *misericòrdia* (26), *monpreses* (53) [compreses], *camisa* (64), *usufructuària* (69) , *alesores* (77).

-Les grafies més comunes utilitzades per representar el so de les fricatives alveolars sordes són:

Ç: *ço es* (32).

C: *necessaris* (101), però *consebuda* (3), *Provinsial* (13)*selebrar* (31), *Redempcio* (35)

S: *calses* (61), *calsons* (62), *intensio* (55)

SS: *confessio* (16), *remissio* (27), *necessaria* (50), *fossen*(80)

També trobem alternança en la grafia del mateix mot, p.ex: *marmasors* (12), *mermassors* (49) *misas* (32) *missas* (38). El mot *chirurgia* (60) manté la grafia etimològica.

- Els finals consonàntics solem mantenir-se, però la -t del grup -nt desapareix en plural, com a *restans* (46), *infans* (75) i *samblans* (103).

- Hi ha afèresi a scrit (4) i sparter(6); i pròtesi a *attrobats* (112), i *aperexera* i *aportare* (63), ja que en el seu context signifiquen pareixerà i portarà, per tant cal no confondre'ls amb els verbs *aportar* i *aparèixer*.

-No hi ha cap cas d'apostrofació, però sí que constatem casos de reducció que afecten no tan sols els casos d'aglutinació del pronom al verb, sinó també altres partícules: *noy agues* (20), *ay heura* (21), *men dega salabrar* (37), *poderne* (55), *atribuintly* (69), *suplicantlos* (104).

-Tenim la forma vulgar 'porer' del verb 'poder': *atribuintly poder de porer partir* (69), *atribuesch poder de porer firmar tots los actes* (101).

MORFOSINTAXI

-La formació del plural

La formació del plural no difereix de les construccions adoptades per la normativa actual i en la formació del plural dels mots femenis trobem un nombre molt semblant de mots acabats amb *-as* i *-es*: *las cadiras* (19), *los dies fanes* (63), *totas ses liberes voluntats* (79), etc.

-L'article

Les formes de l'article consignades són les següents:

Masculí singular LO : *lo profeta* (4), *lo abit* (23), *lo altre* (63), etc.

Femení singular LA: *la gracia de Deu* (8), *la mort* (11), *la present ciutat* (7), *la capella* (32), etc.

Masculí plural LOS: *los parills* (10), *los llegats* (27), *los diumenges* (61), *los actes* (101), etc.

Femení plural LAS: *las cadiras* (19), etc.

Contraccions: DE+EL: *dels bens* (9), *dels meus* (27), *del Sant C.* (33),

A+EL: *elegesch (...)* *al molt R.* (13) *y al p.confessor* (15), *al meu cadaver*(18),

Article neutre LO: *de lo que* (97).

-Els demostratius

Al present testament hi ha poques formes de demostratiu, sols tenim:

est: *est mon ultim* (11)

esto: *esto se enten* (63),

esta: *esta mortal vida* (10), *ab este intensio* (sic) (55)

aquesta: *aquesta es* (105)

i el neutre ço: *per ço* (5), *ço es* (61)

-Els possessius

Les formes reduïdes consignades del possessiu són les següents:

1ª persona masc. sing. mon: *mon ultim* (11), *mon obit* (29), *mon confessor* (41).

1ª persona masc. pl. mos: *mos marmasors* (25), *mos infants* (70), *mos fills* (81).

1ª persona fem. sing ma: *ma mara* (15), *me mare* (48).

3ª persona masc. sing. son: *per son dret parroq.*(30).

3ª persona fem.pl. ses: *ses liberas* (79).

Les formes plenes que trobem són les següents:

1ª persona masc. sing. meu: *meu cadaver* (18).

1ª persona masc. pl. meus: *marmasors meus* (12), *meus pecats* (27), *bens meus* (67).

1ª persona fem.sing.mia: *la mia ultima* (16), *mia anima* (18), *mia mort* (31), *mia heretat* (70).

3ª persona fem sing sua: *sua capella* (35).

De varis posseïdors

1ª persona masc. sing. nostre: *nostron Pare S.F.* (23).

-Les formes de relatiu

QUE

En funció de subjecte: *que es ximberga, jube y calsons* (62), *als que nos contentaran*(71), *de lo ques quedara* (97).

En funció de complement directe: *dels bens que per Deu N.S. me ha encomanats (9), misas que jo haje fetas (52), 2 vestits dels que jo tindre (60), dels que aportere los dies fanes (63), de lo que dita me mare(72).*

QUI

En funció de subjecte: *al molt R.pare abat de la Real qui en temps de mon obit seran (14), al sacerdot qui em dira (43), als qui no heuran (76), qui aleshores seran (87).*

Preposició + QUI: *al P. confessor, ab qui heure feta la mia ultima confessio (15).*

LO/LA QUAL:

Funció de complement directe: *la qual vull sia feta (24).*

Preposició + EL QUAL / LA QUAL: *a los quals pregue (16), en lo qual elegesch (12), per totas las quals lexe (50), al que ly aperexera (62).*

Neutre: *per tot lo qual lexe (24)*

ON: *de hont sare parroquia (29)*

Hi ha una frase sense la partícula -que de relatiu: *los atribuesch poder de porer firmar tots los actes [que] seran necessaris (101).*

Conjunció

puis que ja ne he fetes salabrar (54)= posat que...

També trobem una frase sense la partícula -que: *ab lo modo [que] ly sera mes ben vist y en lo temps [que] ly apexera (71).*

Final: *paraque(26)*

-Les formes verbals

En aquest testament hi ha algunes formes verbals que ratifiquen una acció o una ordre, però menys de les que hem vist als altres dos testaments:

fas y ordena (11)

fas y elegesch (77)

cassant, revocant (105)

cridats y pregats (107)

Les desinències de la 1ª persona del present d'indicatiu són les següents:

- a: *ordena* (11), *lexa* (28).

- e: *pregue* (16), *lexe* (24).

- o: *espero* (55) .

- ø: *elegesch* (12), *fas los llegats* (27), *man* (31).

Altre cop trobem *encomanen*(17), la qual cosa significa que forma part del redactat testamentari codificat, malgrat que es produeix un canvi: si ens fixem en el testament de 1709, tenim: “encomenant la mia anima en mans de N.S.Deu Jesucrist“, però en el de 1722 trobem “E primerament y antes de tot encomanen a Deu N.S. Jesucrist la mia anima” que és exactament la mateixa frase del testament de 1731. Són frases codificades, però que d'un gerundi han passat a tercera persona del plural, per poder entendre aquestes dues frases últimes hem de tenir ben present que ens situem a la 3^ap. del present de subjuntiu amb les terminacions antigues, com *tinga* (26), *puga* (32), *dega* (37), *haje fetes* (52), *tropian* (52) [forma antiga del verb trobar], *fossen* (80).

Perifrasi d'obligació amb el verb *deure*+ infinitiu: *men dega salabrar* (37), *deguen vendre* (93), *deguen fundar* (95), *en deguen fer* (97).

Ús del verb ésser en sentit locatiu: *qui en temps de mon obit seran* (14) *i qui aleshores seran* (88).

Troblem el verb haver sense -h sempre amb la forma *agues* (20), els altres temps verbals porten la -h.

-Els pronoms

Les formes febles dels pronoms prersonals que trobem al text són:
se: *se tropian*(51), *fer se* (32).

li: *ly tocaran* (39), *ly aperexera* (62), *atribuintly* (69), *ly sera* (71).

els: *als fas* (77).

en: *men dega* (37), *ne he fetes* (54), *poder ne* (55), *en tindre* (70), *en deguen* (98).

em: *em dira* (43).

hi: *no y agues* (20), *a y heura* (21).

- Les Preposicions

EN

-Amb valor locatiu: *en esta mortal vida* (10), *en la isglesia*(18), *en la alcasio* (44), *en los altars* (46), *an ditas 300 misas* (53), *en tots los altres empero bens meus* (67).

-Amb valor temporal: *en temps de mon obit* (14), *en lo temps* (71).

- Compement de règim: *elegesch en mermesos* (12). Expressió que ja hem cometat anteriorment i que es va repetint al llarg dels diferents testaments

-Locució: *en remissio* (27), *en particular* (73), *en tal cas* (76).

A

-El CI sistemàticament porta la preposició A: *elegesch (...) al molt Reverent/ al molt R.Abat* (14), *al meu cadaver* (18), *encomanen a Deu N.S.*(17), *suplich al Señor*(22), *al p.Guillem Coll* (37).

-Amb valor locatiu: *a la capella* (32), *a la Terra Santa* (57), *a la Isglesia* (61).

- Trobem l'expressió del temps introduïda mitjançant -a: *al dia de mon obit* (29) que també podria interpretar-se per -el dia

-Locucions adverbials: *feta a voluntat* (25).

PER

-Pot expressar causa, motiu, mitjà, instrument o manera: *per la gràcia de Deu* (8), *per Deu N. Señor* (9), *per encant* (94).

-Introdueix el complement agent: *per lo profeta* (4)

La preposició AMB, escrita AB, i la DE no presenten cap tret remarcable ja que s'adiuen als usos actuals. Cal dir que no hi ha ni un sol cas de cofusió entre la preposició AMB i EN.

Adverbis

ahont (21) / *de hont* (29)= forma antiga, on

encontinent (31)= forma antiga, tot seguit.

y acas (51) = per casualitat. Per considerar-se la construcció del tot genuïna, l'adverbi *acàs* hauria de trobar-se precedit de la conjunció *si*, *si acàs*, com trobem a *si acas* (20).

LÈXIC

Castellanisme: *antes*(17), *sombrero*(65), *esto* (64).

Formes preses directament del llatí: *quondam* (6), *loquela* (8), *numcupatiu* (11), *una volta tantum* (51), *semel tantum* (58), *liberas voluntats* (79), *curetio* (104).

Formes estranyes: *alcasio* (44) vulgarisme =ocasió, *monpreses* (53).

Glossari

juba (62): peça de vestit d'home, semblant a un guardapits, però d'igual roba davant que darrera, i de vegades amb mànegues.

TRANSCRIPCIÓ

1 Die quinse del mes de setembre, ayñ (sic) de la Nativitat del Señor mil setcents noranta vuyt ⁸.

En nom de Jesu=Christ, y de la sua Mare Maria. Amen.

5 Com ninguna cosa sia mes certa que el morir y mes incerta que la hora de la nostra mort, y sia escrit y aconsellat per el Profeta dient: dispon de te casa y bens, porque morirás y no viurás, per esto jo Francina Moll, muler(sic) de Pere Melis, filla pero de Gabriel y de Margarita Suñer, conjuges diffunts, natural y habitadora de la present Vila de Felanitg, 10 detinguda en el llit de malaltia corporal de la qual tem morir, estant pero sana de enteniment, clara memoria y loquela (de que el notari don fee), volent dispondrer dels bens temporals que Deu Nostro Señor en esta mortal vida me ha encomenats, fas y orden aquest mon ultim y derrer nuncupatiu testament, en el qual pos y elegesch en marmassors 15 meus y de esta ultima voluntat mia executors, al dit mon marit, Francina Melis, me filla, y Juan Bordoy, mon gendre, un en deficiencia de los altras als quals prech tant humilment com puch que si es devindrà que jo muyre sens fer altra 20 testament, ells de mos bens cumplen y executan lo que abaix trobarán escrit y per mi ordenat. E primerament y antes de totas las cosas, encoman la mia anima en mans de Nostro Señor Deu Jesu=Christ, qui aquella ha creada y redimida ab la sua preciosissima Sanch. Elegesch Sepultura en 25 el Vas de Sanct Nicolau del Convent de Sanct Agusti de dita vila, la qual sia feta a voluntat de dits mos marmassors y paraque Deu Nostro Señor en (sic) perdon totas las mias culpas y pecats, fas los llegats pios sigüents: Primo leix al molt Reverent Rector de la Iglesia Parroquial de la qual seré parroquiá 30 el dia de la mia mort o a son vicari sinch sous per son dret parroquial. Item vull y man que de mos bens sian presas vint lliuras Moneda de Mallorca una vegada solament, de las quals sian pagats tots los gastos del dia de mon enterro, tres sous per caritat a la Terra Sancta de Hierusalem, 35 una salve a Sanct Nicolau y altra a la Purissima; y de lo restant de ditas vint lliuras pagat tot lo sobredit, me sian celebradas Missas baxas a voluntat de dits marmassors, a accepcio de una caritat de deu sous per el sacerdot qui me acistirá la ultima hora. Item leix per dret de institucio, y per tota part heretat y lligitima en mos bens a Juana 40 Maria Melis, me filla lligitima y natural, comuna a mi y a dit mon marit, muller que es de Jaume Oliver Lluch, mitat de la viña de Son Soler, partida per llarch la part visina dels hereus de Pere Llaneras, el quartó viña dit son Cante-

⁸ A.R.M. Sig. Protocols 1455/3855. És una còpia del testament de 1798 feta el 1804. Al marge hi ha escrit: "Y se va donar copia en paper sello tercer als 6 septembre 1804. Feta copia en paper sello 3r. a 1er. Fabrer de 1815" Miquel Joan de Padrines, notari.

45 llops y la viña del Pujol. Y a Margarita Melis tambe me
 filla lilegitima y natural, comuna a mi y al dit mon marit,
 li leix per los matexos drets (muller que es de Jaume Oliver Ca-
 seta) la altra mitat de viña e Son Soler, un quartó terra
 50 dit Can Baña de Or y mitat de la terra del Pujol, la part vi-
 sina de Geroni Gracias partit axi com van las retxas de la viña.
 Y vull y man que cade una tindrà obligacio de pegar el
 cens corresponent que fan las terras de sos respectius llegats, y
 que no puguen entrar en pocessori de dit llegat fins despres
 55 de la mort del citat mon marit, perque de altra manera
 solament leix a quiscuna sinch sous; ab tot lo qual aquellas
 y quiscuna de ellas herevas mias particulars instituesch
 y fas, y ellas premortas ab infants a sos infants in stirpem
 et non in capita. Item leix per dit dret de institucio y per to-
 ta part heretat y lilegitima en mos bens, a tots mos infants
 60 tan mascles com famellas, postumos y de asi al devant naxedors,
 a quiscun de ells sinch sous, ab los quals, aquells y quiscun de
 ells, hereus meus particulars instituesch y fas, y premorts ab
 infants, a sos infants in stirpem et non in capita. Pagadas
 y cumplidas totas las cosas demunt ditas, y tots y qualsevols
 65 deutas meus que seré tinguda y obligada, tot lo qual vull y man
 sia satisfet y pagat planement y sens questio alguna, malicias
 y difugis a part posats, sola la veritat del fet solament atesa.
 En tots los altrás pero bens meus, axi mobles com immobles,
 presents y venidors, veus, drets, credits y accions a mi parta-
 70 ñients y pertañer devents per qualsevol causa, via o raho
 instituesch y hereus meus universals fas, esto es: usufructua-
 ri el dit mon marit tot el temps de la sua vida vidual; pro-
 pietari pero Francina Melis, me filla lilegitima y natural, co-
 muna a mi, y al expresat mon marit, Muller que es de Juan
 75 Bordoy, a ses voluntats. Y obligo a mon hereu propietari el pa-
 gar quinse lliuras moneda de Mallorca una volta tantum lue-
 go de seguida la mort del dit mon marit per la sua obra pia.
 Esta es la mia ultima y darrera voluntat, la qual lloo, apro-
 vo, retifich y confirmo, y aquella valer vull per via y dret de
 80 tes//tament, la qual si no valdrá o valer no podrá per via de
 testament, vull valgue per via y dret de codicils o de donacio
 per causa de mort, com millor podrá valer y perpetuament
 tenir valor y forsa de ultima voluntat. Y vull quiet secret entre
 Deu Nostro Señor, jo y el notari infrascrit, fins que Deu hage
 85 fet de mi ses voluntats. Cassant, revocant, infringint y del tot
 anul·lant tots y qualsevols altrás testaments, codocils, o altrás
 ultri//mas disposicions per mi fets o fetas, ordenats, y ordenadas en
 poder de qualsevols notaris o escrivans, encare que sots expre-
 cio de qualsevols paraulas derroguetorias estiguen concebuts
 90 concebudas, perque de tots ells y ellas em panet, per no fets ni fe-
 tas haver vull exseptat este que es me ultima voluntat, y com
 a tal la otorgue. Axi lo otorgá la dita testadora en la ex-
 pressada Vila de Felanitg los demunt dits die, mes y any en
 presencia de los testimonis cridats y pregats per boca propia sua
 95 (de que el notari don fee) qui foren: Francesch Artigues de Fran-
 cesch, Pere Antoni Gomila de Pere Antoni, Pere Binimelis de An-
 toni, Salvador Rigo de Salvador, Barthomeu Uguet de Antoni, An-
 toni Garcias de Jaume y Jaume Binimelis de Miquel, de dita
 Vila visins; y no lo firmá ni per ella un de dits testimonis perque
 100 tots digueren no seber escriurer; de lo qual y de son conaxement
 don fee el notari infrascrit qui pregat y requirit, he re-
 but el present testament.= Devant de mi. =Matheu Cal-

dentey, notari.= Mori dita testadora als vint y set se-
tembre mil setcents noranta vuyt, la anima de la qual
105 per misericordia de Deu sia a la Sancta Gloria Amen.
En la precitada Vila de Felanitg el die vint y dos del mes
de Fabrer del ayñ mil vuytcents y quatre, yo el notari infras-
crit esent testimonis Don Guillerm Rosselló acolit y Pere Antoni
Reus, fill de Miquel, de dita vila visins, vaix publicar el testament
110 precedent, present y el mateix publicar requirent Jaume Calden-
tey, fill de Matheu, y en fee de ello lo firm. = Miquel Juan
de Padrinas. Notari.

* * *

[Esborrany d'aquest mateix testament]

Die 15 7bre 1798

In Dei nomine ett. Com ninguna cosa sia mes certa ett. per esto jo Francina Moll *muller* de Pere Melis filla pero de Gabriel y de Margarita Suñer *conjugues diffunts.* natural y habitadora de la present Vila de Felanitg detinguda en el llit ett. volent dispondrer ett. fas aquest mon derrer y nuncupatiu testament, en el qual pos en Marmassors ett. el dit mon marit, Francina Melis me filla y Joan Bordoy mon gendre als quals ett. Sepultura en el vas de *Sant Nicolau del Convent de Sant Agusti* de dita Vila la qual ett. y paraque ett. fas los llegats pios següents. A per son dret *parroquial* .
Item vull y man *que* de mos bens sian presas vint lliuras moneda de *Mallorca* una volta tantum de las quals sian pagats tots los gastos del die de mon enterro; 3 ll. per a la Terra *Santa* de Hjerusalem, una salve a *Sant Nicolau*, altra a la Purissima, y de lo restant de ditas 20ll. pagat lo sobredit, me sian celebradas missas baxas a voluntat de dits mos mermassors a accepcio de unaper el sacerdot qui a acistirá la ultima hora. (etc.)

[segueix punt per punt tot el que hi ha escrit al testament oficial, l'única diferència és que utilitza les abreviatures quan ha d'escriure els trossos de testament codificat]

VOCALISME

vocalisme tònic

En posició tònica no hem trobat cap cas de confusió entre A i E.

vocalisme àton

La confusió en l'ús de la grafia A o E en situació àtona no sovinteja tant com als altres testaments que hem analitzat; malgrat tot, això no significa que no es doni. També constatem la repetició d'un mateix mot o derivats amb grafies diferents: *pegar* (51)/*pagadas* (63)/*pagat* (66); *partañents y pertañer* (70).

- A en lloc de E : *marmassors* (15), *llogitima* (40), *conaxement* (100), *fabrer* (107).

- E en lloc de A : *derrer* (14), *te casa* (6), *me filla* (17), *devant* (60), *demunt* (64), *derrera* (78), *retifich* (79), *exeptat* (91), *die* (93).

-El manteniment de la O àtona és sistemàtic -tret dels mots *Juana* (40) i *Juan* (74)-, sols trobem el cas de *cumplen* (20)/ *cumplidas* (64) del verb complir que segueixen la grafia antiga.

- La grafia -y- s'utilitza per representar la conjunció copulativa -i, i també es troba en la forma arcaica *muyre* (19).

CONSONANTISME

-La lateral palatal sonora [ɲ] es representa amb la grafia ll. Trobem la grafia *muler* (7), però també hi ha *muller* (42). El mot *anullant* (86) utilitza la mateixa grafia.

-No hi ha cap cas de iodització.

-Per a la nasal palatal sonora [ɲ] utilitza la grafia Ñ, *Señor* (2) *viña* (45), etc. El mot any es repeteix dos cops amb aquesta grafia *ayñ* (1).

-El manteniment de la R final muda és sistemàtic. Podem esmentar l'afegit de la -r als verbs de la segona conjugació acabats en -re, com *dispondrer*(12) i *escriurer*(100).

-Sobre la grafia dels sons oclusius velars, sols cal remarcar la utilització de la grafia CH a final de mot: *sanch* (24), *sinch* (30), *llarch* (43), *LLuch* (42), *instituesch* (56), i l'ús de la grafia llatinitzant a *Christ* (3).

-Tenim alguns casos d'africades palatals sordes: *Felanitg* (9), *retxas* (50) i *vaix* (109).

-Les fricatives palatals sordes es representen mitjançant la X i la IX: *abaix* (20), *leix* (28), *baxas* (37), *matexos* (47), *axi* (50), *naxedors* (60), *conaxement* (100).

-Les fricatives palatals sonores mantenen la grafia G+ E/I i J+ O/U: *jo* (7), *conjuges* (8), *elegesch* (15), *gendre* (17), *Juana* (40), *llagitima* (40), *Jaume* (42), *Pujol* (49), *hage* (84). *Jesuchris* (3) i *Hierusalem* (34) presenten la grafia etimològica.

-Les fricatives alveolars sonores es representen amb S: *cosa* (4), *iglesia* (29), *presas* (31), *visina* (43), *posats* (67), *atesa* (67), *resents* (69), *causa* (70), *usufructuaria* (71), *quinse* (76), *disposicions* (87), *presencia* (94), *visins* (99).

-Les grafies més comunes utilitzades per representar el so de les fricatives alveolars sordes són:

C: *incerta* (4), *Francina* (7), *deficiencia* (18), *acistira* (39), *malicias* (66), *precedent* (110).

S: *aconsellat* (5), *sana* (11), *sinch sous* (30), *forsa* (83), *esent* (108).

SS: *marmassors* (15), *purissima* (35), *missas* (37), *pocessori* (53).

Trobem alternança en la grafia del mateix mot o dels seus derivats p.ex: *exprecio* (89), *expresat* (74) i *expressada* (93).

MORFOSINTAXI

-La formació del plural

La formació del plural no difereix de les construccions adoptades per la normativa actual, però en la formació del plural dels mots acabats amb vocal neutra hi ha una gran majoria de mots que fan el plural amb -as, tant si són masculins com femenins.

-L'article

Les formes de l'article consignades són les següents:

Masculí singular EL: *el morir*(4), *per el profeta* (6), *el llit* (10), *el vas* (25), *el dia* (30), *el cens* (51), *el notari* (101), etc.

Femení singular LA: *de la Nativitat* (1), *la hora* (5) *la mia anima* (22), *la ultima* (39), etc.

Masculí plural LOS: *los altras* (18), *los gastos* (33), *en tots los altras* (67), *los testimonis* (94), etc.

Femení plural LAS: *las cosa* (22), *las mias culpas* (27), etc.

Contraccions: DE+ EL: *del mes*(1), *dels bens* (12), *dels hereus* (44),

A+EL: *al dit* (16), *al expresat* (74), etc.

Article neutre LO: *tot lo sobredit* (36), *lo que* (20), *lo restant* (35), *lo sobredit* (36), etc.

-Els demostratius

Al present testament hi ha poques formes de demostratiu, sols tenim:

este: este que es (91).

esto: per esto jo (7).

esta: esta ultima voluntat (16), *esta es* (78).

aquella: aquella ha creada (23), *aquella valer vull* (79).

-Els possessius

Les formes reduïdes consignades del possessiu són les següents:

1ª persona masc. sing. mon: *mon ultim* (14), *mon marit* (16), *mon gendre* (17), *mon enterro* (33), *mon hereu* (75).

1ª persona masc. pl. mos: *mos bens* (20), *mos marmassors* (26), *mos infants* (59).

1ª persona fem. sing ma: *me filla* (17), *me ultima voluntat* (91).

2ª persona fem. sing ta: *te casa* (6).

3ª persona masc. sing. son: *son vicari* (30), *son dret parroquial* (30), *son conaxement* (100).

3ª persona masc. pl. sos: *sos respéctius llegats* (52), *sos infants* (57).

3ª persona fem.pl. ses: *ses voluntats* (75).

Les formes plenes que trobem són les següents:

1ª persona masc. pl. meus: *marmassors meus* (16), *hereus meus* (62) *bens meus* (68).

1ª persona fem.sing.mia: *voluntat mia* (16), *mia anima* (22), *mia mort* (30), *mia ultima y derrera voluntat* (78).

1ª persona fem.pl. mias: *mias culpas* (27), *hereves mias* (56).

3ª persona fem sing sua: *sua preciosissima sanch* (24), *sua vida* (72), *per boca propria sua* (94).

-Les formes de relatiu

QUE

En funció de subjecte: *este que es* (91), *muller que es* (42).

En funció de complement directe: *que Deu* (13).

QUI

En funció de subjecte: *qui aquella ha creada* (23), *el sacerdot qui* (38), *qui foren* (95), *qui pregat* (101).

LO/LA QUAL:

Funció de complement directe: *la qual* (26).

Preposició + EL QUAL / LA QUAL: *de la qual* (10), *en el qual* (15), *als quals prech* (18) *de la qual* (29), *de las quals* (33), *ab los quals* (61).

Construcció de relatiu possessiu: *la anima de la qual* (104).

Neutre: *lo que* (20), *ab tot lo qual* (55), *de lo qual* (100).

Conjunció

Trobem una frase sense la partícula -que: *vull valgue* (81), *Y vull quiet secret* (83).

-Les formes verbals

Els parells o més de formes verbals que ratifiquen una acció o una ordre sovintegen moltíssim:

sia escrit y aconsellat (5)

moriras y no viuras (6)

fas y orden (14)

pos y elegesch (15),

cumplen y executan (20)

ha creada y redimida (23)

vull y man (31)

instituesch y fas (56)

pagadas y cumplidas (63)

sere tinguda y obligada (65)

sia satisfet y pagat (66)

lloo, aprovo, retifich y confirmo (79)

cassant, revocant, infringint y del tot anul·lant (85)

fets o fetas, ordenats y ordenadas (87)

testimonis cridats y pregats (94)

pregat y requirit (101)

Les desinències de la 1ª persona del present d'indicatiu són les següents:

- e: *otorgue*(93).

- o: *obligo* (75) *lloo, aprovo, confirmo* (79).

-Ø: *tem* (10), *don* (12), *fas y orden* (14), *pos y elegesch* (15), *prech* (18), *puch* (19), *encoman* (22), *leix* (28) *vull y man* (31) *instituesch y fas* (56) *retifich* (79), *firm* (111).

Les formes de subjuntiu també adopten les terminacions antigues: *muyre* (19)= Verb morir¹a.p. present de subjuntiu: *mori*; *perdon* (26) , *puguen* (53), *valgue* (81), *quet* (83), *hage* (84), *estiguen* (89).

- Les Preposicions

EN

-Amb valor locatiu: *en el llit* (10), *en esta mortal vida* (13), *en el vas* (24), *en mos bens* (40), *en tots los otras* (68), *en la expressada vila* (92).

-Amb el verb "elegir" introdueix un complement de règim i li dóna un sentit modal o de finalitat : *elegesch en marmassors* (15) [com a .../ per a ...].

-Locució: *un en deficiencia de los autres* (18), *en pcessori* (53), *en presencia* (94)

A

-El CI sistemàticament porta la preposició A: *al dit mon marit* (16), *al molt R.*(28), *a sanct Nicolau* (35), *leix a quiscuna* (55)etc.

- Trobem l'expressió del temps introduïda mitjançant -a: *als vint y set setembre* (103)

-Locucions adverbials: *a voluntat* (37), *a accepcio* (38), *a ses voluntats* (75).

PER

-Pot expressar causa, motiu, mitjà, instrument o manera: *per esto jo* (7), *per son dret* (30), *per llarch* (43), *per la sua obra pia* (77), *per via o dret* (79), *per ella* (99), *per misericordia* (105).

-Introdueix el complement agent: *per el profeta* (6), *per mi ordenat* (21), *per mi fets* (87).

-No hem trobat cap cas de la preposició per a i la finalitat també ve expressada per la preposició per: *per el sacerdot* (38). Hem de tenir present que mai realitza cap mena de contracció.

La preposició AMB, escrita AB, i la DE no presenten cap tret remarcable ja que s'adiuen als usos actuals. Cal dir que no hi ha ni un sol cas de confusió entre la preposició AMB i EN.

LÈXIC

Castellanismes: *per esto* (7), *antes* (21), *gastos* (33), *enterro* (33), *postumos* (60), *asi* (60), *luego* (76), *de ello* (111).

Formes preses directament del llatí: *nuncupatiu* (14), *Primo* (28), *item* (31), *Hierusalem* (34), *in stirpem et non in capita* (57), *una volta tantum* (76).

Glossari⁹

Sanct Nicolau, Sanct Agusti (25), el mot *Sanct*, que segueix la grafia antiga ben freqüent des del segle XII al XVI, ja s'ha esmentat al testament de 1709.

Veus (69) (forma antiga): Ofici, autoritat o jurisdicció que una persona exerceix en representació d'una altra en l'exercici d'un càrrec, comissió etc.

Difugis (67) : defugi;

visina (43) / *visins* (109): vicí-ina, veí.

quiscun (61) / *quiscuna* (55): cascú/cascuna, cada persona o cosa.

⁹ Tots els aclariments de tipus lèxic són extrets del DCVB

TRANSCRIPCIÓ

1 Dia cinch del mes de Desembre
 del any del naxament del Señor
 mil vuitcents y denou¹⁰

5 En nom de Deu Nostro Señor Jesuchrist y de la
 sua divina gracia, amen. Com sia cosa certa que
 tots los homens havem de morir é incerta la
 hora de la mort y sia aconsellat per lo Sant Pro-
10 feta Ysahias dient dispon de la tua casa y bens
 perque moriras y no sempre viuras: Per ço yo,
 Mariana LLompard, muller de Rafel Masa-
 net, filla de Antoni y de Francina Ana Amen-
 gual Comorres, natural de la Vila de Inca y vecina
15 de la present Ciutat de Palma (persona conaguda
 per mi lo notari infraescrit de que don fee). Tromant-
 me detinguda en mon llit de malatia corporal
 de la que tem el parill de la meva mort, pero per
 la gracia de Deu Nostro Señor en mon ple judici,
 memoria integra y firma paraula (de que
20 yo el susdit notari receptor igualment don fee),
 volent dispondrer dels bens corporals que
 Deu Nostro Señor en esta mortal vida
 me ha encomenats fas y ordeno lo present nun-
 cupatiu testament mediant el qual pos y ano-
25 men en marmasors meus y de esta me ul-
 tima voluntad exacutors al antedit Rafel
 Masanet, mon marit, y â Josef Frontera,
 menor fill de Josef, a los quals prego que
 seguida la mia mort fasen cumplen y execu-
30 ten lo que per mi ordenaré que és lo siguint:
 E primerament y antes de totas cosas encomenant la
 mia anima en mans de Deu Nostro Señor qui
 la ha creada, elegesch sepultura á mon cadaver
 fayedora al convent de Sant Francesch de esta Ciutat,
35 volent y manant que la mia funeraria misa
 enterro y dames concernent al mateix, se fase tot
 a discreció y contento de los expresats mos marmasors
 per execució de lo qual man donar de mos bens lo que
 sia necessari semel tantum.
 Y paraque Deu Nostro Señor tinga misericordia de la mia
40 anima y me perdon las mias culpas y pecats fas los
 llegats pios siguents:
 Primo leix al molt Reverent señor rector o
 vicari de ahont seré parroquia el dia de la mia mort
 cinch sous moneda de este reyna, una volta tantum
45 per son dret parroquial
 Item leix per dret de institució y per tota part he-
 retat y llegitima a quiscun de tots aquells que de (.....)
 tench obligació cinch sous moneda de

¹⁰A.R.M. Sig. P. 1384 Al marge diu: Dia 17 Agost de 1822 se donà copia en sello 3°. Testament en paper segellat.

50 Mallorca semel tantum, a los quals y a quiscun
de ells hereus meus particulars fas é instituesch y
aquells a mi premorts ab infants â sos infants in
estirpem et non in capita.
Pagadas, cumplidas y satisfetas totas las da-
munt ditas cosas, deutes y dames â que constará estar yo
55 obligada fins lo dia de la mia mort, que vull y es la mia
voluntat se satisfaga de mos bens, sens estrepit de juy,
la sola veritat del fet atesa. En tots los altres empero res-
tants bens meus, motbles, immotbles semovents, pre-
sents y devenidors, drets, veus, vies, rahons, credits y accions.
60 a mi are y en el devenidor pertañents y espectants perta-
ñer, y esperar devents per qualsevol causa, via, ti-
tol o rahó. Hereus meus universals fas é instituesch
al precitat Rafel Masanet, mon marit, y a Isabel Ser-
vera, me sogre, y mare respective per iguals parts
65 entre de ells devididores a totas las suas liberas
voluntats ab facultat a dit mos hereus de poder
vendre dits mos bens en el cas de necesidad. Aques-
ta es la mia ultima voluntad la qual lloho y ra-
tifico, volent que secreta entre Deu nostro
70 Señor yo y el notari infraescrit, fins que Deu
aje fet de mi ses voluntats. Cassant y revocant
qualsevol altre dispocisio tingue feta en po-
der de qualsevol notari ó escriba encare ab ex-
presio de paraulas derogatorias, per quant de haver
75 fet aquellas me penet, y sols vull sia esta me
ultima voluntad. Esent presents per testimonis
per boca propia de dita tastadora pregats y
requerits Josef Frontera, Pere Antoni Arrom,
Juan Valens, picapadrer, Gabriel Ramis de ofici sas-
80 tre, Bartomeu Vidal, fuster, Miquel Ferragut, donat,
y Sebastia Llopis, gornaler, tots vecins de esta ciutat
de Palma, y per haver expresat la susdita tastadora
no saber escriurer firmá per ella de son ordre y
presencia y de la dits testimonis el indicat Valens
85 de que don fe.

Juan Valens

Davant de mi
Joaquim Perelló Notari Gral. Publch.

90 Mori la nominada tastadora dia setsa del mes de octubre
del any mil vuitcents vint y un, la anima de la qual
sia en la Santa Gloria Amen.

En la ciudad de Palma, provincia de Mallorca, á los setza
de mes de agost de lo any mil vuitcents vint y dos fonch pu-
blicat ab clara e inteligencia veu llegit el presedent tes-
95 tament per mi el infraescrit notari receptor e requisició
e instancia de Rafel Masanet, marit de dita tastadora, essent pre-
sents per testimonis á este fi requerits Antoni Pujol, tender,
y Juan Antoni Perello vecins de esta ciutat de que don fee

Joaquim Perelló, Notari.

VOCALISME

vocalisme tònic

En posició tònica no hem trobat cap cas de confusió entre A i E.

vocalisme àton

La confusió en l'ús de la grafia A o E en situació àtona existeix, encara que no tant com hem vist en els altres testaments.

- A en lloc de E : *conaguda* (13), *parill* (16), *firma* (18), *exacutors* (25), *reyna* (44), *setza* (92).

- E en lloc de A : *me ultima* (24), *me sogre y mare respective*(64)

-El manteniment de la O àtona és sistemàtic.

- La grafia -y- s' utilitza per representar la conjunció copulativa -i. També trobem la mateixa grafia als mots *Ysahias* (8) i *yo* (9)

CONSONANTISME

-La lateral palatal sonora [ɲ] es representa amb la grafia ll: *aconsellat* (7), *muller* (10), *parill* (16), *llit* (15), *fill* (27), *llegitima* (47), *ells* (50), *vull* (55), *lloho* (68).

-No hi ha cap cas de iodització.

-Per a la nasal palatal sonora [ɲ] utilitza les grafies Ñ - ÑY: *añy* (2) i *Señor* (2).

-El manteniment de la R final muda és sistemàtic. Podem esmentar l'afegit de la -r als verbs *dispondrer* (20), *vendrer* (67) i *escriurer* (83), verbs de la segona conjugació acabats en -re.

-Sobre la grafia dels sons oclusius velars, sols cal remarcar la utilització de la grafia CH a final de mot: *cinch* (1), *instituesch* (50), *Francesch* (33) i en el mot *Jesuchrist* (4) com hem vist als altres testaments anteriors.

- Africada alveolar sonora: *setza* (92).

-Quant a les fricatives palatals sordes tenim dos exemples de manteniment de la IX: *mateix* (35) i *leix* (42).

-Les fricatives palatals sonores mantenen la grafia G+ E/I i J+ O/U: *elegesch* (32), *llegitima* (47), *judici* (17), *Josef* (26), *juy* (56), tret del cas de *aje* (71) i de *gornaler* (81). Possiblement aquest darrer mot té més que una grafia difícil de la -j.

-Les fricatives alveolars sonores es representen amb S: *cosa* (5), *casa* (8), *misericordia* (39), *atesa* (57), *presencia* (84).

-Les grafies més comunes utilitzades per representar el so de les fricatives alveolars sordes són:

Ç: *ço* (9).

C: *Francina* (11), *vecins* (81).

S: *marmasors* (24), *fasen* (28), *misa* (34), *necesidad* (67).

SS: *cassant* (71).

-Assimilacions: *tromantme* (14), *motbles* (58)

MORFOSINTAXI

-La formació del plural

La formació del plural no difereix de les construccions adoptades per la normativa actual. Cal fer ressortir el plural *homens*(6) que conserva la -n etimològica. En la formació del plural dels mots acabats amb vocal neutra hi ha més mots que fan el plural amb -as, tant si són masculins com femenins, que amb -es.

-L'article

Les formes de l'article consignades són les següents:

Masculí singular LO/EL: *lo Sant Profeta* (7), *el parill* (16), *el susdit notari* (19), *lo present* (22), *el dia* (43), *lo dia* (55), *en el cas* (67).

Femení singular LA: *la sua divina* (5), *de la vila* (12), *la mia ultima* (68), *la anima* (90).

Masculí plural LOS: *los homens* (6), *los altres* (57).

Femení plural LAS: *las mias culpas* (40), *las suas liberas* (65).

Contraccions: DE+ EL: *del mes* (1), *del any* (2).

A+EL: *al antedit Rafel* (25), *al convent* (33),

Article neutre LO: *lo sigüent* (29), *lo que* (29)

-Els demostratius

Al present testament hi ha poques formes de demostratiu, sols tenim: aquesta: *aquesta és* (67); esta: *esta mortal vida* (21), *esta me ultima voluntad* (24).

-Els possessius

Les formes reduïdes consignades del possessiu són les següents:

1ª persona masc. sing. mon: *mon llit* (15), *mon ple judici* (17), *mon marit* (26), *mon cadaver* (32).

1ª persona masc. pl. mos: *mos marmasors* (36), *mos bens* (37), *mos hereus* (66).

1ª persona fem. sing ma: *me sogre* (64), *me ultima voluntat* (75).

3ª persona masc. sing. son: *son dret* (45).

3ª persona masc. pl. sos: *sos infants* (51).

Les formes plenes que trobem són les següents:

1ª persona masc. pl. meus: *marmasors meus* (24).

1ª persona fem. sing. mia: *mia funeraria misa* (34), *mia ultima voluntad* (68).

1ª persona fem. pl. mias: *mias culpas* (40).

2ª persona fem. sing. tua: *tua casa* (8).

3ª persona fem sing sua: *sua divina gracia* (5).

3ª persona fem pl. suas: *suas liberas voluntats* (65).

1ª persona masc. sing de varis posseïdors nostro: *Deu Nostro Señor* (31).

-Les formes de relatiu

QUE

En funció de complement directe: *que Deu N. S.* (20).

Preposició + QUE: *de que don fee* (14), *de la que* (16), *de que* (18), *a que constara* (54).

QUI

En funció de subjecte: *qui la ha creada*(31).

LO/LA QUAL:

Funció de complement directe: *la qual lloho* (68).

Preposició + EL QUAL / LA QUAL: *mediant el qual* (23), *a los quals prego* (27), *a los quals* (49).

Construccions de relatiu possessiu: *la anima de la qual* (90).

Neutre: *de lo qual* (37), *lo que per mi ordenaré*(29).

QUE Conjunció: *com sia cosa certa que* (5), *prego que* (27), *executen lo que per mi ordenaré* (29), *que és* (29), *volent i manant que* (34), *man donar (...) lo que* (37). Trobem un cas en què la conjunció se situa davant del verb: *que vull* (55) i altres casos que no presenten la conjunció: *volent quiet* (69), *cassant y revocant qualsevol altre disposicio tingue feta* (72).

De finalitat: *paraque* (39).

-Les formes verbals

Els parells o més formes verbals que ratifiquen una acció o una ordre sovintegen:

- moriras i no sempre viuras* (9)
- fas y ordeno* (22)
- pos y anomen* (23)
- fasen, cumplen y executen* (28)
- volent y manant* (34)
- fas é instituesch* (50)
- pagadas, cumplidas y satisfetas* (53)
- lloho y ratifico* (68)
- cassant y revocant* (71)

Les desinències de la 1ª persona del present d'indicatiu són les següents:

- o: *ordeno* (22), *prego* (27), *lloho y retifico* (68).
- ø: *fas* (22), *pos y anomen* (23), *elegesch* (32), *man* (37), *tench* (48), *vull* (55), *don* (85) *me penet* (75).

Les formes de subjuntiu adopten les terminacions antigues: *sia* (5), *fasen, cumplen y executen* (28), *fase* (35), *perdon* (40), *satisfaga* (56), *quet* (69), *aje* (71), *tingue feta* (72).

- Les preposicions

EN

-Amb valor locatiu: *en esta mortal vida* (21), *en la Santa Gloria* (91), *en la ciutat de Palma* (92).

-Amb valor temporal: *en el devenidor* (60).

-En el testament anterior ja hem trobat aquesta mateixa expressió, però ara hi ha un canvi de verb: *pos y anomen en marmasors* (24)[com a .../ per a ...].

-Locució: *en nom de Deu* (4), *en mon ple judici* (17), *en el cas de necesidad* (67), *en poder de* (72).

A

-El CI sistemàticament porta la preposició A: *al antedit Rafel* (25), *a Josef* (26), *a mon cadaver*(32), *a quiscun* (47), etc.

-Amb valor locatiu: *al convent* (33),

-Trobem l'expressió del temps introduïda mitjançant -a: *a los setza del mes de agost* (92).

-Locució: *a discrecio* (36).

PER

-Pot expressar causa, motiu, mitjà, instrument o manera: *per la gracia de Deu* (16), *per execució* (37), *per iguals parts* (64), *per haver expresat* (82).

-Introdueix el complement agent: *coneguda per mi* (14), *per mi ordenaré* (29), *fonch publicat (...) per mi* (95).

La preposició AMB, escrita AB, i la DE no presenten cap tret remarcable ja que s'adiuen als usos actuals. Cal dir que no hi ha ni un sol cas de cofusió entre la preposició AMB i EN.

LÈXIC

Castellanismes: *mediant* (23), *antes* (30), *enterro y dames* (35), *contento* (36).

Formes preses directament del llatí: *nuncupatiu* (23), *semel tantum* (38), *una volta tantum* (44), *in stirpem et non in capita* (52).

Formes estranyes provocades per grafies irregulars: *devididores* (65) per *divididores* i *gornaler* (81) per *jornaler*.

Glossari

juy (56): Forma antiga extensament documentada, judici;

fayedora o *fasedora*, (33): Forma antiga *faedora*, que ha de fer-se.

quiscun (49): *cascú/cascuna*, cada persona o cosa.